

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Mensenrechtenrapportage 2019

Inzet en resultaten buitenlands mensenrechtenbeleid

Mensenrechtenrapportage 2019 | Menschenrechtenrapportage 2019 | Menschenrechtenrapportage 2019 | Menschenrechtenrapportage 2019 | Menschenrechtenrapportage 2019

Paramaribo Ankara Rabat Belgrado Rabat Athene Harare New York Antwerpen Buenos Bogotá Kairo Harare Lagos Managua Quito Hamburg Lagos Colombo Mexico
slava Lusaka Bangkok Sarajevo Damascus Houston Bonn Ankara Brussel Dar Es Salaam Kobe Sofia Koeala Loempoe Wellington Algiers Ankara Abuja Chicago Muscat Dakar
khholm Kopenhagen Cotou Buenos Aires Addis Abeba Lissabon Parijs Rabat Düsseldorf Tokio Luxemburg Montevideo Chicago Bagdad Port Of Spain Boekarest Luxemburg Dak
Houston Almaty Dubai Rome Bamako Belgrado Hamburg Rome Dar Es Salaam Sofia Dubai Colombo Rabat Athene Dublin Sydney Kobe Bogotá Praag Ouagadougou Algiers Kin
ton St Petersburg Amman Milaan Mexico Teheran Abu Dhabi Frankfurt Am Main Belgrado Toronto Addis Abeba Ankara Sarajevo Port Of Spain Aires Stockholm Amsterdam Abeba
poli La Paz Kairo Managua Bagdad Los Angeles Kiev Ankara Colombo Warschau Rome Bern Kingston Lissabon Boedapest Boedapest New York Maputo Colombo New York Riyad
mako Tel Aviv Kingston Montevideo La Paz Praag Dubai Wenen Cotonou Berlijn La Paz Düsseldorf Kampala Teheran Seoel Montevideo Brasilia Pretoria Ankara Bomay Sofia Toro
Rome Zagreb Washington Amman Athene La Paz Moskou Algiers Abidjan Paramaribo Maputo Manilla Kinshasa Barcelona Caracas Managua Barcelona Lusaka Antwerpen Sao
Paulo Bagdad La Paz Parijs Toronto Brussel Berlijn Peking Montevideo Abu Dhabi Tel Aviv Londen Istanboel Almaty Bangkok Helsinki San José Paramaribo Ankara Sao Paulo Pretor
i Bangkok Milaan Bamako Houston Harare Brasilia Kairo Sarajevo Bratislava Windhoek Zagreb Brussel Riyad Moskou Almaty Maputo Karachi Vancouver Santiago De Chile Tunis
Managua Teheran Cotonou Tokio Tunis Helsinki Boekarest Hamburg Kopenhagen Stockholm Wellington Melbourne Kopenhagen Rabat Berlijn Antwerpen San José Romel Luxemb
Sofia Houston Riyad Düsseldorf Amman Accra Praag Karachi Kairo Sarajevo Algiers Ankara Londen Bamako Jakarta Paramaribo Ottawa Montreal Algiers Muscat Windhoek Ri
yad Luanda Madrid Vaticaanstad Warschau Brasilia Vancouver Antwerpen Dakar Dar Es Salaam Dubai Tripoli Maputo Dublin Brussel San José Tel Aviv Milaan Boedapest Lusaka Fra
nfurt Am Main Melbourne München Athene Düsseldorf Kampala Canberra Bamakol Islamabad Sofia Lissabon Bangkok Rome Chicago Algiers Riyadh Yaoundé Riyadh Muscat Ka
oala Parijs Madrid Belgrado Rabat Sarajevo Praag Kaapstad Melbourne La Paz Tunis Moskou Los Angeles New Delhi Addis Abeba Antwerpen Brussel Washington Lusaka We
n Hong Kong Bogotá Luanda Rabat Tokio Wellington Tokio Moskou Almaty Milaan Hamburg Tel Aviv Montevideo Maputo Algiers Milaan Montevideo Vancouver Ankara Barcelo
na Praag Colombo Warschau Madrid Pretoria Bonn Athenel Istanboel Washington Wellington Khartoem Bonn Lusaka Dublin Shanghai Wenen Jakarta Stockholm San José Manag
ua New York Khartoem Addis Abeba Bagdad Brasilia Belgrado Muscat Luanda Santiago De Chile Lusaka Bomay Rabat Bomay Ottawa Bratislava Bagdad Havanna Havanna Berlijn
ong Kong Milaan Canberra Hamburg Nairobi Praag Islamabad Abu Dhabi Quito Tripoli Washington Dubai Rome Jakarta Lima Londen Stockholm Moskou New York Addis Abeba
New York Singapore Seoel Hong Kong Frankfurt Am Main Karachi Bratislava Los Angeles Boekarest Athene Singapore Ankara Bratislava Tunis Luxemburg Zagreb Montreal Sofi
yaoundé Addis Abeba Madrid Bangkok Düsseldorf Tel Aviv Parijs Seoel Paramaribo Cotonou La Paz Helsinki Port Of Spain Parijs Kiev Barcelona Accra Zagreb Riyad Los Angeles Ma
n Dar Es Salaam Oslo Luanda New York Khartoem Boedapest Abu Dhabi Hamburg Sao Paulo Mexico Manilla Bangkok München Buenos Aires Sarajevo Ankara St Petersburg Sha
hai Bagdad Jakarta Koeala Loempoeer Tunis Oslo Bratislava Montreal Dhaka Kigali Tel Aviv Istanboel Hong Kong Chicagoslamabad Kingston Damascus Tunis Bogotá Kopenha
gen Wenen Caracas Bern Koeala Loempoeer Tokio Dublin Almaty New Delhi Athene Riyad Port Of Spain Bonn Shanghai Riyad Khartoem Zagreb Sofia Lagos Kobe Dublin Quito Londe
n Pretoria Almaty Karachi Ankara Tokio Havanna Bonn Berlijn Buenos Aires Lagos Shanghai Kopenhagen Bagdad Hong Kong Almaty Muscat Abu Dhabi Wenen San José Koeweit W
nen Kiev Parijs Buenos Aires Madrid Koeweit Harare Parijs Moskou Pretoria Tripoli Madrid Damascus Praag Kobe Koeala Loempoeer Kaapstad Luanda Kiev Lusaka Dar Es Salaam B
ourne Zagreb Parijs Houston Windhoek Paramaribo Bamako Bonn Cotonou Ottawa Jakarta Muscat Colombo Manilla Oslo Nairobi Dubai Sao Paulo Pretoria Maputo Am
man Bagdad New Delhi Lima La Paz Quito Bogotá Bamako Hamburg Algiers Luanda Kingston Riyad Moskou Lagos Managua Buenos Aires Manilla Lima Melbourne Mexico Colombo Can
arra Abu Dhabi Melbourne Wenen Dar Es Salaam Brasilia Koeweit Parijs Jakarta Istanboel Teheran Khartoem Abuja Parijs Stockholm Toronto New Delhi Quito Seoel Bangkok Wen
La Paz Paramaribo Boekarest Sarajevo Koeala Loempoeer Boekarest Kingston Algiers Stockholm Los Angeles Dubai Singapore Ankara Amman Canberra Bogotá Parijs La Paz Wen
Petersburg Paramaribo Ankara Rabat Belgrado Rabat Athene Harare New York Antwerpen Buenos Bogotá Kairo Harare Lagos Managua Quito Hamburg Lagos Colombo Mexico
atislava Lusaka Bangkok Sarajevo Damascus Houston Bonn Ankara Brussel Dar Es Salaam Kobe Sofia Koeala Loempoe Wellington Algiers Ankara Abuja Chicago Muscat Dakar
ckholm Kopenhagen Cotou Buenos Aires Addis Abeba Lissabon Parijs Rabat Düsseldorf Tokio Luxemburg Montevideo Chicago Bagdad Port Of Spain Boekarest Luxemburg Dak
ar Houston Almaty Dubai Rome Bamako Belgrado Hamburg Rome Dar Es Salaam Sofia Dubai Colombo Rabat Athene Dublin Sydney Kobe Bogotá Praag Ouagadougou Algiers
ngston St Petersburg Amman Milaan Mexico Teheran Abu Dhabi Frankfurt Am Main Belgrado Toronto Addis Abeba Ankara Sarajevo Port Of Spain Aires Stockholm Amsterdam Ab
a Tripoli La Paz Kairo Managua Bagdad Los Angeles Kiev Ankara Colombo Warschau Rome Bern Kingston Lissabon Boedapest Boedapest New York Maputo Colombo New York Ri
d Bamako Tel Aviv Kingston Montevideo La Paz Praag Dubai Wenen Cotonou Berlijn La Paz Düsseldorf Kampala Teheran Seoel Montevideo Brasilia Pretoria Ankara Bomay Sofia T
onto Rome Zagreb Washington Amman Athene La Paz Moskou Algiers Abidjan Paramaribo Maputo Manilla Kinshasa Barcelona Caracas Managua Barcelona Lusaka Antwerpe
ao Paulo Bagdad La Paz Parijs Toronto Brussel Berlijn Peking Montevideo Abu Dhabi Tel Aviv Londen Istanboel Almaty Bangkok Helsinki San José Paramaribo Ankara Sao Paulo Pr
is Managua Teheran Cotonou Tokio Tunis Helsinki Boekarest Hamburg Kopenhagen Stockholm Wellington Melbourne Kopenhagen Rabat Berlijn Antwerpen San José Romel Luxe
mburg Sofia Houston Riyad Düsseldorf Amman Accra Praag Karachi Kairo Sarajevo Algiers Ankara Londen Bamako Jakarta Paramaribo Ottawa Montreal Algiers Muscat Windho
Riyad Luanda Madrid Vaticaanstad Warschau Brasilia Vancouver Antwerpen Dakar Dar Es Salaam Dubai Tripoli Maputo Dublin Brussel San José Tel Aviv Milaan Boedapest Lusaka
rankfurt Am Main Melbourne München Athene Düsseldorf Kampala Canberra Bamakol Islamabad Sofia Lissabon Bangkok Rome Chicago Algiers Riyadh Yaoundé Riyadh Musca
ampala Parijs Madrid Belgrado Rabat Sarajevo Praag Kaapstad Melbourne La Paz Tunis Moskou Los Angeles New Delhi Addis Abeba Antwerpen Brussel Washington Lusaka
en Hong Kong Bogotá Luanda Rabat Tokio Wellington Tokio Moskou Almaty Milaan Hamburg Tel Aviv Montevideo Maputo Algiers Milaan Montevideo Vancouver Ankara Bar
ona Praag Colombo Warschau Madrid Pretoria Bonn Athenel Istanboel Washington Wellington Khartoem Bonn Lusaka Dublin Shanghai Wenen Jakarta Stockholm San José Ma
agua New York Khartoem Addis Abeba Bagdad Brasilia Belgrado Muscat Luanda Santiago De Chile Lusaka Bomay Rabat Bomay Ottawa Bratislava Bagdad Havanna Havanna Be
a New York Singapore Seoel Hong Kong Frankfurt Am Main Karachi Bratislava Los Angeles Boekarest Athene Singapore Ankara Bratislava Tunis Luxemburg Zagreb Montreal Sofi
yaoundé Addis Abeba Madrid Bangkok Düsseldorf Tel Aviv Parijs Seoel Paramaribo Cotonou La Paz Helsinki Port Of Spain Parijs Kiev Barcelona Accra Zagreb Riyad Los Ang
el Milaan Dar Es Salaam Oslo Luanda New York Khartoem Boedapest Abu Dhabi Hamburg Sao Paulo Mexico Manilla Bangkok München Buenos Aires Sarajevo Ankara St Petersburg
hanghai Bagdad Jakarta Koeala Loempoeer Tunis Oslo Bratislava Montreal Dhaka Kigali Tel Aviv Istanboel Hong Kong Chicagoslamabad Kingston Damascus Tunis Bogotá Kop
hagen Wenen Caracas Bern Koeala Loempoeer Tokio Dublin Almaty New Delhi Athene Riyad Port Of Spain Bonn Shanghai Riyad Khartoem Zagreb Sofia Lagos Kobe Dublin Quito L
den Pretoria Almaty Karachi Ankara Tokio Havanna Bonn Berlijn Buenos Aires Lagos Shanghai Kopenhagen Bagdad Hong Kong Almaty Muscat Abu Dhabi Wenen San José Koew
Wenen Kiev Parijs Buenos Aires Madrid Koeweit Harare Parijs Moskou Pretoria Tripoli Madrid Damascus Praag Kobe Koeala Loempoeer Kaapstad Luanda Kiev Lusaka Dar Es Sala
n Melbourne Zagreb Parijs Houston Windhoek Paramaribo Bamako Bonn Cotonou Ottawa Jakarta Muscat Colombo Manilla Oslo Nairobi Dubai Sao Paulo Pretoria Maputo Am
an Bagdad New Delhi Lima La Paz Quito Bogotá Bamako Hamburg Algiers Luanda Kingston Riyad Moskou Lagos Managua Buenos Aires Manilla Lima Melbourne Mexico Colom
Canberra Abu Dhabi Melbourne Wenen Dar Es Salaam Brasilia Koeweit Parijs Jakarta Istanboel Teheran Khartoem Abuja Parijs Stockholm Toronto New Delhi Quito Seoel Bangk
Wenen La Paz Paramaribo Boekarest Sarajevo Koeala Loempoeer Boekarest Kingston Algiers Stockholm Los Angeles Dubai Singapore Ankara Amman Canberra Bogotá Parijs La
z Wenen Accra Vaticaanstad Port Of Spain Houston Pretoria La Paz Istanboel Boedapest Hamburg Vancouver Dhaka Dubai Bangkok Ankara Algiers Khartoem Dubai Kobe Brusse
l Mexico St Petersburg Paramaribo Ankara Rabat Belgrado Rabat Athene Harare New York Antwerpen Buenos Bogotá Kairo Harare Lagos Managua Quito Hamburg Lagos Colomb
Mexico Bratislava Lusaka Bangkok Sarajevo Damascus Houston Bonn Ankara Brussel Dar Es Salaam Kobe Sofia Koeala Loempoe Wellington Algiers Ankara Abuja Chicago Musc
Dakar Stockholm Kopenhagen Cotou Buenos Aires Addis Abeba Lissabon Parijs Rabat Düsseldorf Tokio Luxemburg Montevideo Chicago Bagdad Port Of Spain Boekarest Luxe
burg Dakar Houston Almaty Dubai Rome Bamako Belgrado Hamburg Rome Dar Es Salaam Sofia Dubai Colombo Rabat Athene Dublin Sydney Kobe Bogotá Praag Ouagadougou
Algiers Kingston St Petersburg Amman Milaan Mexico Teheran Abu Dhabi Frankfurt Am Main Belgrado Toronto Addis Abeba Ankara Sarajevo Port Of Spain Aires Stockholm Amste
n Abeba Tripoli La Paz Kairo Managua Bagdad Los Angeles Kiev Ankara Colombo Warschau Rome Bern Kingston Lissabon Boedapest Boedapest New York Maputo Colombo Ne
York Riyad Bamako Tel Aviv Kingston Montevideo La Paz Praag Dubai Wenen Cotonou Berlijn La Paz Düsseldorf Kampala Teheran Seoel Montevideo Brasilia Pretoria Ankara Bom
Sofia Toronto Rome Zagreb Washington Amman Athene La Paz Moskou Algiers Abidjan Paramaribo Maputo Manilla Kinshasa Barcelona Caracas Managua Barcelona Lusaka A
werpen Sao Paulo Bagdad La Paz Parijs Toronto Brussel Berlijn Peking Montevideo Abu Dhabi Tel Aviv Londen Istanboel Almaty Bangkok Helsinki San José Paramaribo Ankara Sao
ulo Pretoria Bangkok Milaan Bamako Houston Harare Brasilia Kairo Sarajevo Bratislava Windhoek Zagreb Brussel Riyad Moskou Almaty Maputo Karachi Vancouver Santiago
De Chile Tunis Managua Teheran Cotonou Tokio Tunis Helsinki Boekarest Hamburg Kopenhagen Stockholm Wellington Melbourne Kopenhagen Rabat Berlijn Antwerpen San José
me Luxemburg Sofia Houston Riyad Düsseldorf Amman Accra Praag Karachi Kairo Sarajevo Algiers Ankara Londen Bamako Jakarta Paramaribo Ottawa Montreal Algiers Musc
Windhoek Riyad Luanda Madrid Vaticaanstad Warschau Brasilia Vancouver Antwerpen Dakar Dar Es Salaam Dubai Tripoli Maputo Dublin Brussel San José Tel Aviv Milaan Boeda
st Lusaka Frankfurt Am Main Melbourne München Athene Düsseldorf Kampala Canberra Bamakol Islamabad Sofia Lissabon Bangkok Rome Chicago Algiers Riyadh Yaoundé Riy
h Moscat Praag Colombo Warschau Madrid Pretoria Bonn Athenel Istanboel Washington Wellington Khartoem Bonn Lusaka Dublin Shanghai Wenen Jakarta Stockholm Sa
osné Managua New York Khartoem Addis Abeba Bagdad Brasilia Belgrado Muscat Luanda Santiago De Chile Lusaka Bomay Rabat Bomay Ottawa Bratislava Bagdad Havanna Ha
vanna Berlijn Hong Kong Milaan Canberra Hamburg Nairobi Praag Islamabad Abu Dhabi Quito Tripoli Washington Dubai Rome Jakarta Lima Londen Stockholm Moskou New York
ldis Abeba New York Singapore Seoel Hong Kong Frankfurt Am Main Karachi Bratislava Los Angeles Boekarest Athene Singapore Ankara Bratislava Tunis Luxemburg Zagreb Mont
al Sofia Sydney Santiago De Chile Londen Düsseldorf Athene New York Brussel Jakarta Karachi Lu
tango De Chile
mburg Kobe Yaoundé Addis Abeba Madrid Bangkok Düsseldorf Tel Aviv Parijs Seoel Paramaribo
ngels Milaan Dar Es Salaam Oslo Luanda New York Khartoem Boedapest Abu Dhabi Hamburg S
yong Shanghai Bagdad Jakarta Koeala Loempoeer Tunis Oslo Bratislava Montreal Dhaka Kigali T
s Tunis Bogot
openhagen Wenen Caracas Bern Koeala Loempoeer Tokio Dublin Almaty New Delhi Athene Riyad Port Of Spain Bonn Shanghai Riyad Khartoem Zagreb Sofia Lagos Kobe Dublin Q
n Londen Pretoria Almaty Karachi Ankara Tokio Havanna Bonn Berlijn Buenos Aires Lagos Shanghai Kopenhagen Bagdad Hong Kong Almaty Muscat Abu Dhabi Wenen San José
ewel Wenen Kiev Parijs Buenos Aires Madrid Koeweit Harare Parijs Moskou Pretoria Tripoli Madrid Damascus Praag Kobe Koeala Loempoeer Kaapstad Luanda Kiev Lusaka Dar E
alaam Melbourne Zagreb Parijs Houston Windhoek Paramaribo Bamako Bonn Cotonou Ottawa Jakarta Muscat Colombo Manilla Oslo Nairobi Dubai Sao Paulo Pretoria Mapu
man Bagdad New Delhi Lima La Paz Quito Bogotá Bamako Hamburg Algiers Luanda Kingston Riyad Moskou Lagos Managua Buenos Aires Manilla Lima Melbourne Mexico Col
mbo Canberra Abu Dhabi Melbourne Wenen Dar Es Salaam Brasilia Koeweit Parijs Jakarta Istanboel Teheran Khartoem Abuja Parijs Stockholm Toronto New Delhi Quito Seoel
burg Shanghai Bagdad Jakarta Koeala Loempoeer Tunis Oslo Bratislava Montreal Dhaka Kigali T

Foto voorzijde: ©: Rahmatullah Alizadah, Xinhua.

Voorwoord

Mede namens de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking bied ik u de rapportage aan over de wereldwijde Nederlandse inspanningen en resultaten van het buitenlands mensenrechtenbeleid in 2019.

Tegen het einde van 2019 verschenen de eerste tekenen van een virus dat zich in de maanden daarop als een olievlek over de wereld verspreidde. De COVID-19-crisis heeft de werking van een contrastvloeistof die maatschappelijke kwesties geprononceerder weergeeft, ook als het gaat om mensenrechten. Mensen in een kwetsbare positie hebben het de afgelopen maanden zichtbaar moeilijker gekregen, kijk naar journalisten, LHBTI-personen, vrouwen en meisjes. Deze actualiteit laat ons haarscherp zien dat overheden zich wereldwijd moeten blijven inzetten om mensenrechten te beschermen.

Het is een taak van elke overheid zich in te spannen om in deze crisis de rechten van de burgers te beschermen als het gaat om gezondheid en goede levensomstandigheden. Daarbij is het essentieel dat de overheid tegelijk ook vrijheden beschermt en bevordert, zoals het recht op informatie, vrije meningsuiting en privacy. De universele mensenrechtennormen en rechtsstatelijke waarborgen zijn immers ook bedoeld voor tijden waarin een samenleving onder druk staat en dilemma's moet oplossen. Dit geldt in Nederland, maar de normen bieden tegelijk een belangrijk richtsnoer voor het buitenlands beleid. Zo is het belangrijk dat informatie over een dreigende pandemie via vrije media of klokkenluidende artsen tijdig naar boven komt. Als overheden mensenrechten als richtsnoer nemen, doen ze daarmee niet alleen recht aan de vrijheden van individuele mensen, maar kunnen zij ook effectiever beleid maken, gebaseerd op heldere kaders en de uitwisseling van kennis en opinies. Effectief beleid en draagvlak gaan immers hand in hand.

De rapportage geeft een veelkleurig beeld van de inzet van de regering, pragmatisch op zoek naar de meest effectieve manier om naleving van de rechten van de mens te verbeteren, zoals ook geschetst in mijn [rede](#) in Leiden ter gelegenheid van de Internationale Dag van de Mensenrechten 2019. Onze inzet betekent in de praktijk dat Nederland bijdraagt aan het scheppen van voorwaarden en aanreiken van instrumenten waarmee de burgers van een land zelf actie kunnen ondernemen. Daarom toont de rapportage ook de inzet van veel spelers waarmee Nederland samenwerkt.

Ook in 2019 stonden de mensenrechtenprincipes onder druk die zijn vastgelegd in het internationale recht en de bijbehorende multilaterale instituties. De trend is al enkele jaren negatief, zo blijkt uit gezaghebbende publicaties van CIVICUS, Freedom House, World Justice Project, International Service for Human Rights en Human Rights Watch. Internationale politieke steun voor mensenrechten is niet overal vanzelfsprekend. Journalisten worden geïntimideerd, bedreigd of zelfs vermoord. Mensenrechtenverdedigers zijn het slachtoffer van intimidatie en geweld. Onafhankelijke, kritische stemmen hebben steeds minder ruimte, zelfs hier in Europa. En dat geldt ook voor het maatschappelijk middenveld. Demonstraties en uitingen van onvrede worden veelvuldig met harde hand onderdrukt. Sommige regeringen lijken steeds minder genegen om naar andersdenkenden te luisteren. Zij beschouwen zichzelf boven de wet, en doen mensenrechten – universele rechten – af als een westerse uitvinding die niet veel meer is dan een optie, of zelfs een hinderlijke belemmering voor slagvaardig beleid. Ook de COVID-19-crisis wordt door sommigen aangegrepen om mensenrechten en de rechtsstaat in te perken in een mate die verder gaat dan volgens internationale normen toelaatbaar is.

Er waren ook lichtpunten het afgelopen jaar. De omwenteling in Soedan en de vreedzame transitie in Algerije tonen aan dat democratische veranderingen mogelijk blijven in landen die lang op autoritaire wijze werden bestuurd. Verder is het op steeds meer plekken in de wereld niet langer een misdaad als volwassenen van hetzelfde geslacht van elkaar houden. En op steeds meer plekken kunnen mensen hun genderidentiteit bij de overheid wijzigen als deze afwijkt van hun geboortecertificaat. Mede dankzij Nederlandse inspanningen werd internationaal vooruitgang geboekt bij het verzamelen van bewijs van internationale misdrijven en de vervolging van verdachten. Ook op de weg naar een Europees sanctiesysteem gericht op mensenrechtenschendingen hebben wij flinke stappen gezet. Veel regeringen zijn hard aan de slag gegaan met het verwezenlijken van de Sustainable Development Goals (SDG's). Door concrete doelen op sociale, economische en milieuthema's te realiseren kunnen regeringen tegelijk ook een groot aantal mensenrechtendoelen op deze terreinen verwezenlijken.

Deze positieve ontwikkelingen bieden houvast en motivatie om door te gaan op de route van intensivering die we in 2017 zijn ingeslagen richting een sterker en effectiever buitenlands mensenrechtenbeleid. Samen met partners zal

Nederland ook in de toekomst pal staan voor mensenrechten als een onmisbaar vereiste voor stabiliteit en bloei. Mensenrechten vormen immers de voorwaarde voor vrijheid van denken, juridische zekerheid, creativiteit, innovatie en economische welvaart.

De afgelopen weken kwamen wereldwijd vele duizenden mensen op de been tegen racisme. Samen leggen zij de vinger op een aantal zere plekken in onze samenlevingen. Samen ballen zij een vuist tegen schendingen van mensenrechten. Deze eensgezindheid over het belang van onze universele rechten sterken het kabinet om ons in te zetten voor mensenrechten, voor Nederland, wereldwijd.

Stef Blok

Minister van Buitenlandse Zaken

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inleiding	6
1 Vrijheid van meningsuiting en internetvrijheid	14
1.1 <i>Vrijheid van meningsuiting en veiligheid van journalisten</i>	14
1.2 <i>Internetvrijheid</i>	20
2 Vrijheid van religie en levensovertuiging	23
3 Gelijke rechten voor vrouwen en meisjes	29
4 Mensenrechtenverdedigers en ruimte voor maatschappelijk middenveld	34
5 Gelijke rechten voor LHBTI's	39
6 Bevordering internationale rechtsorde/Strijd tegen straffeloosheid	42
7 Mensenrechten en andere beleidssectoren	45
7.1 <i>Mensenrechten in het BHOS-beleid</i>	45
7.2 <i>Vrede, veiligheid en mensenrechten</i>	49
Lijst genoemde Kamermoties en toezeggingen	51
Financiële bijlagen: overzicht uitgaven per thema	54

Inleiding

"All [Wa Lone and Kyaw Soe Oo] wanted to do was to report the truth because they thought it was best for their country and the world"

Dit zei Thura Aung, Wa Lone's broer, die beide gedetineerde Myanmarse journalisten vertegenwoordigde die de 2019 @UNESCO / Guillermo Cano World Press Freedom Prize ontvingen op de UNESCO World Press Freedom Conference in Addis Abeba (3 mei 2019). 4 dagen later werden beide journalisten vrijgelaten.

Deze uitspraak wijst ons er op dat mensenrechten niet moeten worden gezien als persoonlijke wensen, maar als een maatschappelijk goed en een recht. Het gaat niet alleen om het respecteren van vrijheid, maar ook om het beter inrichten van een land, op basis van stabiliteit en draagvlak. Ook laat dit voorbeeld zien hoe de internationale gemeenschap bezig is met het mobiliseren van aandacht voor situaties waar mensenrechten in het nauw komen en dat deze internationale druk effect heeft.

Dit gaat niet vanzelf. De inzet daarvoor is ook onderhevig aan geopolitieke trends. In 2019 hield de tegenwind voor een multilaterale benadering aan. Een aantal landen zette harder in op een nationale of bilaterale aanpak. Dat zijn vaak dezelfde landen die afstand nemen van de op normen gebaseerde internationale orde waaraan jaren is gebouwd. Er zijn echter ook initiatieven om juist in deze tijd het multilateralisme te propageren, zoals de door Duitsland en Frankrijk gelanceerde Alliantie voor Multilateralisme. Nederland heeft dit initiatief van harte gesteund, ook tegen de achtergrond van de motie-Ploumen/Van Ojik (Kamerstuk 35 300 V, nr. 34). Voor Nederland zijn mensenrechten sinds jaar en dag een onderwerp dat een internationale en multilaterale dimensie heeft. De mensenrechten zijn niet alleen een universele norm (zoals erkend in 1948 in de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens en uitgewerkt in vele internationale instrumenten daarna), maar schendingen zijn ook een legitiem onderwerp van internationale zorg. Ook in 2019 bleek het mogelijk om internationale aandacht voor mensenrechten te mobiliseren en gezamenlijke uitspraken te formuleren.

Het beeld van 2019: zorgen en positieve ontwikkelingen

Op diverse terreinen vertoonde de praktijk in vele landen negatieve ontwikkelingen. Overheden probeerden journalisten soms het zwijgen op te leggen wanneer zij de acties van overheden kritisch tegen het licht hielden.

Bedreigingen, aanvallen, willekeurige arrestatie en detentie en, in de meest ernstige gevallen, gedwongen verdwijning of moord, vormden vaak de prijs die hiervoor betaald werd. Volgens de organisatie Reporters without Borders (RSF) zijn de afgelopen tien jaar 941 journalisten vermoord. Wereldwijd werden gelovigen, niet-gelovigen en andersdenkenden achtergesteld, gediscrimineerd en vervolgd.

In 2019 werd de dood van 304 mensenrechtenverdedigers gerapporteerd. In meer dan honderd landen waren de vrijheden van vereniging, vergadering en meningsuiting sterk ingeperkt. In 2019 nam de druk op het vrije, open en veilige internet verder toe. Internetvrijheid nam wereldwijd af, en sociale media werden gebruikt om zowel de eigen bevolking te monitoren alsmede te beïnvloeden door middel van propaganda en oneigenlijke berichtgeving.

Maar er waren ook positieve ontwikkelingen. Vanuit het maatschappelijk middenveld werden in talloze landen initiatieven genomen om misstanden te signaleren, regeringen aan te spreken, slachtoffers te helpen en meer in het algemeen steun te mobiliseren voor het verwezenlijken van mensenrechten. In sommige landen leidden protesten tot het ondergraven van langdurige dictaturen, zoals in Soedan.

Campagnes leidden tot het vrijlaten van politieke gevangenen. In een aantal gevallen werden degenen die zich schuldig hebben gemaakt aan mensenrechtenschendingen voor een rechtbank ter verantwoording geroepen. Internationale organisaties volgden hun mandaat op onafhankelijke wijze en vestigden de aandacht op misstanden, maar droegen ook middelen aan voor beter beleid van regeringen.

Positieve ontwikkelingen waren onder meer ook te zien met de decriminalisering van homoseksualiteit in Botswana en de verlenging in de VN-Mensenrechtenraad van het mandaat van de onafhankelijke expert op het gebied van seksuele oriëntatie en genderidentiteit.

Nederlands beleid

Het is een opdracht voor het buitenlands beleid van het Koninkrijk de internationale rechtsorde te bevorderen. De naleving van de rechten van de mens is hier onderdeel van. In de Nederlandse visie is wereldwijd opkomen voor mensenrechten niet alleen een uitdrukking van solidariteit en gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, maar ook in

het belang van Nederland en van een geordende en veilige wereld. Respect voor mensenrechten elders leidt immers tot meer veiligheid, stabiliteit, welvaart en duurzame ontwikkeling om ons heen.

Binnen het mensenrechtenbeleid wordt een breed scala aan instrumenten ingezet. De eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog ging het vooral om normstelling. In allerlei fora zijn vele verdragen en richtlijnen ontwikkeld, die nog steeds worden toegepast. Daarna kwamen de toezichhoudende mechanismen. En vervolgens de technische hulp aan landen die hun naleving wilden verbeteren. Ook het formuleren van kwalificaties en oordelen over beleid van andere landen, voor of achter de schermen, is een van de instrumenten. Maar het is uiteindelijk aan de burgers van een land om de inrichting van hun maatschappij vorm te geven. Die burgers en hun organisaties van het maatschappelijk middenveld kunnen baat hebben bij partners in het buitenland. Kwalificaties en oordelen kunnen een politieke steun voor hen betekenen. Juist de laatste jaren heeft Nederland ingezet op samenwerking en projecten om partners elders de middelen te geven om zelf aan het werk te gaan, in de vorm van kennis, logistiek, processen, materiële steun, institutionele versterking en menskracht.

Het bieden van een stevig weerwoord tegen de negatieve trends en bijbehorend narratief en het versterken van de waargenomen positieve ontwikkelingen vergt een onverminderd actief Nederlands buitenlands mensenrechtenbeleid. Tegen de achtergrond van de vele uitdagingen en negatieve ontwikkelingen besloot het kabinet in 2017 het Nederlands buitenlands mensenrechtenbeleid te intensiveren, en daarbij tegelijkertijd een duidelijker focus aan te brengen in de inzet (zie de Mensenrechtenrapportage 2017 van 28 mei 2018 en de Kamerbrief over de intensivering van het mensenrechtenbeleid van 30 oktober 2018, Kamerstuk 32 735 V, nr. 227).

Deze intensivering heeft naast de financiële en beleidsmatige aspecten ook vorm gekregen door het besluit wereldwijd meer menskracht in te zetten op gelijke rechten van LHBTI's, de positie van journalisten, vrijheid van religie en levensovertuiging en de versterking van het maatschappelijk middenveld (zie Kamerbrief uitbreiding en versterking postennet van 8 oktober 2018, Kamerstuk 32 734 V, nr. 32). De in totaal zes bestaande prioriteiten van het mensenrechtenbeleid, te weten vrijheid van meningsuiting en internetvrijheid, vrijheid van religie en levensovertuiging, gelijke rechten voor vrouwen en meisjes, mensenrechtenverdedigers, gelijke rechten voor LHBTI's en internationale rechtsorde / strijd tegen straffeloosheid, blijven leidend voor het Nederlands buitenlands mensenrechtenbeleid.

Het mensenrechtenbeleid wordt gevoerd tegen de achtergrond van mondiale, regionale en lokale factoren die een

eigen dynamiek hebben en die de voorwaarden voor vooruitgang of terugval vormen. Het betekent dat er parallel aan specifiek mensenrechtenbeleid ook permanent moet worden gewerkt aan de andere grote uitdagingen van deze tijd, in een kader van internationale samenwerking. Het kabinet kiest hierbij voor een geïntegreerde aanpak, verankerd in de mensgerichte benadering (*human security*) van de Geïntegreerde Buitenland- en Veiligheidsstrategie (GBVS) en de mensenrechtenbenadering van de Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (BHOS)-nota in samenhang met het buitenlands mensenrechtenbeleid. Vanwege de belangrijke plaats van mensenrechten in het BHOS-beleid wordt hierop in deze rapportage, naast de hoofdstukken over de thematische onderwerpen, in een apart hoofdstuk nader ingegaan; in dat hoofdstuk komt ook de mensenrechtendimensie van het veiligheidsbeleid aan de orde. Over de nadere vervlechting van het mensenrechten- en BHOS-beleid, gebaseerd op de *Sustainable Development Goals* (SDG's), heeft het kabinet een advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken ontvangen; een reactie is in voorbereiding.

Financiën

De zes beleidsprioriteiten zijn tevens de terreinen waarvoor het Mensenrechtenfonds beschikbaar is.

Het Mensenrechtenfonds werd in 2018 verhoogd met EUR 36,2 miljoen; daardoor kwam in 2018 EUR 7,4 miljoen extra beschikbaar en 9,6 miljoen in navolgende jaren. Het extra geld wordt deels centraal vanuit Den Haag en deels via de posten besteed. Voor wat betreft het centrale deel is op 1 april 2019 een nieuwe subsidieronde van het Mensenrechtenfonds gestart, die leidde tot het committeren van EUR 23 miljoen voor ingediende projecten ter behartiging van de prioritaire thema's. Daarnaast is voor de periode 2019-2021 EUR 1,5 miljoen beschikbaar gesteld met het Mensenrechtenfonds Kleine Activiteiten voor kleine mensenrechtenprojecten van EUR 100.000 tot 200.000.

Geografisch gezien ligt de focus op de landen waar de nood het hoogst is en waar Nederland een verschil kan maken. Daarbij wordt gewerkt via multilaterale organisaties en maatschappelijke organisaties. Conform de motie-Koopmans/Van Helvert (Kamerstuk 32 735 V, nr. 217) is het beleid aangescherpt en worden nieuwe projecten niet meer in OESO-landen met een functionerende rechtsstaat uitgevoerd, behoudens relevante uitzonderingen. Een uitzondering is bijvoorbeeld steun aan projecten via organisaties die in OESO-landen gevestigd zijn en die wereldwijd activiteiten uitvoeren, zoals bijvoorbeeld het Protecting Belief Fund en Dignity for all – Emergency Support for LGBTI Human Rights Defenders, gevestigd te Washington. Dit wordt belicht in de toelichting op de financiële bijlage alsmede in de Kamerbrief van 14 november 2019 met antwoord op de in de begrotingsbehandeling gestelde vragen (antwoord op vraag 2 van dhr. Koopmans).

Regeringsbreed beleid

De Nederlandse inzet werd ook in 2019 uitgedragen door de gehele regering. Zo markeerde de Koning op 24 september in zijn rede bij de opening van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (AVVN) de inzet van het Koninkrijk in duidelijke termen: hij kwam onder meer op voor de vrijheid van religie en levensovertuiging, en voor gelijke rechten van homo's, lesbiennes, transgenders en andere minderheidsgroepen. Ook leden van het kabinet toonden hun betrokkenheid. Zowel in bilaterale ontmoetingen als in multilaterale fora en publieke optredens zijn mensenrechten veelvuldig aan bod gekomen. Enkele voorbeelden zijn het optreden van Minister-President Rutte in een bijeenkomst gewijd aan verheerlijking van terrorisme in relatie tot vrijheid van meningsuiting, gehouden in de marge van de opening van de AVVN, naar aanleiding van de aanslagen in Christchurch, Nieuw Zeeland op 15 maart 2019; de toespraak van Minister Blok op de Universiteit Leiden ter gelegenheid van de Internationale Dag voor de rechten van de mens; de rede van minister Kaag in de Mensenrechtenraad en op de top ter gelegenheid van 25 jaar *International Conference on Population and Development*; de bijdrage van minister Koolmees aan de conferentie ter ere van 100 jaar ILO (in Leiden), waarin hij het belang van (veilige) arbeidsomstandigheden benadrukte; de kick-off door minister Van Engelshoven (met burgemeester Van Zanen van Utrecht en de mensenrechtenambassadeur) van de campagne over geweld tegen vrouwen (Orange the World); en het initiatief van minister Van Engelshoven, om ter gelegenheid van de Roze Ode aan de Dordtse Synode in de Grote Kerk van Dordrecht op 14 maart 2019 naar aanleiding van de Nederlandse versie van de Nashville-verklaring, aandacht te vragen voor het belang van gelijke rechten voor en sociale acceptatie van LHBTI-personen, met name in levensbeschouwelijke kringen. Als gebruikelijk hebben minister Blok en minister Kaag mensenrechten als integraal onderdeel van besprekingen behandeld in hun talloze bilaterale contacten; dit gold ook voor de Minister-President bij zijn werkbezoeken aan landen als Vietnam en Indonesië. Op binnenlands terrein werd het jaar gemarkeerd door de lancering van een nieuw Nationaal Actieplan Mensenrechten, door minister Knops van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op 12 december.

Bilateraal

In nagenoeg alle gesprekken met ambtgenoten stelden leden van het kabinet specifieke mensenrechtenkwesties aan de orde, bijvoorbeeld met Indonesië over de Papua's, met Saoedi-Arabië over gevangene vrouwenactivisten en journalisten, met Polen over de rechtsstaat, met Iran over een gevangene activiste (Nasrin Sotoudeh) en vrijheid van godsdienst, met Pakistan over blasfemiekwesties, met Mexico over vrouwenrechten, met Zuid-Afrika over bescherming van landrechten van boeren, met China over de positie van de Oeigoeren en met alle Europese lidstaten

over de noodzaak tot een EU mensenrechtenregime te komen.

Bilateraal spelen de ambassades vanzelfsprekend een essentiële rol bij het uitvoeren van het mensenrechtenbeleid: twee derde van het Mensenrechtenfonds wordt besteed via lokale partners van de ambassades. Juist ambassades kunnen in de plaatselijke context goed de haalbaarheid van initiatieven op het terrein van mensenrechten inschatten en de effectiviteit bevorderen. In 2019 werden op acht ambassades negen [mensenrechtentulpen](#) uitgereikt aan mensenrechtenverdedigers.

In het Nederlands bilateraal beleid is ook een belangrijke rol weggelegd voor de Mensenrechtenambassadeur (MRA). Deze functie werd de eerste acht maanden van 2019 vervuld door Marriët Schuurman en aansluitend door Bahia Tahzib-Lie. De ambassadeur is bij uitstek gepositioneerd om de zorgen van Nederland te uiten over specifieke mensenrechtensituaties en de mogelijkheden voor samenwerking met andere landen te verkennen. In 2019 bezocht de MRA onder andere Niger, Afghanistan, Egypte, Cuba, Kosovo, Noord-Macedonië en Pakistan. Zij was ook multilateraal actief in Brussel, Genève, New York en Warschau en nam bijvoorbeeld deel aan een manifestatie in het kader van de *International Day against Homophobia and Transphobia* (IDAHOT) in Berlijn en conferenties over vrouwenrechten en de Human Dimension Implementation Meeting (HDIM) in de menselijke dimensie van OVSE.

In september 2019 werd bovendien, conform de wens van de Kamer, de Speciale Gezant voor Religie en Levensovertuiging aan het instrumentarium toegevoegd, met de benoeming van Jos Douma. Zijn functie en werkzaamheden worden toegelicht in hoofdstuk 2.

Multilateraal

De multilaterale instellingen zoals VN, EU (zie eveneens apart kader hieronder), Raad van Europa en OVSE, waren in 2019 onverminderd cruciaal bij de uitvoering van het mensenrechtenbeleid. De VN-Mensenrechtenraad (MRR) en de Derde Commissie van de AVVN waren voor het Koninkrijk belangrijke fora om resultaten te bereiken op de prioriteitsgebieden. Nederland spande zich in voor de effectiviteit en legitimiteit van deze fora, onder meer door de inbreng van maatschappelijke organisaties te waarborgen en het werk van de speciale rapporteurs en onafhankelijke experts actief te ondersteunen. Zelf ontving het Koninkrijk in 2019 de speciaal rapporteur inzake vrijheid van godsdienst of levensovertuiging en de speciaal rapporteur inzake racisme. Het Koninkrijk presenteerde zijn nationale rapportage over de naleving van het Internationaal Verdrag inzake de burgerrechten en politieke rechten, aan het toezichhoudende verdragscomité in Genève.

VN-Mensenrechtenraad

In oktober 2019 werd het Koninkrijk voor de vierde keer gekozen in de VN-Mensenrechtenraad. Dit betekent dat ons land sinds 1 januari 2020 drie jaar lang een plaats aan tafel heeft om mee te bepalen waar de Raad zich over uitspreekt en hoe instrumenten van de VN verder ontwikkeld worden. Ook in dat forum worden de zes prioriteiten van Nederland bevorderd. Conform de motie-Sjoerdsma (Kamerstuk 35 300 V, nr. 33) geldt dat dus ook voor persvrijheid, LHBTI-rechten en de bescherming van religieuze minderheden, waaronder niet-gelovigen en andersdenkenden.

De slagkracht en geloofwaardigheid van de Mensenrechtenraad hangen in grote mate af van de samenstelling. Het lidmaatschap komt met een verantwoordelijkheid om de mensenrechten ook in eigen land te respecteren en te bevorderen, en de bereidheid hierover te rapporteren, maar afzonderlijke leden hanteren hiervoor uiteenlopende standaarden. Om de kwaliteit van het lidmaatschap te vergroten, ziet het Koninkrijk graag dat kandidaat-leden zich verplicht presenteren aan de AVVN, conform het model van de verkiezingen van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties. Daarnaast wil het Koninkrijk dat Mensenrechtenraadleden na afloop van hun lidmaatschap rekenschap afleggen over hun bijdrage aan de bevordering van mensenrechten wereldwijd en in hun eigen land. Het is ook belangrijk dat meer landen zich kandidaat stellen voor de Mensenrechtenraad. Ongeveer 90 landen zijn nog niet eerder lid geweest, waaronder hoofdzakelijk kleine eilanden en ontwikkelingslanden (SIDS). Eind 2018 richtte het Koninkrijk samen met het Verenigd Koninkrijk een contactgroep op om het belang van het lidmaatschap onder de aandacht te brengen van een brede groep landen. Tijdens het huidige lidmaatschap zal het Koninkrijk er naar streven via deze contactgroep ten minste drie landen uit te nodigen zich verkiesbaar te stellen. Deze benadering past ook in de uitvoering van de motie-Ploumen/Van Ojik (Kamerstuk 35 300 V, nr. 35).

Het is belangrijk dat er ook mechanismen zijn die landen-specifiek zijn. Een aspect van de Nederlandse inzet is het voorkomen van disproportionele aandacht voor één land binnen de VN. Dat geldt voor het agendapunt 7 dat Israël uitzondert. Dit laat onverlet dat het kabinet van mening is dat er in VN-verband ruimte moet zijn om gerechtvaardigde kritiek op het optreden van lidstaten te uiten.

Nederland steunt de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de VN in het bespreekbaar maken van misstanden. In 2019 spraken zowel Minister Blok als Minister Kaag uitgebreid met de Hoge Commissaris over de onderlinge samenwerking. In de gesprekken kwam onder meer de Nederlandse inzet om mensenrechten te agenderen aan de orde, dossiers als berechting van ISIS-strijders, Jemen, Venezuela, SDG's, partnerschappen en ruimte voor

het maatschappelijk middenveld, alsmede de gedeelde agenda op gelijke rechten voor vrouwen en meisjes en LHBTI's. Nederland behoort tot de grootste donoren van het *Office of the High Commissioner for Human Rights* (OHCHR).

EU, Raad van Europa, OVSE, bilaterale partnerschappen en alternatieve coalities

De Europese Unie vormde ook in 2019 voor Nederland een essentieel kanaal om de doelstellingen op het terrein van het mensenrechtenbeleid te verwezenlijken. Ondanks interne meningsverschillen, slaagde de EU er toch in om de VN-Mensenrechtenraad duidelijk stelling te laten nemen tegen mensenrechtenschendingen en actief bij te dragen aan uitspraken van de Raad in voor Nederland belangrijke resoluties. Hierna wordt de EU-dimensie in een kader nader toegelicht.

Ook de Raad van Europa bood gelegenheid om de Nederlandse mensenrechtenprioriteiten te bevorderen, bijvoorbeeld in de dialoog van het Comité van Ministers met de Mensenrechtencommissaris, Dunja Mijatovic, waarin Nederland onder meer het belang van vrijheid van meningsuiting, de bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld en de rol van mensenrechtenverdedigers benadrukte. De Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) werd onder meer benut om met gelijkgezinden aandacht te vragen voor vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, vrijheid van meningsuiting (*online* en *offline*), bescherming van mensenrechtenverdedigers en schendingen van mensenrechten van LHBTI's. De VN-organisatie voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur (UNESCO) bood andermaal een waardevol forum voor de Nederlandse inzet voor persvrijheid en de veiligheid van journalisten. Nederland startte de voorbereiding voor het houden van het jaarlijkse UNESCO-congres ter ere van de persvrijheid; de geplande datum van 22-24 april 2020 bleek door de COVID-19-crisis niet mogelijk. De conferentie zal nu in het najaar in Den Haag georganiseerd worden.

Het is voor Nederland en de EU van belang om bestaande bilaterale samenwerkingsverbanden – zoals met het Verenigd Koninkrijk (VK), de Verenigde Staten (VS), Canada en Latijns-Amerikaanse landen – te consolideren, maar ook open te staan voor nieuwe samenwerkingsverbanden. Nederland is die weg al ingeslagen. Voorbeelden zijn de *Freedom Online Coalition*, de *International Contact Group on Freedom of Religion and Belief* en de *Equal Rights Coalition* (gelijke rechten voor LHBTI's). In 2019 kwam daar de op initiatief van de VS opgerichte *International Religious Freedom Alliance* bij, en ook – gemarkeerd door een conferentie in Londen – de *Media Freedom Coalition*, met Nederland in de *executive group*. In aanvulling op deze intergouvernementele vormen van samenwerking wordt er ook op ingezet partners in het bedrijfsleven, steden en de academische wereld nauwer te betrekken. Alleen door innovatieve, strategische partner-

schappen kan de verankering van mensenrechten in alle geledingen van de samenleving worden gerealiseerd.

Resultaten

Resultaten van de meer gefocuste Nederlandse inzet zijn zichtbaar: Nederland slaagde er in 2019 onder meer in bij te dragen aan de borging van privacy in de bestrijding van *online* hate speech, de capaciteit en het bereik van onafhankelijke media te versterken, de dialoog over gevoelige onderwerpen rondom religie te stimuleren, een leidende rol te hebben in de formulering en aanvaarding van de resolutie in de Mensenrechtenraad over kindhuwelijken, zichtbaarheid en legitimiteit te geven aan mensenrechtenverdedigers en maatschappelijke organisaties, en LHBTI-belangenorganisaties te ondersteunen in hun strijd voor gelijke rechten. Voorts bevorderde Nederland onderzoek naar en vervolging van internationale misdaden begaan in onder meer Irak, Jemen, Myanmar en Syrië en sloot het zich aan bij initiatieven om individuele landensituaties op de internationale agenda te houden, zoals Eritrea en China (met name Xinjiang). Over dat laatste land onderschreef het met een aantal andere landen een brief aan de Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens alsmede een gemeenschappelijke verklaring, afgelegd in de Derde Commissie van de AVVN.

Leeswijzer

Deze rapportage bevat de belangrijkste inzet en resultaten van het kabinet op het terrein van mensenrechten in het buitenland in 2019. De rapportage heeft een thematische en resultaatgerichte focus op de genoemde zes prioriteiten van het Nederlandse buitenlandse mensenrechtenbeleid: vrijheid van meningsuiting en internetvrijheid, vrijheid van religie en levensovertuiging, gelijke rechten voor vrouwen en meisjes, mensenrechtenverdedigers, gelijke rechten voor LHBTI's en internationale rechtsorde / strijd tegen straffeloosheid.

Het werk dat gedaan wordt in de multilaterale organisaties (VN, EU, Raad van Europa, OVSE en internationale hoven en tribunalen) alsmede in de regio's en landen staat in dienst van deze thematische focus. Aansprekende voorbeelden van bi- en multilaterale inspanningen en resultaten zijn dus vermeld bij de thematische rapportage. Ook de inzet van de Mensenrechtenambassadeur (MRA) is hierin verwerkt. In de tekst en in een bijlage staat aangegeven hoe Kamermoties en toezeggingen verwerkt zijn.

Gezien de bijzondere inzet op mensenrechten en rechtsstatelijkheid in de EU is er een apart kader opgenomen over dit gremium. Ook zijn er aparte kaders voor voorbeelden van projecten, en over het werk van de Speciaal Gezant voor Religie en Levensovertuiging, de World Press Freedom Conference en over Mensenrechten en bedrijven. Na de thematische prioriteiten is een hoofdstuk ingevoegd over

mensenrechten in het BZ-beleid, te weten in het beleid voor buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking, gezien de in de BHOS nota verankerde mensenrechtenbenadering, alsmede in het veiligheidsbeleid. Conform de toezegging aan de Tweede Kamer tijdens het Notaoverleg van november 2016 bevat de rapportage een uitgebreid overzicht in de bijlage met de uitgaven aan mensenrechtenprojecten, uitgesplitst naar beleidsprioriteiten en landen. Dit betreft niet alleen het Mensenrechtenfonds, maar ook andere fondsen waaruit mensenrechtenprojecten worden gefinancierd, zowel op de begroting van Buitenlandse Zaken als op de begroting van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Europese Unie

Mensenrechten

In april volgde Eamon Gilmore, voormalig vicepremier van Ierland, Stavros Lambrinidis op als speciale vertegenwoordiger van de EU voor de mensenrechten (EUSV). Vanuit Nederlands perspectief is het positief dat het gewijzigde mandaat van de nieuwe EUSV meer nadruk legt op humanitair oorlogsrecht en internationaal strafrecht. De politieke, diplomatieke en financiële steun vanuit de EU voor het Internationaal Strafhof komt hierdoor sterker tot uiting. Vanuit zijn rol pleitte de EUSV er ook actief voor dat meer Afrikaanse landen zich aansluiten bij het Afrikaanse Hof voor de rechten van de mens en volkeren (tot nu toe slechts 9 leden).

Gilmore's eerste periode als EUSV werd gemarkeerd door de herstart van de mensenrechtendialoog met de VS, die voor het eerst sinds 2015 plaatsvond. Hoewel de beleidsverschillen op een aantal gebieden werden bevestigd, waaronder opvattingen over de doodstraf en seksuele en reproductieve gezondheidsrechten van vrouwen, kwamen tijdens het overleg ook mogelijkheden naar voren voor versterkte samenwerking. Voorbeelden zijn aandacht voor politieke gevangenen, steun aan mensenrechtenverdedigers, de 25e 'verjaardag' van de Verklaring en het Platform van Beijing – de VN-blauwdruk voor vrouwenrechten waaraan 189 lidstaten zich in 1995 committeerden – en samenwerking in derde landen en kinderarbeid. Het overleg bood tevens gelegenheid de opstelling af te stemmen richting derde landen, waaronder China, Cuba, Ethiopië, Iran, Myanmar, Soedan en Venezuela. De EUSV leidde namens de EU ook mensenrechtendialogen met de Afrikaanse Unie, Brazilië, Colombia, Gambia, Myanmar, Wit-Rusland, Zuid-Afrika en een Taiwanese delegatie.

Tijdens het high-level segment van de 74e AVVN vertegenwoordigde de EUSV de EU onder meer bij de bijeenkomsten over 'De Wereldwijde oproep om de godsdienstvrijheid te beschermen'; 'Beëindiging van haatdragende taal tegen LHBT-personen in sociale en traditionele media', 'Geweld tegen vrouwen' en 'Vrijheid van meningsuiting versus aanzetten tot haat.' Zijn keuze voor deze thema's illustreert de nauwe verwevenheid tussen het EU-mensenrechtenbeleid en de Nederlandse mensenrechtenprioriteiten. Daarenboven is de EU van grote aanvullende waarde in de strijd tegen de doodstraf. Nederland blijft ook zelf het principiële standpunt tegen de doodstraf verdedigen binnen de zes thematische prioriteiten, zoals gelijke rechten voor LHBT's, vrijheid van meningsuiting en vrijheid van religie en levensovertuiging. De meerwaarde van de EU ligt bovendien in de kracht van het getal, een gezamenlijke veroordeling van mensenrechtenschendingen vanuit de EU heeft een sterkere werking dan individuele verklaringen.

Vanuit dit perspectief mengt Nederland zich ook actief in het bewerkstelligen van een zo ambitieus mogelijke inzet van de EU in de VN-mensenrechtenfora, de Raad van Europa en de OVSE. Belangrijke uitingen hiervan zijn de jaarlijkse Raadsconclusies over de EU-prioriteiten in VN-mensenrechtenfora en de verklaringen onder agendapunt q van de Mensenrechtenraad, waarin de meest zorgelijke mensenrechtensituaties worden behandeld en de EU-interventies tijdens de OVSE *Human Dimension Implementation Meeting*, in de wekelijkse bijeenkomsten van de OVSE Permanente Raad en in het Comité van Ministers van de Raad van Europa. Mede dankzij Nederland werd in VN-verband ook in 2019 consistent en in sterke bewoordingen de zorgelijke mensenrechtensituatie in onder meer China, Egypte, Rusland, Saoedi-Arabië, Syrië en Venezuela aan de orde gesteld. Ook was de EU de drijvende kracht bij de totstandkoming van Mensenrechtenraad-resoluties over onder andere Iran, Myanmar, Noord-Korea, Syrië en de Vrijheid van Religie en Levensovertuiging.

Ook de Nederlandse prioriteit 'mensenrechtenverdedigers' keerde veelvuldig terug op de EU-agenda. Het Finse voorzitterschap vertolkte hierin een leidende rol, bijvoorbeeld door de agendering van een ontmoeting met mensenrechtenverdedigers tijdens informele Raad Buitenlandse Zaken in Helsinki in augustus. Nederland heeft Finland hierin gesteund. De weg is vrij naar een intensivering van de EU-inzet in 2020 en verder. Steun aan mensenrechtenverdedigers wordt daarbij nadrukkelijk in de context geplaatst van bredere inspanningen ter behoud en versterking van de ruimte van het maatschappelijk middenveld. Het belang van ruimte van het maatschappelijk middenveld en steun aan mensenrechtenverdedigers wordt, mede op Nederlandse instigatie, ook benadrukt in Raadsconclusies over het ondersteunen van de democratie in de externe betrekkingen van de EU, waarin de Unie benadrukt dat ze zich in een sterk veranderde wereld blijft inzetten voor de democratie.¹

¹ <https://www.consilium.europa.eu/nl/press/press-releases/2019/10/14/democracy-eu-adopts-conclusions/>

De Raad benadrukte in december nogmaals de centrale plek die mensenrechten innemen in het EU buitenlandbeleid. Onder voorzitterschap van de nieuw aangetreden Hoge Vertegenwoordiger, Josep Borrell, en op verzoek van Nederland, sprak de Raad Buitenlandse Zaken op 9 december uitgebreid over mensenrechten. Hoge Vertegenwoordiger Borrell onderstreepte de wereldwijde impact van de Unie op het gebied van mensenrechten en het vele werk dat nog moet worden gedaan. Hij kondigde aan dat de Unie in 2020 een nieuw Actieplan op het gebied van 'Mensenrechten en Democratie' zal lanceren, met daarin onder meer versterkte steun aan mensenrechtenverdedigers, alsook meer inzet op het gebied van gendergelijkheid. Nederland benutte de gelegenheid om de resultaten toe te lichten van de in november in Den Haag georganiseerde 7e editie van de Istanboel Conferentie, de internationale conferentie ter bevordering van verdraagzaamheid op het gebied van vrijheid van religie en levensovertuiging. Daarnaast vroeg Nederland om aandacht, conform motie-Van Ojik/Ploumen (Kamerstuk 35300 V nr. 20), voor intensivering van ondersteuning van vreedzame protestbewegingen. Als slotakkoord sprak de Raad zich uit over het door Nederland geïnitieerde EU *Global Human Rights Sanctions Regime*. De substantiële politieke Nederlandse inspanningen gedurende het hele jaar, mondden uit in een brede consensus over de instelling van dit regime. Daarmee werd Hoge Vertegenwoordiger Josep Borrell in stelling gebracht om aan te kondigen dat de Europese Dienst voor Extern Optreden (EDEO) het verdere wetgevingstraject in gang zal zetten (ref. onder meer motie-Omtzigt c.s. (Kamerstuk 22 112 V, nr. 2529) en motie-Sjoerdsma (Kamerstuk 35300 V, nr. 32)). Het kabinet blijft actief werken aan spoedige totstandkoming van het sanctieregime en is hierover veelvuldig met EU-lidstaten en EDEO in contact.

De EU-inzet op de bevordering van mensenrechten strekt zich ook uit tot handel en ontwikkelingssamenwerking. Zo vormt de naleving van mensenrechten een belangrijk onderdeel van het 'Algemeen Preferentieel Stelsel' (APS) van de EU. Via dit conditioneel handelstelsel geeft de EU tariefpreferenties aan ontwikkelingslanden. In geval van ernstige en systematische schendingen op het gebied van arbeidsrechten en mensenrechten kan de EU handelsvoordelen (tijdelijk) intrekken. Op 12 februari 2019 startte de EU een intrekkingprocedure tegen Cambodja onder 'Everything But Arms' (EBA) vanwege ernstige schendingen op het gebied van politieke en civiele rechten. Het uiteindelijke besluit tot intrekking laat een spanningsveld zien binnen het stelsel tussen het stimuleren van economische groei via handelsvoordelen en het bevorderen van mensenrechten via conditionaliteiten: hoewel de Europese Commissie de sociaal-economische gevolgen probeert te beperken, zijn er hoe dan ook gevolgen verbonden aan een dergelijke intrekking ingegeven door mensenrechtenschendingen. Voorts heeft Nederland zich met gelijkgezinde lidstaten ingezet voor een EU Actieplan op het gebied van bedrijfsleven en mensenrechten, gebaseerd op de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights* en de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen. Nederland bouwde hiermee voort op de door Finland geïnitieerde *Agenda for Action on Business and Human Rights*.

Rechtsstatelijkheid

De grondwettelijke verantwoordelijkheid van de regering voor bevordering van de ontwikkeling van de internationale rechtsorde, zowel binnen als buiten de EU, vraagt om een actieve en ambitieuze houding en inzet op rechtsstatelijk gebied als onderdeel van de fundamentele waarden van de EU. In het licht van de rechtsstatelijke problemen die in een aantal lidstaten in de afgelopen periode aan het licht zijn gekomen, is het kabinet er voorstander van om het EU-instrumentarium te versterken. Naast het gebruik van bestaande instrumenten als de artikel 7-procedure, het Kader voor de Rechtsstaat uit 2014 en de jurisprudentie van het Europees Hof van Justitie, verwelkomt het kabinet daarom het in 2019 aangekondigde initiatief van de Commissie om een jaarlijkse toetsingscyclus voor de rechtsstaat in het leven te roepen. Het is immers van groot belang om in een eerder stadium bepaalde rechtsstatelijke ontwikkelingen te onderkennen die de principes waarop de democratische rechtsstaat is gestoeld in gevaar kunnen brengen. Op deze manier kunnen door middel van een constructieve dialoog oplossingen worden gevonden, waardoor escalatie kan worden voorkomen. Nederland heeft zijn schriftelijke inzending ten behoeve van het eerste jaarrapport reeds naar de Commissie gestuurd, en op 20 mei jl. ook met beide Kamers der Staten-Generaal gedeeld. Het kabinet ziet uit naar de dialoog over het rapport later dit jaar onder Duits Voorzitterschap in de Raad Algemene Zaken.

Nederland stelt verder financiële middelen beschikbaar aan Nederlandse ambassades om in de betreffende lidstaten maatschappelijke organisaties te steunen die een bijdrage leveren op het gebied van de rechtsstaat. Insteek daarbij is aandacht voor people-to-people en profession-to-profession contacten, het vergroten van publieke bewustwording van het belang van de democratische rechtsstaat en ondersteuning van initiatieven gericht op onderzoeks- en kwaliteitsjournalistiek. De versterkte inzet op de democratische rechtsstaat in betreffende lidstaten is een kwestie van maatwerk en niet van grote bedragen. Tot op heden zijn de aanvullende middelen toereikend gebleken om in de lokale vraag naar ondersteuning te voorzien. Het kabinet verwelkomt in dat kader tevens het nieuwe EU-fonds voor Justitie, Rechten en Waarden, dat deel uitmaakt van het Meerjarig Financieel Kader 2021-2027. Dit Fonds en de twee daaronder vallende financieringsprogramma's kunnen naar het oordeel van het kabinet in potentie bijdragen aan de versterking en verdediging van EU-waarden, de eerbiediging van de rechtsstaat en de instandhouding van de gewenste open, democratische en inclusieve samenlevingen.

1 Vrijheid van meningsuiting en internetvrijheid

1.1 Vrijheid van meningsuiting en veiligheid van journalisten

Inleiding

Een vrij en divers medialandschap is van groot belang voor iedere democratische samenleving. Vrije media onderzoeken en delen informatie met het bredere publiek, zodat burgers in staat zijn goed geïnformeerde beslissingen te nemen, hun eigen situatie te beoordelen en te beïnvloeden en zo hun plek in de samenleving kunnen innemen. Een vrije pers en een actief maatschappelijk middenveld zijn essentieel om het recht van het publiek op informatie te waarborgen, zodat regeringen en instellingen verantwoordelijk kunnen worden gehouden. De bevordering van persvrijheid en van mediadiversiteit zijn derhalve van groot belang voor het waarborgen van vrijheid van meningsuiting.

Journalisten, die hierbij een onmisbare rol spelen, staan wereldwijd onder druk als gevolg van hun werk. Overheden proberen journalisten soms het zwijgen op te leggen wanneer zij de acties van overheden kritisch tegen het licht houden. Dit kan de vorm aannemen van bedreigingen, aanvallen, detentie en zelfs verdwijning of moord. Volgens de organisatie *Reporters without Borders* (RSF) zijn er de afgelopen tien jaar 941 journalisten vermoord. Het aantal journalisten dat vast zit vanwege hun werk, simpelweg omdat ze het nieuws verslaan, blijft ieder jaar stijgen. Begin december 2019 werden er wereldwijd 389 journalisten vastgehouden. Bijna de helft van de gevangenen journalisten in de wereld (186 van de 389) wordt vastgehouden in drie landen - China, Egypte en Saoedi-Arabië².

Journalisten kunnen alleen hun werk doen in een veilige omgeving. Dat vereist bescherming van journalisten en het bestrijden van straffeloosheid van geweld tegen hen. Vrijheid van meningsuiting en de veiligheid van journalisten gelden als een prioriteit binnen het Nederlandse mensenrechtenbeleid. De intensivering op deze prioriteit die door dit kabinet sinds 2017 is ingezet heeft in 2019 meer

vorm gekregen door een vergroting van de beleidsmatige en financiële inzet op dit terrein. Zo zijn er extra projecten van onder meer UNESCO gefinancierd op het gebied van de veiligheid van journalisten, zal Nederland in 2020 gastheer zijn van de jaarlijkse *World Press Freedom Conference* en is Nederland aangesloten bij de *core group* van landen in Genève die het initiatief heeft tot besluitvorming in de Mensenrechtenraad over vrijheid van meningsuiting.

Inzet en resultaten

Bilateraal

Het belang van vrijheid van meningsuiting is door Nederland in bilateraal verband frequent onder de aandacht gebracht. Minister Blok sprak in juli de *Media Freedom Conference* in Londen toe. Hij onderstreepte het belang van een vrije pers en kwalificeerde goede journalistiek als onderdeel van goed bestuur. *“Waar debat is, bloeit democratie. Waar opvattingen botsen, komt de waarheid naar voren. In dit alles spelen journalisten een centrale rol”*, betoogde hij. Tijdens de conferentie werd de *Media Freedom Coalition* gelanceerd waarvan Nederland lid is geworden. De *Media Freedom Coalition* is een partnerschap van landen die samenwerken om te pleiten voor mediavrijheid, om de veiligheid van journalisten te vergroten en om degenen verantwoordelijk te houden die deze veiligheid schaden. Alle leden hebben de *Global Pledge on Media Freedom*³ onderschreven en committeren zich daarmee aan het gezamenlijk ondernemen van actie om zowel de mediavrijheid als de veiligheid van journalisten te verbeteren, wereldwijd. Nederland heeft een actieve rol binnen de *Executive Group*, en denkt in die hoedanigheid mee over de strategie van de Coalitie.

² https://rsf.org/sites/default/files/rsf_2019_en.pdf

³ <https://www.gov.uk/government/publications/global-pledge-on-media-freedom/global-pledge-on-media-freedom>

Minister Blok op de Media Freedom Conference.

Ook de Mensenrechtenambassadeur spreekt tijdens landenbezoeken over de vrijheid van meningsuiting met overheidsfunctionarissen en met lokale journalisten. Tijdens een landenbezoek aan Pakistan in oktober 2019 benadrukte de MRA de ruime strekking van de vrijheid van meningsuiting zowel *online als offline*, en het belang van de veiligheid van journalisten en sprak ze in het bijzonder haar zorgen uit over de *online* intimidatie van vrouwelijke journalisten. Ze had ook een ontmoeting met journalisten.

Bilateraal waren ambassades ook actief op dit thema. In Colombia plegen journalisten en mediaorganisaties zelfcensuur uit angst voor vergelding van de onderwerpen waarover ze rapporteren: bedrijven, gewapende groepen, corrupte lokale politici of de politie. In Colombia is een flinke toename van het aantal bedreigde journalisten waarneembaar. Nederland steunt de organisatie *Fundación para la Libertad de Prensa* (FLIP), die de *League Against Silence* heeft opgericht. Dit onafhankelijke media-initiatief richt zich op verhalen die door zelfcensuur niet zijn verteld door traditionele media en realiseert samenwerking tussen verschillende media om deze verhalen te onderzoeken en gezamenlijk te publiceren om zo de risico's te verminderen. In 2019 heeft de League onder meer onderzoek gedaan naar seksuele intimidatie in het nationale vrouwenvoetbalteam en de resultaten gepubliceerd. Dit initiatief is uniek in Latijns-Amerika en is een belangrijke stap in de strijd tegen censuur.

Multilateraal

Ook in multilateraal verband spreekt Nederland zich uit voor de bevordering van vrijheid van meningsuiting en tegen geweld tegen journalisten. Zo hebben Nederland en Canada in de Mensenrechtenraad samen een verklaring afgegeven waarin zij hun zorg uitspreken over schending van vrijheid van meningsuiting waaronder de specifieke discriminatie en uitingen van geweld die vrouwelijke journalisten ervaren in hun werk, *online en offline*⁴. Ook zet Nederland zich ieder jaar actief in voor sterke VN-resolutieteksten over de veiligheid van journalisten

UNESCO

UNESCO is de VN-organisatie die mediavrijheid, toegang tot informatie en de veiligheid van journalisten in haar mandaat heeft. UNESCO leidt binnen de VN het VN-Actieplan voor de Veiligheid van Journalisten en werkt wereldwijd samen met overheden op dit terrein. UNESCO financiert via het *International Program for the Development of Communication* (IPDC) projecten op het gebied van media-ontwikkeling, veiligheid van journalisten, toegang tot informatie en genderongelijkheid in de media. In 2019 heeft Nederland via IPDC bijgedragen aan UNESCO's werk in Mali, Burundi, Palestijnse Gebieden en Jemen. Door UNESCO's inspanningen in deze landen is de nationale rapportage over de veiligheid van journalisten en over straffeloosheid van misdaden tegen hen verbeterd. Daarnaast is in deze landen de capaciteit versterkt van de organisaties die toezien op de rapportage over misdaden

⁴ <https://dfat.gov.au/international-relations/international-organisations/un/unhrc-2018-2020/statements/Documents/4oth-hrc-joint-statement-freedom-expression.pdf>

tegen journalisten. Mede dankzij Nederlandse inbreng heeft IPDC de publieke toegang tot informatie kunnen vergroten in Indonesië, Mongolië, Rwanda en in de regio Latijns-Amerika.

Tijdens het *High Level Political Forum* in New York organiseerde Nederland in juli samen met UNESCO een bijeenkomst over SDG 16, meer in het bijzonder over doel 16.10 dat gaat over toegang tot informatie. Nederland onderstreepte dat goede wetgeving niet automatisch leidt tot toegang tot informatie. Hiervoor is bijvoorbeeld vaak ook een internetverbinding nodig. Op dit moment heeft ongeveer de helft van de wereldbevolking geen toegang tot het internet. Dit is gedeeltelijk ook een *gender gap*. Nederland werkt aan de bevordering van toegang tot informatie, voor iedereen, altijd, *online en offline*. *Leave no one behind* is ook hier van toepassing.

OVSE

Ook bij de OVSE is Nederland actief op dit onderwerp, zo is Nederland lid van de *Group of Friends on Safety of Journalists*. Tijdens de *Human Dimension Implementation Meetings* (HDIM) heeft Nederland met deze Group of Friends een evenement georganiseerd over digitale veiligheid voor journalisten. Specifieke nadruk lag op het delen van *best practices* en het opstellen van praktische aanbevelingen voor verdere actie. MRA sprak in de plenaire vergadering een nationaal statement uit over het belang van vrijheid van meningsuiting, *online en offline*, en veiligheid van journalisten, in het bijzonder vrouwelijke journalisten *online*.

Raad van Europa

Vanuit het Mensenrechtenfonds is financieel bijgedragen aan het platform van de Raad van Europa voor het bevorderen van de bescherming van journalistiek en veiligheid van journalisten. Dit platform is opgericht om misstanden rond de vrijheid van de media en veiligheid van journalisten sneller aan het licht te brengen en actie te kunnen ondernemen om bescherming te bieden aan journalisten. Hier verdient vermelding dat tegen Nederland zelf in 2019 twee meldingen bij het platform zijn gedaan over respectievelijk het wetsvoorstel dat uitreizen naar gebied onder controle van een terroristische organisatie strafbaar stelt en de gijzeling van een NOS-verslaggever.

In het kader van het toezicht door het Comité van Ministers van de Raad van Europa op de tenuitvoerlegging van uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft Nederland geïntervenieerd in de zaak van *Oya Ataman groep tegen Turkije* inzake schending van het recht op vrijheid van vergadering en vrijheid van vreedzame demonstratie. Deze schending bestond uit de vervolging van demonstranten en het gebruik van excessief geweld om vreedzame demonstraties op te breken. Nederland heeft Turkije opgeroepen om zijn wetgeving in overeenstemming met het EVRM te brengen en gewaarschuwd voor het fnuikende effect op een democratische samenleving wanneer vreedzame demonstraties met geweld uiteen worden gedreven of deelnemers strafrechtelijk worden vervolgd.

Bijeenkomst over access to information tijdens het High Level Political Forum in New York

Partners

Free Press Unlimited

Nederland werkte in een strategisch partnerschap samen met de Nederlandse organisatie *Free Press Unlimited* (FPU) aan het creëren van een veilige omgeving waarin journalisten hun werk kunnen doen. Veiligheid wordt holistisch benaderd als een inclusief concept dat draait om de fysieke veiligheid, de psychosociale veiligheid, de digitale veiligheid en de juridische veiligheid van de journalist. De veiligheidsproblemen zijn vaak contextafhankelijk, daarom zijn alle programma's en oplossingen gebaseerd op de individuele behoeften van organisaties en personen.

Het *Justice & Safety* programma, van start gegaan in september 2018 na een motie van het Kamerlid Sjoerdsma (Kamerstuk 34775 V, nr. 26) om een noodfonds voor journalisten op te richten, richt zich op de bescherming van journalisten wereldwijd. Onderdeel van dit programma is het *Legal Defense Fund* dat steun geeft aan journalisten die aangeklaagd of gearresteerd worden maar zich geen juridische ondersteuning kunnen veroorloven. Sinds de oprichting zijn er 173 media professionals vanuit dit fonds gesteund. Zo heeft FPU, in samenwerking met de Nederlandse ambassade, een Tanzaniaanse journalist ondersteund die werd aangeklaagd voor het leiden van georganiseerde misdaad en corruptie, naar verluidt omdat hij stukken had gepubliceerd waarin de overheid er niet altijd goed vanaf kwam.

Verder werkt dit programma aan betaalbare ongevallen- en evacuatieverzekeringen voor journalisten, waarvoor een pilot project is gestart in Centraal Amerika waarin 90 journalisten uit de regio worden verzekerd. Er is speciale aandacht voor de veiligheid van vrouwelijke journalisten binnen het programma, gezien de specifieke bedreigingen waar vrouwelijke journalisten mee te maken krijgen. Om die reden wordt er een training ontwikkeld die speciaal gericht is op de omgang van vrouwelijke journalisten met bedreigingen. Hiermee wordt voldaan aan de motie-Van Ojik/Ploumen over de bescherming van vrouwelijke journalisten (Kamerstuk 32735 V, nr. 264).

In 2019 heeft FPU met het noodfonds *Reporters Respond* in totaal 101 journalisten geholpen. Dit fonds is in 2011 door FPU met Nederlandse steun opgericht en helpt media professionals die te maken hebben met geweld, intimidaties en (*online*) bedreigingen zo snel mogelijk hun werk te hervatten. Zo werd er afgelopen jaar bijgedragen aan reiskosten, levensonderhoud, digitale of fysieke beveiliging en psychologische hulp. FPU steunde bijvoorbeeld een journalist uit DR Congo die langdurig werd bedreigd en van wie het publicatiemateriaal in beslag werd genomen. Ook Nederlandse journalisten kunnen, wanneer zij in het buitenland aan het werk zijn, aanspraak maken op ondersteuning vanuit beide programma's.

MRA heeft bij de *Free Press Live Awards* een keynote speech gehouden en de '*most resilient journalist award*' uitgereikt aan fotojournalist Ali Arkady (Irak).

©: Rahmatullah Alizadah, Xinhua.

RNW

Een andere partner waar Nederland nauw mee samenwerkt is RNW Media. RNW Media bouwt digitale gemeenschappen gericht op sociale verandering. RNW Media is actief in 12 landen en zet zich in voor een wereld waarin jongeren hun rechten kunnen opeisen, hun plaats in de samenleving kunnen innemen en zo een betere toekomst kunnen vormgeven. Ze brengen jongeren samen op digitale platforms – met websites, WhatsApp, Facebook, Twitter, Instagram en andere kanalen. Deze platforms – met 44 miljoen website *pageviews* en 2 miljard sociale media *impressions* – geven jonge mensen toegang tot informatie en bieden een veilige plek waar jongeren een constructieve dialoog kunnen aangaan. RNW Media heeft twee wereldwijde programma's; *Love Matters* over seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR) en *Citizens Voice* over democratie en goed bestuur.

In 2019 heeft het Habari DRC-team een campagne opgezet over seksuele intimidatie op universiteiten in heel DR Congo. Verschillende *online* activiteiten, zoals het publiceren van artikelen en video-getuigenissen, werden opgezet naast *offline* debatten waarbij ongeveer 250 studenten betrokken waren, evenals beleidsmakers en mensenrechtenactivisten. De campagne vond weerklank bij veel jonge vrouwen en bood hun de ruimte zich uit te spreken. Habari DRC werd vervolgens uitgenodigd om mee te schrijven aan het nieuwe beleid over seksuele intimidatie op universiteiten samen met het ministerie van gender en justitie.

MRA sprak tijdens een evenement getiteld '*Access Denied: Click to claim your civic space*', georganiseerd door RNW Media in partnerschap met BZ over het belang van digitale rechten en veiligheid van journalisten en mensenrechtenbeschermers.

Article 19 en IFEX (International Freedom of Expression Exchange)

Ook werkt Nederland samen met Article 19 en IFEX, twee organisaties die zich richten op internationale en nationale beleidsbeïnvloeding. Zo zette IFEX zich internationaal in voor de bescherming van journalisten. IFEX haalde bij diverse ledenorganisaties informatie op en heeft zo bij kunnen dragen aan verschillende internationale rapporten over de veiligheid van journalisten en straffeloosheid bij geweld tegen hen. Daarnaast moedigde IFEX meerdere VN-lidstaten met succes aan zich als co-sponsor aan de *safety of journalists* VN-resolutie te verbinden. Ook voorzag IFEX VN-lidstaten van advies om in deze tekst aan de zorgen van de IFEX-leden tegemoet te komen. De inzet van IFEX sloot nauw aan bij de Nederlandse inspanningen voor een sterke resolutietekst.

World Press Freedom Conference 2020

In het najaar van 2020 organiseren UNESCO en het Koninkrijk der Nederlanden de jaarlijkse World Press Freedom Conference (WPFC)⁵. Deze vindt plaats in het World Forum in Den Haag, de internationale stad van vrede en recht. De conferentie richt zich op journalisten, mediaorganisaties, beleidsmakers en ngo's. Helaas kan het merendeel van de deelnemers aan de conferentie door de COVID-19 ontwikkelingen waarschijnlijk niet naar Den Haag reizen. Om toch recht te doen aan het belang van het onderwerp gaat WPFC in een vernieuwende vorm door, met een grote digitale component. Zo kunnen geïnteresseerden uit de hele wereld toch (virtueel) deelnemen.

Het thema van WPFC 2020 is '*Journalism without Fear or Favour*'⁶. De conferentie wil vooral benadrukken dat we samen moeten opkomen voor vrije en onafhankelijke media en de journalistiek moeten beschermen tegen hardnekkige en nieuwe vormen van controle. De onafhankelijkheid en vrijheid van de media worden nog steeds in veel landen bedreigd, dit onderwerp is nu relevanter dan ooit. Doel van de conferentie is te waarborgen dat journalisten vrij en onafhankelijk kunnen werken, nu en in de toekomst. Drie onderwerpen staan centraal:

1. Redactionele onafhankelijkheid en media in dienst van de macht
2. Diversiteit en inclusie in de media
3. Onafhankelijke journalistiek en media in het digitale tijdperk

Door het onderwerp wereldwijd te agenderen, door te inspireren, te informeren en mensen te mobiliseren, roept WPFC 2020 alle betrokken partijen op hun steentje bij te dragen aan positieve verandering – overheden, journalisten en de media, de gerechtelijke en juridische sector, internetbedrijven, het maatschappelijk middenveld, academische instellingen en jongeren.

Aangezien de conferentie in Den Haag plaatsvindt, een stad die zich nadrukkelijk inzet voor internationale vrede en rechtvaardigheid, wordt tijdens WPFC ook het eerste juridische forum ooit georganiseerd. Tijdens dit forum, dat nu ook grotendeels digitaal zal worden georganiseerd, wisselen rechters, officieren van justitie en advocaten gedachten en *best practices* uit over specifieke onderwerpen met betrekking tot de bescherming van de vrijheid van meningsuiting in het algemeen en persvrijheid in het bijzonder. Dat gebeurt aan de hand van wereldwijde, regionale en nationale ervaringen.

Vanwege de onvoorspelbare ontwikkelingen rondom COVID-19 wordt nog bekeken of er en marge van de conferentie een ministeriële (virtuele) bijeenkomst kan plaatsvinden over de veiligheid van journalisten en straffeloosheid van geweld tegen hen. Gastheer hiervoor is minister Blok. Als dit onderdeel door kan gaan dan worden deelnemende landen uitgenodigd een commitment document te onderschrijven gericht op de verbetering van de veiligheid van journalisten.

⁵ Eerder zou de conferentie plaatsvinden op 22-24 april 2020, maar vanwege het COVID-19 virus is de conferentie uitgesteld.

⁶ Deze zin komt van Adolph S. Ochs, oprichter van de New York Times. Toen hij de krant in 1896 kocht, stelde hij als doel om ethisch, onpartijdig en onafhankelijk te zijn. Dit legde hij vast in een beginselverklaring. Sindsdien is de uitdrukking synoniem voor een onafhankelijke, onpartijdige pers.

1.2 Internetvrijheid

Inleiding

In 2019 nam de druk op het model van een open, vrij en veilig internet verder toe. Internetvrijheid nam wereldwijd af, en sociale media werden gebruikt om de eigen bevolking zowel te monitoren als te beïnvloeden door middel van propaganda en oneigenlijke berichtgeving.⁷ Naast censuur waren *internet shutdowns*, hacken en *online* spioneren geïjkte methoden om zowel mensenrechtenverdedigers als het maatschappelijke middenveld in hun werk te hinderen.⁸ Nederland staat voor een open, vrij en veilig internet. Het beschermen en bevorderen van mensenrechten *online* is verankerd binnen het Nederlandse mensenrechtenbeleid en het internationale cyberbeleid (Kamerstuk 26643 V, nr. 447). Nederland beschouwt veiligheid en vrijheid niet als tegengestelde, maar als complementaire belangen: dit geldt ook voor het *online* domein. Ook de universele rechten van de mens gelden zowel *offline* als *online*; al is er bij de bescherming van die rechten in het laatste domein wel bijzondere nadruk op de vrijheid van meningsuiting, vrije informatievergaring, privacy en bescherming van persoonsgegevens.

Kunstmatige Intelligentie en mensenrechten

In oktober heeft de regering haar visie rond kunstmatige intelligentie aan de Tweede Kamer gepresenteerd.⁹ Deze *Artificial Intelligence* (AI)-strategie zet in op drie sporen: het benutten van maatschappelijke en economische kansen, het scheppen van de juiste voorwaarden en het versterken van fundamentele. In het laatste spoor staat het beschermen van publieke waarden en mensenrechten centraal. Zo kan bijvoorbeeld het verbod op discriminatie worden geschon- den door *bias* in de onderliggende data, *bias* in het algoritme, of door fouten in classificatie. Dat zou er bijvoorbeeld toe kunnen leiden dat ongerechtvaardigd onderscheid wordt gemaakt tussen mannen en vrouwen. Ook kan de privacy geschonden worden als de verwerking van persoonsgegevens niet voldoet aan de eisen van behoorlijkheid en transparantie uit de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Privacyvraagstukken spelen rondom onder meer gezichtsherkenningstechnologie, big data en het afleiden van persoonsgegevens

⁷ Elk jaar publiceert de ngo Freedom House het Freedom on the Net Report. Het rapport over het jaar 2019 is hier te vinden: <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2019/crisis-social-media>

⁸ Zie rapport Global Analysis 2019, Front Line Defenders, p 22 https://www.frontlinedefenders.org/sites/default/files/global_analysis_2019_web.pdf

⁹ Op 8 oktober 2019 zijn het Strategisch Actieplan voor Artificiële intelligentie (SAPAI) (Kamerstukken 26 643 en 32 761, nr. 640) en de brief Waarborgen tegen risico's van data-analyses door de overheid (Kamerstukken 26 643 en 32 761, nr. 641) en de brief AI, publieke waarden en mensenrechten (26 643 en 32 761, nr. 642) aan de Tweede Kamer aangeboden.

uit andere gegevens. Nederland draagt deze strategie uit bij de EU, de Raad van Europa en UNESCO. Zo werkt de Europese Commissie aan een AI-strategie die uitgaat van een AI ontwikkeling waarbij mensenrechten en publieke waarden centraal staan. Ook wordt er vanuit Nederland gewerkt aan een *human rights impact assessment* voor AI en systeemprincipes voor non-discriminatie. Dit beleid sluit goed aan op de AI-strategie van de Commissie.

Inzet en resultaten

Bilateraal

Network Shutdowns

In 2019 heeft Nederland extra aandacht besteed aan de zogeheten *network shutdowns*, een verzamelnaam voor maatregelen die overheden treffen om de toegang en functionaliteit van het internet in te perken. Dit geschiedt door delen van het internet af te sluiten, websites en sociale media zoals Facebook onbereikbaar te maken of berichten-Apps zoals Whatsapp te blokkeren.

Vanwege de ontwrichtende impact van deze acties is er een instructie voor de ambassades opgesteld met daarin mogelijke stappen die de posten kunnen ondernemen als er in hun land een *network shutdown* plaatsvindt. Hierbij kan men denken aan het benaderen van lokale en internationale actoren (overheden, bedrijven, ngo's) en mogelijke spreeklijnen over *shutdowns*. Dit bericht is later ook gedeeld met landen van de *Freedom Online Coalitie*¹⁰, zodat zij in het geval van een *shutdown* gezamenlijk kunnen optrekken.

Multilateraal

Freedom Online Coalitie

De *Freedom Online Coalitie* is in 2011 opgericht door Nederland om gezamenlijk respect voor mensenrechten op het internet wereldwijd te bevorderen. In 2019 is Zwitserland toegetreden tot de Coalitie, waarmee het aantal landen op 31 is gekomen.

De *Freedom Online Coalitie* publiceerde op 17 mei het *joint statement Defending Civic Space Online*.¹¹ De verklaring stelt dat FOC zich zorgen maakt over de krimpende ruimte op het internet voor maatschappelijk middenveld en mensenrechtenverdedigers. In de verklaring worden alle relevante stakeholders (overheden, private sector, internationale organisaties, maatschappelijke organisaties) opgeroepen een gedeelde aanpak te formuleren om oneigenlijke inperking van de maatschappelijke ruimte door overheden en bedrijven tegen te gaan. Daarnaast

¹⁰ Zie onder multilateraal.

¹¹ <https://freedomonlinecoalition.com/wp-content/uploads/2019/05/FOC-Joint-Statement-on-Defending-Civic-Space-Online.pdf>

moeten overheden terrorismebestrijding, nationale veiligheid, cybercriminaliteit en -veiligheid niet gebruiken voor oneigenlijke inperking van mensenrechten *online*.

Thailand – Zorgen over nieuwe Cyberwetgeving

In februari 2019 heeft Thailand een controversiële cyberveiligheid-wet aangenomen. De wet gaf veel macht aan de overheid en veiligheidsdiensten om *online* veiligheid te garanderen, zonder dat deze macht duidelijk was afgebakend en voldoende verzekerd was dat fundamentele rechten van burgers beschermd zouden blijven. De vrijheid van meningsuiting kon hiermee onder druk komen te staan.

Met ondersteuning van het mensenrechtenfonds heeft de lokale *Manushya Foundation* een expertbijeenkomst georganiseerd die leidde tot een rapport met een overzicht van risico's van deze wetgeving, waarin ook een aantal concrete aanbevelingen werden gedaan. Dit was het eerste rapport van zijn soort in Zuidoost-Azië. Politieke partijen hebben aangegeven dat zij zullen kijken naar mogelijkheden om de aanbevelingen te gebruiken voor het wijzigen van de wet.

Verenigde Naties

Nederland heeft in juni 2019 een verklaring afgelegd in de Mensenrechtenraad waarin het speciaal de aandacht vroeg voor de vrijheid van meningsuiting *online*. Zo riep Nederland de VN speciaal rapporteur voor veilige vergadering en vereniging op om de dialoog aan te gaan met de *tech* industrie en onderschreef het nogmaals de die week gelanceerde verklaring van de *Freedom Online Coalition*.

RightsCon

Nederland was ook in 2019 goed vertegenwoordigd bij de jaarlijkse conferentie *RightsCon* in Tunesië. Met stevige panelbijdragen bevestigde Nederland zijn voorloperspositie op het gebied van mensenrechten *online*. Zo werd er onder meer gesproken over de toekomst van internationale normen in cyberspace en de lopende onderhandelingen in diverse VN-fora en het werk van de *Freedom Online Coalition*. Daarnaast organiseerde Nederland een workshop over de veiligheidsuitdagingen bij het financieren van mensenrechtenprojecten en samenwerken met mensenrechtenverdedigers.

Global Commission on the Stability of Cyberspace

De *Global Commission on the Stability of Cyberspace* (GCSC) is een zogeheten *multi-stakeholder* samenwerkingsverband waarin overheden, bedrijfsleven, maatschappelijk middenveld en academici zitting hebben. De GCSC werd in 2017 gelanceerd tijdens de Veiligheidsconferentie van München en

Nederland heeft gedurende drie jaar financiële middelen ter beschikking gesteld. Tijdens het *Paris Peace Forum* in November 2019 presenteerde de commissie haar eindrapport¹², waarin zij een aantal normen voor het internet formuleert.

Een belangrijke norm van deze commissie is de bescherming van de publieke kern van het internet. Deze publieke kern is van belang omdat zij de ruggengraat van het internet vormt. Minister Blok nam het rapport tijdens het *Paris Peace Forum* in ontvangst, en onderstreepte in zijn toespraak het belang dat staten hun gebondenheid aan mensenrechten *online* naleven.

Christchurch Call

Op 15 maart 2019 werd 17 minuten lang een terroristische aanslag tegen twee moskeeën in Christchurch, Nieuw-Zeeland, via de *livestream* gedeeld. Er vielen 51 doden en 50 gewonden, en de video werd 4.000 keer bekeken voordat deze werd verwijderd; hierna ging de video *viral* op andere websites en staat – ondanks de vele maatregelen om hem te verwijderen – nog steeds op het web. Deze aanslag toonde de wereld hoe moeilijk het is om terroristisch materiaal van het internet te weren. In reactie hierop kwamen Nieuw-Zeeland en Frankrijk met de *Christchurch Call*: een oproep van Staten en bedrijven om beter samen te werken en zo terroristische inhoud op internet tegen te gaan door middel van adequate wetgeving en nieuwe normen en standaarden voor de bedrijfstak. Daarbij wordt erop aangedrongen om dit alles te doen en tegelijk consistent te zijn met de principes van een open, vrij en veilig internet en zonder compromissen te sluiten ten koste van fundamentele vrijheden en mensenrechten, waaronder de vrijheid van meningsuiting. Nederland heeft deze *Call* al bij het uitbrengen onderschreven en heeft het belang van dit initiatief onder meer benadrukt tijdens de AVVN in New York.

Tijdens een training door Digital Defenders Partnership in Valles, Mexico, brengen mensenrechtenverdedigers in kaart welke communicatiemiddelen zij gebruiken tijdens hun werk.

¹² www.cyberstability.org

Voorbeelden van projecten

Digital Defenders Partnership

Het ministerie van Buitenlandse Zaken is de grootste donor van het *Digital Defenders Partnership*. Dit project (ondergebracht bij HIVOS) richt zich op de digitale veiligheid van mensenrechtenverdedigers en ngo's. Omdat de mensenrechtenverdedigers die digitaal bedreigd worden ook grote kans lopen slachtoffer te worden van laster-campagnes, smaad of juridische aanklachten of zelfs fysieke aanvallen, werkt het *Digital Defenders Partnership* nauw samen met andere ngo's (*Media Legal Defence Initiative*, *Virtual Road* en *Front Line Defenders*) om zo gezamenlijk meer veiligheid te kunnen bieden. In 2019 heeft DDP samen met haar strategische partners meer dan 8.000 individuen en 1.261 organisaties kunnen steunen.

Deze steun bestond materiële steun, het bieden van ondersteuning op het gebied van veilig digitaal werken en het ontwikkelen van hulpmiddelen zodat individuen en organisaties zichzelf digitaal veilig kunnen maken.

Zo onderhoudt het *Digital Defenders Partnership* een team van zeven *Digital Integrity Fellows* die in 2019 twintig ngo's intensief begeleidde in het implementeren van maatregelen voor digitale veiligheid.

Het *Digital Defenders Partnership* publiceerde verschillende materialen. Zo ontwikkelde het een vernieuwde en verbeterde *Digital First Aid Kit*, een *online* website waar mensenrechtenverdedigers eerste hulp kunnen krijgen bij digitale aanvallen, en publiceerde het een *Digital Safety Manual for Diplomats and Embassy Staff* om specifiek deze groep die veel met mensenrechtenverdedigers (*online*) communiceert, bij te brengen hoe dit digitaal veilig moet.

Online intimidatie van vrouwelijke journalisten

In het kader van mensenrechtendag 2019 heeft de Nederlandse ambassade in België in samenwerking met Vlaams-Nederlands Huis De Buren een avond georganiseerd om aandacht te vragen voor *online* intimidatie van vrouwelijke journalisten. Zo werd de documentaire *A Dark Place* getoond, waarna er een panel was om dit internationaal groeiende probleem te bespreken.

2 Vrijheid van religie en levensovertuiging

Inleiding

Wereldwijd worden gelovigen, niet-gelovigen en andersdenkenden achtergesteld, gediscrimineerd en vervolgd. Onderzoek van de gerenommeerde denktank *Pew Research Centre* laat zien dat gedurende de periode 2007-2017 beperkingen van het recht op vrijheid van religie en levensovertuiging door overheden zijn toegenomen.¹³ Ook atheïsten, agnosten, en andersdenkenden hebben in 2017 in meer landen te maken met intimidatie, geweld, en doodsb bedreigingen, al dan niet door overheden.¹⁴

Nederland vindt dit een zorgelijke ontwikkeling en heeft daarom, conform de moties-Voordewind c.s. (Kamerstukken 33 694 V, nr. 13 en 34 775 V, nr. 29), de inzet op het recht op vrijheid van religie en levensovertuiging in 2018 geïntensiveerd. Daarbij gaat specifieke aandacht uit naar het tegengaan van discriminatie en vervolging van kwetsbare groepen (Kamerstuk 32 735 V, nr. 227).

De Nederlandse inzet op vrijheid van religie en levensovertuiging is gericht op de bescherming van het recht van iedereen om zijn of haar religieuze of levensbeschouwelijke keuze te maken (Kamerstuk 32 735 V, nr. 198). Daaronder valt ook het recht van geloof te veranderen of zonder religieuze of levensbeschouwelijke overtuiging te leven. Nederland maakt geen onderscheid tussen religieuze groeperingen onderling of tussen theïstische, non-theïstische en atheïstische levensovertuigingen. Nederland zal zich dus evenzeer inspannen voor de verbetering van de situatie van onderdrukte christelijke minderheden als die van moslims, bahai's, ongelovigen of andere groepen die kwetsbaar zijn voor vervolging.

Ook spant Nederland zich in het bijzonder in voor de rechten van personen binnen geloofsgroepen die kwetsbaar

zijn voor mensenrechtenschendingen, zoals vrouwen, kinderen en LHBTI's. Nederland vindt het ontoelaatbaar dat zij met een beroep op religieuze of traditionele waarden worden gediscrimineerd of anderszins onderdrukt.

De beleidsintensivering die dit kabinet sinds 2017 op dit terrein heeft ingezet, heeft in 2019 meer vorm gekregen door een vergroting van de beleidsmatige en financiële inzet op dit terrein. Van de totale beleidsintensivering ten bedrage van EUR 36,2 miljoen in de huidige kabinetsperiode wordt ongeveer EUR 11 miljoen aan projecten op het gebied van vrijheid van religie en levensovertuiging besteed. Onderdeel hiervan is de meerjarige financiële steun aan de ngo *Freedom House* voor *Protecting Belief: a Rapid Response Fund for Religious Freedom*, alsmede een bedrag van EUR 750.000 voor de financiering van psychische en geestelijke zorg aan personen die worden vervolgd om religieuze redenen, inclusief niet-gelovigen, conform het amendement van het lid Van der Staaij (Kamerstuk 35 300 V, nr. 13).

Naast onder andere enkele nieuwe projecten in het kader van het Mensenrechtenfonds is een belangrijke component van deze intensivering de organisatie van de zevende bijeenkomst van het Istanboel Proces, in de vorm van de 'No Tolerance for Intolerance' conferentie in Den Haag. Bovendien heeft Nederland sinds september 2019 een speciaal gezant voor religie en levensovertuiging die de rechten van gelovigen en ongelovigen wereldwijd op de agenda zet.

¹³ Pew Research Centre, 'How religious restrictions around the world have changed over a decade', 16 juli 2019: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/07/16/how-religious-restrictions-around-the-world-have-changed-over-a-decade/>

¹⁴ Pew Research Centre, 'Religiously unaffiliated people face harassment in a growing number of countries', 12 augustus 2019, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/08/12/religiously-unaffiliated-people-face-harassment-in-a-growing-number-of-countries/>

Speciaal gezant voor religie en levensovertuiging

Sinds september 2019 is de heer Jos Douma Nederlands eerste speciaal gezant voor religie en levensovertuiging, aangesteld conform de motie-Van Helvert c.s. (Kamerstuk 35 000 V, nr. 26). Sinds zijn aantreden heeft de speciaal gezant ingezet op, ten eerste, het bevorderen van de beleidsprioriteit vrijheid van religie en levensovertuiging, inclusief het recht op apostasie of om van geloof te veranderen; ten tweede, het verdiepen en verbreden van kennis binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken; en ten derde kennisuitwisseling en netwerkopbouw met belanghebbenden in binnen- en buitenland.

De speciaal gezant nam deel aan diverse conferenties en seminars, waaronder in Brussel, Vaticaanstad en Boedapest. Ook was de speciaal gezant, samen met de MRA, aanwezig op de Human Dimension Implementation Meeting van de OVSE in Warschau in september. Hier sprak hij namens de EU een verklaring over nationale minderheden uit, terwijl de Nederlandse MRA namens de EU het statement over vrijheid van godsdienst en levensovertuiging uitsprak. De speciaal gezant haalde ook banden aan met zijn ambtgenoten in de EU. Naast Nederland hebben onder meer het Verenigd Koninkrijk, Zweden, Noorwegen, Frankrijk, Duitsland en Denemarken, Hongarije, Finland, Polen, Letland en Tsjechië speciale gezanten c.q. ambassadeurs aangesteld voor religie en levensovertuiging of interreligieuze processen.

De speciaal gezant was voorzitter en gespreksleider tijdens de door Nederland georganiseerde 'No Tolerance for Intolerance' conferentie in Den Haag in november, als onderdeel van het Istanbul Process. Aansluitend was hij gastheer van de International Contact Group on Freedom of Religion and Belief, die Nederland faciliteerde in Den Haag. Dit is een informeel orgaan, in 2015 opgericht om de samenwerking te verdiepen tussen gelijkgezinde landen op het terrein van vrijheid van religie en levensovertuiging en waar Nederland, vanaf het eerste uur, een actieve bijdrage aan levert. Ten slotte was hij gastheer van het Transatlantic Policy Network on Religion and Diplomacy, waarin diplomaten en wetenschappers het gezamenlijk inzicht in de interactie van religie en internationale ontwikkelingen verdiepen. Nederland is daarbinnen al enige jaren actief en benut verkregen inzichten in de vormgeving van het buitenlands beleid.

Een belangrijke taak van de speciaal gezant is de interactie met experts, belangengroepen en vertegenwoordigers van uiteenlopende geloofs- en overtuigingsgroepen, ook in Nederland. In 2019 trof de Speciaal Gezant, naast diverse christelijke organisaties, afgevaardigden van het Humanistisch Verbond, de bahai, Falun Gong, en Ahmadyya. Ook ontving hij de Armeense Patriarch van Cilicia (Beiroet), de Oecumenisch Patriarch van Constantinopel, en de *Higher Presidential Committee of Churches Affairs in Palestine*. Ook vond er een onderhoud plaats met de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken over zijn mandaat.

Voor 2020 staan – als toezegging in antwoord op Kamervragen, maar ook als reactie op voorstellen van ambassades, organisaties en uit eigen initiatief – in principe tal van landenbezoeken gepland (o.a. India, Nigeria, China, Afghanistan, Algerije en Qatar). Door de COVID-crisis en de reisbeperkingen moeten enkele geplande bezoeken worden uitgesteld. Ook zal de speciaal gezant blijven investeren in het internationale netwerk ter verdediging van vrijheid van godsdienst en levensovertuiging. De in februari 2020 op initiatief van de Verenigde Staten opgerichte *International Religious Freedom Alliance* is één van de middelen daartoe.

Ten slotte is aan de Kamer toegezegd te rapporteren over de middelen waarover de speciaal gezant beschikt om zijn werk te kunnen doen (begrotingsbehandeling, 14 november 2019); de gezant voor religie en levensovertuiging beschikt over ruime trekkingsrechten. Hij kan een beroep doen op het budget van de Directie Multilaterale Organisaties en Mensenrechten. Ook uit regiobudgetten wordt bijgedragen aan de kosten van zijn reisprogramma.

Inzet en resultaten

Bilateraal

Ministeriële bezoeken en diplomatieke ontmoetingen

Minister Blok heeft in juli 2019, samen met de speciaal gezant voor religie en levensovertuiging, deelgenomen aan de tweede door de Verenigde Staten belegde ministeriële conferentie ter bevordering van religieuze verdraagzaamheid in Washington. Meer dan 1000 vertegenwoordigers uit het maatschappelijk middenveld inclusief religieuze leiders namen deel, naast afgevaardigden van ruim 100 regeringen. Minister Blok heeft daar in een interventie het recht op vrijheid van religie en levensovertuiging, inclusief het recht op niet-geloven, als een recht van iedereen en overal onder de aandacht gebracht.

Ook in bilaterale contacten bracht Nederland dit onderwerp ter sprake. In juni sprak Minister Blok in een gesprek met zijn Chinese ambtgenoot zijn zorgen uit over de vrijheid van religie en levensovertuiging in China, met name voor de Oeigoeren en andere moslimminderheden in Xinjiang. Ook Minister-President Rutte benoemde de rechtspositie van religieuze en culturele minderheden tijdens zijn bezoek aan Peking in juli tegenover Premier Li Keqiang.

Nederland heeft in EU-verband ook specifiek uiting gegeven aan de zorgen over de religieuze vrijheid van Jehova's getuigen in Rusland, alsmede over de behandeling door Rusland van religieuze minderheden in de illegaal geannexeerde Krim.

Voorts heeft Nederland zich bijvoorbeeld ingezet voor het lot van de bahai's die in Jemen worden onderdrukt en vastgehouden door de Houthi's.

Ten slotte steunt het ministerie in het kader van het Mensenrechtenfonds nieuwe projecten van maatschappelijke organisaties om voor de vrijheid van religie en levensovertuiging op te komen. Nederlandse ambassades hebben in 2019 verschillende projecten gesteund met financiële bijdragen, het bieden van een veilige omgeving door het deelnemen aan bijeenkomsten ter bevordering van de vrijheid van religie, gebaseerd op principes van gelijkheid, non-discriminatie en universaliteit. Zo ondersteunt Nederland verschillende projecten in het Midden-Oosten, conform de motie van lid Van der Staaij (32735, nr. 257). Een van de projecten is gericht op de bevordering van vrijheid van religie en levensovertuiging en sociale cohesie in Irak, Libanon en de Palestijnse gebieden. Andere projecten lopen in Egypte en Irak. Voorts bood de Nederlandse vertegenwoordiging in Ramallah dit jaar hulp aan christenen die Gaza niet mochten uitreizen om Pasen en Kerst in o.a. Jeruzalem en Bethlehem te vieren. Nederland heeft succesvol geholpen bij het alsnog toegekend krijgen van uitreisvergunningen. Nederlandse posten spelen ook een belangrijke rol om de vrijheid van religie en levensovertuiging bespreekbaar te maken. De ambassade in Indonesië faciliteerde in het afgelopen jaar regelmatig bijeenkomsten in het kader van de mensenrechtensituatie, bijvoorbeeld over religieuze tolerantie. Nederland bood op deze manier een veilige ruimte voor mensenrechtenverdedigers, ngo's en diplomaten om kennis en ideeën uit te wisselen.

'Vrijheid van Religie Festival' georganiseerd door partnerorganisatie HAKI in de stad Mombasa op 18 juni

Speciaal gezant religie en levensovertuiging op de conferentie 'No Tolerance for Intolerance' 18-19 oktober 2019

Vervolging en doodstraf op gronden van blasfemie en afvalligheid
In bilaterale contacten en in multilaterale fora schenkt Nederland, daar waar mogelijk, aandacht aan de wereldwijde afschaffing van blasfemiewetten en aan het afschaffen van de doodstraf conform moties-Voordewind c.s. (Kamerstuk 32 735 V, nr. 256 en Kamerstuk 32 735 V, nr. 255). Zo heeft de Mensenrechtenambassadeur vervolging en doodstraf op gronden van blasfemie en afvalligheid bespreekbaar gemaakt tijdens haar bezoek aan Pakistan in oktober (zie voorts kabinetsreactie op initiatiefnota van het lid Sjoerdsma: 'Vrij zijn om niet te geloven', Kamerstuk 35 264 V, nr. 3). Daarnaast noemde Minister Blok expliciet de vervolging en doodstraf van atheïsten als een probleem in zijn openingsspeech van de *No Tolerance for Intolerance* conferentie op 18 november. Daarmee wordt uitvoering gegeven aan de motie-Voordewind (Kamerstuk 32 735 V, nr. 255) en de initiatiefnota van het lid Sjoerdsma ('Vrij zijn om niet te geloven', Kamerstuk 35 264).

Multilateraal

Istanboel Proces Conferentie 'No Tolerance for Intolerance'

Op 18-19 november 2019 vond in Den Haag de zevende bijeenkomst van het Istanboel Proces plaats. Deze conferentie trok meer dan 200 deelnemers uit meer dan 60 landen. Het Istanboel Proces is het mechanisme voor dialoog over de toepassing van resolutie 16/18 van de VN-Mensenrechtenraad over *Combating intolerance, negative stereotyping and stigmatization of, and discrimination, incitement to violence and violence against,*

persons based on religion or belief. In overeenstemming met de aanbeveling van de VN Rapporteur voor vrijheid van religie of levensovertuiging lag de focus op dialoog en uitwisseling van praktische voorbeelden om tolerantie te bevorderen. Er was veel ruimte voor het maatschappelijk middenveld en ngo's om projecten en initiatieven te presenteren. Er komt een eindrapport en een website om voortgang te bestendigen en toegankelijk te maken. Het voornemen is om beide in de zomer van 2020 in Genève aan leden en waarnemers van de Mensenrechtenraad te presenteren.

Verenigde Naties

De jaarlijkse EU-resolutie gericht op de bevordering van vrijheid en religie en levensovertuiging werd aangenomen in de VN-Mensenrechtenraad in maart, alsmede in de derde commissie van de VN Algemene Vergadering in november. Tegelijkertijd werd ook de resolutie van de Organisatie van Islamitische Samenwerking aangenomen die intolerantie, discriminatie, opruiing en geweld beoogt tegen te gaan van personen op basis van hun religie of overtuiging. Nederland waakt voor een goede balans tussen de twee resoluties, opdat die tegelijkertijd en in consensus worden aangenomen.

Verder heeft Nederland tijdens de VN-Mensenrechtenraad in Genève in september in een nationale verklaring gepleit voor actief beschermen van het recht op vrijheid van religie en levensovertuiging, inclusief het recht op apostasie en geloofsverandering. Nederland zal zich als lid van de VN-Mensenrechtenraad hiervoor blijven inzetten.

Ook verleent Nederland steun aan de VN Speciaal Rapporteur voor vrijheid van religie of levensovertuiging, dr. Ahmed Shaheed. Nederland ondersteunt zijn mandaatverlenging en betreft hem, waar mogelijk, bij onze inzet op dit terrein.

Tevens probeert Nederland landen te activeren om opvolging te geven aan de UPR aanbevelingen op vrijheid van religie en levensovertuiging. Deze boodschap gaf Nederland mee aan o.a. Algerije, India, Indonesië, Pakistan en Sri Lanka.¹⁵

In de Derde Commissie van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in oktober heeft Nederland, tijdens de interactieve dialoog met de Speciaal Rapporteur, speciaal de aandacht gevestigd op de problematiek van blasfemiewetgeving.

Europese Unie

Nederland pleit voor een versterkte EU-coördinatie en consistentie op het terrein van vrijheid van religie en levensovertuiging, waarvoor het EU-Richtsnoer voor vrijheid van religie en levensovertuiging een uitstekende basis vormt.¹⁶ Dit gebeurde onder meer door de speciaal gezant voor religie en levensovertuiging op een conferentie in Brussel in oktober 2019. Hier heeft hij zich namens Nederland ook publiekelijk uitgesproken voor de verlenging en versterking van het mandaat van de Speciale EU-gezant voor de bevordering van vrijheid van religie en levensover-

tuiging, conform de motie-De Graaf/ Omtzigt (Kamerstuk 35 078 V, nr. 22). Ook benadrukte Nederland in EU-verband het belang van een goede institutionele inbedding van het mandaat binnen de EU-instellingen en nauwe afstemming met de EU-Speciaal Vertegenwoordiger voor de Mensenrechten, Eamon Gilmore. Het is op het moment van schrijven nog onduidelijk of er voldoende draagvlak is voor een nieuw mandaat voor een Speciale EU-gezant.

OVSE

Binnen de OVSE heeft Nederland een voortrekkersrol in het uitdragen van de EU-positie over vrijheid van religie en levensovertuiging. Zo nam Nederland het voortouw bij het opstellen van de EU-verklaringen tijdens de *Human Dimension Implementation Meeting* in september en de aan vrijheid van religie en levensovertuiging gerelateerde verklaringen tijdens de wekelijkse OVSE-Permanente Raad. Tevens had Nederland, wat betreft het aspect vrijheid van religie en levensovertuiging, een adviserende rol richting de EU tijdens de onderhandelingen over het *Human Dimension Tolerance and Non-discrimination* besluit in de aanloop naar de Ministeriële Raad van de OVSE in Bratislava (december 2019). Uiteindelijk bereikten de deelnemende landen geen consensus over de definitieve tekst, waardoor het besluit niet is aangenomen.

Minister Blok te midden van de sprekers op de conferentie 'No Tolerance for Intolerance' 18-19 november 2019

¹⁵ <https://www.upr-info.org/database/>

¹⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/richtlijnen/2013/06/24/bijlage-richtsnoeren-vrijheid-van-godsdienst-en-levensovertuiging>

Voorbeelden van projecten

De ambassade in Sudan steunde een door de *Sudanese Human Rights Initiative* georganiseerde conferentie op 28 september over vrijheid van religie en levensovertuiging, alsmede workshops voor advocaten, journalisten en mensenrechtenverdedigers die zich inspanden voor de vrijheid van religie en levensovertuiging in Sudan.

In Myanmar ontving een mensenrechtenverdediger de lokale mensenrechtentulp 2019 voor zijn werk op het terrein van religieuze verdraagzaamheid. En dankzij de steun van de ambassades in Slovenië en in Albanië vond er in mei een internationale conferentie plaats in Slovenië over interreligieuze dialoog tussen christenen en moslims, en in juni een regionale conferentie in Albanië over godsdienstvrijheid in de regio.

Vanuit het Mensenrechtenfonds wordt vanaf 2019 een meerjarig project *Voices for Inclusion* ondersteund van de organisatie Article 19, dat ten doel heeft religieuze onverdraagzaamheid te bestrijden, met een focus op Myanmar en Maleisië. Lokale actoren, onder wie expliciet ook jongeren, werken samen om klassieke vrijheidsrechten te bevorderen zoals de vrijheid van religie en levensovertuiging, vrijheid van meningsuiting, en non-discriminatie, op de wijze voorgesteld in de motie-Van der Staaij c.s. (35 000 V, nr. 36).

Ten slotte heeft het ministerie conform toezegging aan de Kamer een vaste dag in het jaar, 18 juni, in het teken gezet van het recht van vrijheid van religie en levensovertuiging, waarbij in Den Haag en op ambassades aandacht wordt gevraagd voor dit thema. Jaarlijks zal Nederland activiteiten organiseren rondom deze beleidsprioriteit. Zo werd er met steun van de ambassade in Kenia een vredesmars en een *town-hall* bijeenkomst in Mombasa georganiseerd, waaraan 150 mensen deelnamen.

De ambassade in Tbilisi organiseerde – tezamen met een lokale ngo – voor de derde keer een regionaal seminar over godsdienstvrijheid en interreligieuze dialoog. Dat seminar vond voor de tweede keer plaats in Jerevan en werd mede geopend door de Armeense premier Pashinyan. Diens rede maakte grote indruk door de nadruk op de menselijke vrijheid te geloven, of niet.

3 Gelijke rechten voor vrouwen en meisjes

Inleiding

Gelijke rechten en kansen voor alle vrouwen en meisjes is een prioriteit van het Nederlandse mensenrechtenbeleid. Gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes zijn onmisbaar voor het realiseren van duurzame, sociale en economische ontwikkeling.

De Nederlandse inzet richt zich in het bijzonder op het versterken van vrouwelijk leiderschap, politieke participatie, economische zelfredzaamheid, het bestrijden van geweld tegen vrouwen en meisjes, hun bescherming in conflict-situaties en het vergroten van de rol van vrouwen in conflictpreventie en vredesprocessen. Mede dankzij de Nederlandse inzet binnen multilaterale gremia is er resultaat geboekt in het behoud en het versterken van progressieve mensenrechtentaal in resoluties en conclusies ter bevordering van gendergelijkheid.

Nog steeds hebben vrouwen en meisjes overal ter wereld te maken met discriminatie en geweld. Wereldwijd komt één op de drie vrouwen in haar leven in aanraking met fysiek of seksueel geweld. Ook zijn vrouwen en meisjes sterk ondervertegenwoordigd in de politiek en vaak economisch kwetsbaar. Daarom steunt Nederland wereldwijd (vrouwenrechten)organisaties die opkomen voor gelijke rechten, kansen en keuzevrijheid voor vrouwen. Hiermee draagt Nederland bij aan het verbeteren van de levens van miljoenen vrouwen, hun partners, hun kinderen en hun gemeenschappen. Dit draagt eveneens bij aan stabiliteit en meer gelijke economische, politieke en sociale kansen voor vrouwen.

Lancering Orange the World campagne door (v.l.n.r.) de Mensenrechtenambassadeur, de Burgemeester van Utrecht en de Minister van OC&W

Inzet en resultaten

Bilateraal

Orange the World

Nederland gaf ook in 2019 gehoor aan de oproep van *UN-Women* om geweld tegen vrouwen en meisjes een halt toe te roepen door zich aan te sluiten bij de internationale campagne *Orange the World (16 Days of Activism)*. Meer dan 140 Nederlandse gemeenten deden mee aan de campagne. De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de Mensenrechtenambassadeur en de burgemeester van Utrecht gaven gezamenlijk het startsein. In Nederland werden zestien dagen lang meer dan 100 publieke gebouwen, inclusief het gemeentehuis in Utrecht en het *EYE* in Amsterdam, in de voor de campagne kenmerkende kleur oranje verlicht.¹⁷

Ook Nederlandse ambassades en consulaten grepen *Orange the World* aan om aandacht te vragen voor geweld tegen vrouwen wereldwijd. Dit jaar deden meer dan 40 ambassades en consulaten mee. Zo werden de ambassades in Harare, Dhaka, Rome en New Delhi oranje verlicht en werden er in samenwerking met belangrijke stakeholders paneldiscussies georganiseerd.

Funding Leadership and Opportunities for Women

2019 was het vierde jaar voor *Funding Leadership and Opportunities for Women (FLOW)* als instrument dat vrouwelijk politiek leiderschap, economische participatie van vrouwen en het tegengaan van geweld tegen vrouwen beoogt. In diverse programma's in o.a. Afghanistan, de Democratische Republiek Congo (DRC) en Nigeria is gebleken dat het amenderen van wet- en regelgeving moet worden gecombineerd met veranderingen in normen en waarden teneinde cruciale verbeteringen te bewerkstelligen. In het *change agents programme* worden vrouwen getraind in economische en leiderschapsvaardigheden en vervolgens gesteund in het verder verspreiden van kennis binnen hun gemeenschappen. In alle FLOW programma's is in 2019 veel aandacht besteed aan verduurzaming van behaalde en nog te behalen resultaten, omdat FLOW eind 2020 zal aflopen.

Leading from the South

Een ander programma dat Nederland financiert is het *Leading from the South (Lfs)* programma. In 2019 steunde Lfs 240 vrouwenorganisaties bij het opschalen van hun strategieën

voor politieke, sociale en economische zelfredzaamheid van vrouwen. Een voorbeeld is de maatschappelijke organisatie *Rape Crisis Cape Town Trust*. Zij draagt in Zuid-Afrika bij aan het opzetten van rechtbanken voor seksueel misbruik en houdt de overheid verantwoordelijk voor het ontwikkelen van structuren voor het bieden van hulp aan overlevenden van seksueel geweld. Ook organiseert ze (sociale media) campagnes om bewustwording en betrokkenheid van burgers te vergroten.

Nationaal Actieplan (NAP) 1325

Nederland financiert daarnaast via het fonds Vrouwen, Vrede en Veiligheid acht Nederlandse consortia die met lokale organisaties op het thema vrouwen, vrede, veiligheid samenwerken in Afghanistan, Colombia, de Democratische Republiek Congo, Irak, Jemen, Libië, Syrië en Zuid-Soedan.

Nederland droeg in 2019 ook bij aan het *Women's Peace and Humanitarian Fund (WPHF)* in Mali, ten bate van de participatie van vrouwen in vredesopbouw. Daarnaast steunde Nederland in 2019 een programma van *Women's International League for Peace and Freedom (WILPF)* en *Peace Track Initiative (PTI)* dat erop gericht is om de participatie van vrouwen in het vredesproces in Jemen te versterken.

Multilateraal

Verenigde Naties

Mede dankzij de inzet van het Koninkrijk en de EU is het gelukt om consensus te bereiken over de *agreed conclusions* tijdens de 63e *Commission on the Status of Women (CSW)* die in het teken stond van het thema sociale voorzieningen, publieke diensten en infrastructuur. Daarbij werd niet alleen de mensenrechtenbenadering in de gehele tekst versterkt, maar werden ook progressieve paragrafen opgenomen onder andere over geweld tegen vrouwen en meisjes, over mensenrechtenverdedigsters en over water, sanitaire voorzieningen & hygiëne (WASH).

In de juni-sessie van de Mensenrechtenraad in Genève heeft het Koninkrijk succesvol de resolutie over kindhuwelijken (*child, early and forced marriage*) geleid met een tekst die uiteindelijk zonder stemming kon worden aangenomen. Ook twee andere resoluties op het gebied van discriminatie tegen vrouwen en geweld tegen vrouwen en meisjes werden met consensus aangenomen. Ook moeizaam verworven taal over 'lichamelijke autonomie' van vrouwen en meisjes, het recht op seksuele en reproductieve gezondheid, en toegang tot abortus (*safe abortion where not against national law*) is mede door Nederlandse inzet behouden en kan worden gezien als nieuwe *agreed language*.

In het kader van de 25-jarige herziening van het Actieprogramma van de *International Conference on Population and Development (ICPD)* sprak Minister Kaag tijdens de ICPD25

¹⁷ <https://www.ad.nl/utrecht/stadhuis-in-utrecht-kleurt-oranje-om-aandacht-te-vragen-voor-geweld-tegen-vrouwen-a7a3boai/?referrer=https://www.google.com/url?sa=t&rc=j&q=5&esrc=s&source=web&cd=2&ved=2ahUKEwiGofGq2bznAhWPJFAKHeNRA6EQFjABegQIAhAB&url=https%3A%2F%2Fwww.ad.nl%2Futrecht%2Fstadhuis-in-utrecht-kleurt-oranje-om-aandacht-te-vragen-voor-geweld-tegen-vrouwen-a7a3boai%2F&usg=AOvVawzgv4AqiAy8crisytpfpfep>

Strategisch Partnerschap Count Me In! in Pakistan

Top in Nairobi in november 2019 de Nederlandse toezeggingen voor deze agenda uit, inclusief het budgetteren van EUR 492 miljoen jaarlijks voor vrouwenrechten, gendergelijkheid en seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR). Met deelname van staatshoofden, regeringsleiders, ministers, maatschappelijke organisaties en jongeren uit alle regio's in de wereld toonde de Top de brede steun voor deze onderwerpen en het belang ervan voor duurzame ontwikkeling.

De Mensenrechtenambassadeur sprak tijdens de *Beijing+25 Regional Review Meeting* in Genève het Nederlandse statement uit namens BZ, OCW en maatschappelijk middenveld. Daarnaast gaf ze een speech tijdens een side-event *Women Human Rights Defenders: cooperation for strengthening Beijing+25 commitments*, dat Nederland organiseerde in samenwerking met het maatschappelijk middenveld.

Najaar 2019 werd een open selectieprocedure gestart om een geschikte Nederlandse kandidaat te identificeren voor het VN-(verdrags-)Comité voor de uitbanning van discriminatie tegen vrouwen (CEDAW). Mw. Corinne Dettmeijer-Vermeulen werd geselecteerd. Het kabinet voert een innovatieve digitale campagne op weg naar de verkiezingen, die zijn uitgesteld tot september 2020 in verband met de COVID-19-crisis.

Women, peace and security agenda

Ook in 2019, het jaar na het Nederlandse lidmaatschap van de VN Veiligheidsraad, is Nederland zich in multilateraal verband hard blijven maken voor het thema Women, Peace and Security (WPS). Daarbij zette Nederland zich in voor volledige en betekenisvolle participatie van vrouwen en meisjes in conflictpreventie en vredesprocessen, vergroten van de deelname van (geüniformeerde) vrouwen in vredesmissies, en het belang van gender mainstreaming.

Nederland heeft zijn gewicht in de schaal gegooid voor deelname van vrouwen aan missies, onder meer door financiële ondersteuning aan het onderzoek van het *Geneva Center for Security Sector Governance (DCAF)* naar barrières voor deelname aan missies, en aan het door Canada geïnitieerde Elsie Initiatief. Ook heeft Nederland zich achter de schermen sterk gemaakt voor de rol van mensenrechtenverdedigers en seksuele en reproductieve rechten in een door Zuid-Afrika in oktober geïnitieerde VNVR-resolutie over de implementatie van de WPS agenda.

Aanpak van seksueel geweld in conflict

Tijdens het Nederlandse lidmaatschap van de VNVR heeft Nederland het gebruik van sancties tegen seksueel geweld in conflict als preventief middel meer op de kaart gezet, onder andere door toevoeging van specifieke sanctiecriteria aan bestaande sanctieregimes voor Zuid-Soedan, Libië en Somalië. Hier werd in 2019 vervolg aan gegeven door de financiering van een nieuw ontwikkelde training over

seksueel en gender-gerelateerd geweld in conflict voor UN *Sanctions Committees Experts* en het ontwikkelen van een handboek. De verwachting is dat hierdoor binnen het werken met sancties gericht op seksueel geweld in conflict gelet zal worden.

Nederland zet zich blijvend in voor *accountability* voor seksueel geweld in conflict. In 2019 ondersteunde Nederland het kantoor van de Speciaal Vertegenwoordiger voor Seksueel Geweld in Conflict van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties. Ook onderstreepte Nederland het belang van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR) en toegang tot dergelijke diensten voor overlevenden van seksueel geweld in conflict.

Daarnaast wordt geïnvesteerd in de capaciteit van VN vredesmissies om seksueel geweld te voorkomen. Nederland financiert in samenwerking met Spanje de vierjaarlijkse training *Gender in Operations* en via *UN Women* de *Female Military Officers Course*. In beide trainingen is aandacht voor *protection of civilians* en specifiek de preventie van seksuele uitbuiting en misbruik.

EU

Nederland droeg bij aan het bewaken van eensgezindheid binnen de EU op gendergelijkheid en seksuele en reproductieve gezondheidsrechten, die onderwerp zijn van een sterke *push-back* campagne van onder andere VS en Brazilië. Dit is belangrijk, want tegendruk komt ook van binnen de EU. Gendergelijkheid en SRGR zijn in de Raadsovereenkomst over het *Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument (NDICI)* opgenomen. Zodra dit document wordt aangenomen, naar verwachting in 2020, is SRGR voor het eerst genoemd in een bindend EU document. In november 2019 nam de EU raadsconclusies aan over de rapportage van de voortgang in het implementeren van het *Gender Action Plan II* in 2018. Deze conclusies bevatten sterke verwijzingen naar de rol van de EU in het promoten van gendergelijkheid, vrouwenrechten en SRGR via haar buitenlandbeleid. Ook roepen de conclusies lidstaten en de Europese Commissie op meer te investeren in SRGR.

Raad van Europa

Ook binnen de Raad van Europa zette Nederland zich in voor het vasthouden aan *agreed language* over gendergelijkheid. Als lid van de *Gender Equality Commission (GEC)* heeft Nederland erop ingezet dat de discussie over de positie van sekswerkers van verschillende kanten belicht werd, inclusief het standpunt van sekswerkers zelf. Op 27 maart 2019 heeft het Comité van Ministers een aanbeveling aangenomen, gericht tot de 47 lidstaten, om seksisme te voorkomen en te bestrijden. Voorts heeft Nederland zich – deels in EU-verband – in het Comité van Ministers steeds sterk gemaakt voor ratificatie van het Istanboel Verdrag voor het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en

huiselijk geweld. Op 20 september 2019 bracht de mensenrechtencommissaris van de Raad van Europa – Dunja Mijatovic – een bezoek aan Nederland; zij hield de Peter Baehr lezing in Utrecht. Zij benadrukte onder meer dat de ratificatie en implementatie van het Verdrag van Istanboel, ook door de Europese Unie, blijvend aandacht verdient.

Voorbeelden van projecten

In Senegal komen meisjes en vrouwen door middel van Nederlandse steun samen om het probleem van kind-huwelijken en tienerzwangerschappen bespreekbaar te maken en om meisjes te stimuleren op school te blijven. Eerdere ervaringen met deze innovatieve aanpak laten zien dat na een aantal jaren inderdaad meer meisjes hun school afmaken en *later* trouwen.

Economische en politieke participatie van vrouwen werd met steun van de ambassade in Ghana gestimuleerd door training en kennisbevordering van ruim 100 journalisten, jongeren en gemeenschapsleiders, en ook door media-berichten en activiteiten in lokale gemeenschappen. Ook de ambassades in Argentinië, Saoedi-Arabië, Tanzania en het kantoor in Erbil (Koerdisch Irak) steunden projecten gericht op het vergroten van de economische participatie en zelfstandigheid van vrouwen. Zo werden in Tanzania 20 vrouwelijke ondernemers zes maanden lang getraind en succesvol begeleid in de uitwerking van hun bedrijfsplan. In Libanon en Egypte steunde Nederland eveneens projecten om de deelname en invloed van vrouwen in de politiek te vergroten en in Brazilië specifiek van inheemse vrouwen.

Met steun van de Nederlandse ambassade werd in India een driejarig project afgerond dat toeziet op de verbetering van de rechten en positie van vrouwelijk huishoudelijk personeel/*domestic workers*, die onder meer veelvuldig met seksuele intimidatie te maken hebben. Naast *online* training modules over seksuele intimidatie op de werkvloer, zijn in de regio Delhi meer dan 3000 vrouwelijke *domestic workers* getraind, en in 11 districten lokale comités opgericht die fungeren als een klachtenmechanisme en belangenbehartiger. Ook werd de eerste *National Call for Action* gepresenteerd om de veiligheid van *domestic workers* wereldwijd te bevorderen.

Nederland heeft in 2019 in onder meer Albanië, Marokko, Mexico, Koeweit, Roemenië en Slowakije projecten gesteund gericht op het tegengaan van geweld tegen vrouwen, ook *online*. Ook in Servië, Kosovo en Kroatië steunde Nederland workshops en campagnes om de gelijkheid van meisjes en vrouwen te bevorderen.

Ook sport blijkt een geschikt middel om de zichtbaarheid en participatie van meisjes en vrouwen in het openbare leven te bevorderen: Op uitnodiging van de ambassade in Soedan bood een Nederlandse profvoetballer voetbal-clinics aan meisjes aan en kregen meer dan 400 meisjes via steun van de ambassade in Egypte sport- en leiderschapstrainingen.

4 Mensenrechtenverdedigers en ruimte voor maatschappelijk middenveld

Inleiding

Mensenrechtenverdedigers en maatschappelijke organisaties zijn onmisbaar in het realiseren van mensenrechten, de duurzame ontwikkelingsdoelen en het verstevigen van het sociaal contract tussen burgers en de overheid. Daarom is de steun aan mensenrechtenverdedigers en de inzet voor een sterk maatschappelijk middenveld een prioriteit binnen het Nederlandse mensenrechtenbeleid.

Een veilige en open ruimte voor mensenrechtenverdedigers en maatschappelijke organisaties om hun stem te laten horen, zich te organiseren en hun werk te kunnen doen is een essentiële voorwaarde voor de bescherming van mensenrechten. Op veel plekken ter wereld zijn er echter nog steeds zware gerichte restricties, aanvallen en geweld tegen specifieke individuen of groepen in de samenleving. Zowel statelijke als niet-statale actoren maken zich schuldig aan dergelijke schendingen. In 2019 werd de dood van 304 mensenrechtenverdedigers gerapporteerd aan de internationale herdenkingsplaats voor mensenrechtenverdedigers.¹⁸ In meer dan honderd landen worden de vrijheden van vereniging, vergadering en meningsuiting sterk ingeperkt.¹⁹

Steeds vaker worden nieuwe technologieën en surveillance methoden gebruikt om mensenrechtenverdedigers en vreedzame demonstranten te volgen en intimideren. In 2019 nam het aantal opzettelijke verstoringen van internet of elektronische communicatie wederom toe. Dit belemmert niet alleen de toegang tot informatie, maar vormt ook een barrière voor andere fundamentele vrijheden. Daarnaast leggen steeds meer landen beperkingen op aan het financieren van maatschappelijke organisaties en worden er strikte (administratieve) controles ingevoerd die het functioneren van legitieme organisaties ernstig compliceren. Al deze maatregelen raken niet alleen de betrokkenen zelf, maar hebben een breed negatief effect op mensenrechten, de rechtsstaat en democratie.

Inzet en resultaten

Bilateraal

Vergroten van veiligheid van mensenrechtenverdedigers

De Nederlandse inzet is onder andere gericht op het vergroten van de veiligheid van mensenrechtenverdedigers. Veel mensenrechtenverdedigers wereldwijd hebben behoefte aan diverse vormen van noodsteun. Nederland is al jarenlang donor van het *Lifeline Embattled CSO Fund*, dat noodsteun biedt aan mensenrechtenverdedigers en organisaties, bijvoorbeeld om veiligheidsmaatregelen te nemen, netwerken op te bouwen of om creatieve communicatie- of lobbystrategieën op te zetten om lastercampagnes te weerspreken. Via het *Protectdefenders* mechanisme van de EU ontvangen mensenrechtenverdedigers noodsteun voor onder andere medische kosten, tijdelijke relocatie of om juridische bijstand te financieren. Ook steunt Nederland het *Digital Defenders Partnership* dat mensenrechtenverdedigers helpt in geval van hacks, digitale surveillance of diefstal van data. *Protectdefenders* en het *Digital Defenders Partnership* steunen mensenrechtenverdedigers ook door het bieden van trainingen en begeleiding zodat zij stand weten te houden in een restrictieve omgeving.

Daarnaast steunt Nederland projecten die mensenrechtenverdedigers ondersteunen vanuit een holistische benadering, waarbij fysieke veiligheid, digitale beveiliging, organisatorische veiligheid, mentaal welzijn en andere persoonlijke omstandigheden worden geïntegreerd. Via het *Shelter City* project van de organisatie *Justice & Peace* zijn 26 mensenrechtenverdedigers uit 23 landen opgevangen in de 12 Nederlandse steden die onderdeel zijn van het *Shelter City* netwerk. De *Shelter City* gasten krijgen intensieve begeleiding en diverse trainingen aangeboden zodat zij met nieuwe energie en beter voorbereid op risico's hun werk kunnen voortzetten na terugkeer. In de Latijns-Amerikaanse regio steunde Nederland de organisatie *Peace Brigades International*, die in samenwerking met lokale partners (met name vrouwelijke) mensenrechtenverdedigers (fysieke) begeleiding biedt om risico's op intimidatie en geweld te verminderen tijdens lobby-bijeenkomsten, het bijwonen van rechtszaken of

¹⁸ Frontline Defenders, Global Analysis 2019, https://www.frontlinedefenders.org/sites/default/files/global_analysis_2019_web.pdf

¹⁹ CIVICUS, State of Civil Society Report 2019.

Peace Brigades International begeleiden de Pogoman bevolking in Guatemala

andere activiteiten. Via workshops over holistische veiligheid, met speciale aandacht voor mentaal welzijn en weerbaarheid, werden meer dan duizend mensenrechtenverdedigers bereikt en geholpen. Daarnaast steunt Nederland een project van *Peace Brigades International* dat landrechtenverdedigers uit Guatemala, Honduras en Nicaragua ondersteunt in het verdedigen van hun recht op gemeenschappelijk land, drinkwater en een onvervuilde leefomgeving.

Ook binnen de strategische partnerschappen onder het beleidskader *Samenspraak* en *Tegenspraak*, dat gericht is op het versterken van lokale maatschappelijke organisaties in hun rol als pleiter en beïnvloeder, is steeds meer aandacht voor het veiligheidsaspect van mensenrechtenverdedigers en maatschappelijke organisaties. Tijdens een conferentie met deze strategische partners werd gesproken over digitale veiligheid, mogelijke reacties op repressieve maatregelen, en handelingsopties wanneer een lokale maatschappelijke organisatie wordt bedreigd.

Om mensenrechtenverdedigers en maatschappelijke organisaties te helpen om beter te opereren in restrictieve omgevingen en om hun weerbaarheid te vergroten, steunt Nederland de organisaties *Civicus*, een wereldwijde alliantie van maatschappelijke organisaties en mensenrechtenverdedigers, en de *International Center for Not-for-Profit Law (ICNL)*. Beide partners doen onder andere onderzoek naar de afnemende ruimte voor het maatschappelijk middenveld, inclusief juridische maatregelen die daartoe worden genomen. Deze kennis wordt zowel door het maatschappelijk middenveld gebruikt als ook door (Nederlandse) diplomaten en internationale organisaties.

Vergroten van legitimiteit van mensenrechtenverdedigers
Mensenrechtenverdedigers en maatschappelijke organisaties hebben regelmatig te maken met lastercampagnes,

smaad of juridische aanklachten die hun reputatie schaden. Nederland zet zich in om de legitimiteit van mensenrechtenverdedigers te vergroten en hun belangrijke en waardevolle rol te benadrukken.

Rond 10 december, de internationale dag voor de rechten van de mens, hebben de Nederlandse ambassades in Bagdad, Harare, Kiev, Kaboel, Kinshasa, San José, Tbilisi en Yangon een Mensenrechtentulp uitgereikt aan lokale mensenrechtenverdedigers. De winnaars van de Mensenrechtentulpen ontvangen financiële steun om hun werk voort te zetten. Daarnaast biedt de Mensenrechtentulp internationale erkenning en zichtbaarheid voor de winnaar ten overstaan van familie en de lokale gemeenschap, maar ook de lokale en nationale autoriteiten.

Zo'n 50 ambassades toonden rond 10 december een film over mensenrechten. Daartoe werkt Nederland samen met de organisatie *Movies that Matter*. Via film en de concrete verhalen over mensenrechtenverdedigers wordt het publieke debat gevoerd over vrijheid, rechtvaardigheid en gelijkheid. Tijdens het jaarlijkse *Movies that Matter* festival in maart in Den Haag ging de Mensenrechtenambassadeur in gesprek met de aanwezige mensenrechtenverdedigers; deze worden uitgenodigd op het ministerie van Buitenlandse Zaken voor gesprekken met relevante medewerkers.

In de Filipijnen steunt Nederland een project waarbij film en andere vormen van kunst en cultuur worden gebruikt om mensenrechten en het werk van mensenrechtenverdedigers te belichten voor een breed publiek. Dergelijke positieve boodschappen zijn extra van belang vanwege het gepolariseerde publieke debat in de Filipijnen. In Zuid-Soedan faciliteerde de ambassade samen met gelijkgezinde landen een uitwisseling tussen mensenrechtenverdedigers en verschillende (hoge) overheidsfunctionarissen en politici. Dit leidde voor de mensenrechtenverdedigers tot een beter begrip voor hun werk en de uitdagingen waar ze mee te maken hebben.

Nederlandse diplomaten wonen rechtszaken tegen mensenrechtenverdedigers bij, waarmee een signaal wordt afgegeven over de legitimiteit van het werk van mensenrechtenverdedigers en over eventuele zorgen over vermoedelijk valse aanklachten of een oneerlijk proces. Afgelopen jaar woonden ambassademedewerkers rechtszaken bij in onder andere Egypte, Israël en de Palestijnse gebieden, Kenia, Koeweit, Myanmar, Rusland, Rwanda, Tanzania, Thailand en Zimbabwe. In China werd het een ambassademedewerker geweigerd een rechtszaak bij te wonen. In Saudi Arabië werden gesprekken gevoerd met autoriteiten over het feit dat diplomaten worden geweerd bij rechtszaken. In de DRC steunt Nederland een organisatie die juridische steun heeft geboden in 18 rechtszaken waarin 102 mensenrechtenverdedigers werden aangeklaagd. In bijna

Bijeenkomst met mensenrechtenverdedigers van *Movies that Matter* op het ministerie van Buitenlandse Zaken

alle gevallen werd de aanklacht ingetrokken of werd de mensenrechtenverdediger vrijgesproken.

Publieke steun voor mensenrechtenverdedigers

Indien er zorgen bestaan over restricties van vrijheid van vergadering en vereniging en beperkingen in de ruimte voor het maatschappelijk middenveld, brengt Nederland dit consequent ter sprake in bilaterale gesprekken. Ontmoetingen met mensenrechtenverdedigers zijn waar mogelijk onderdeel van het programma van politieke bezoeken. Hieronder volgt een greep uit de bilaterale gesprekken en de onderwerpen die door Nederland zijn aangekaart.

Tijdens zijn bezoek aan Indonesië in oktober 2019 sprak Minister-President Rutte met mensenrechtenorganisaties. Vervolgens benadrukte hij in zijn bilaterale gesprekken de belangrijke rol van maatschappelijke organisaties en de noodzaak voor autoriteiten om met hen in gesprek te blijven. Minister van Buitenlandse Zaken Blok ontmoette mensenrechtenverdedigers onder andere tijdens zijn bezoeken aan Albanië, China, Mexico, Maleisië en in de marge van de ministeriele vergadering van de OVSE in Bratislava, waar vrijheid van vereniging het belangrijkste onderwerp was. Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking Kaag sprak met mensenrechtenverdedigers tijdens haar bezoek aan Turkije en kaartte de Nederlandse zorgen over de bescherming van mensenrechten

en de rechtsstaat aan in het gesprek met haar Turkse ambtsgenoot. De MRA heeft tijdens een bezoek aan Egypte onder andere de behandeling van politieke gevangenen aangekaart, de restrictieve ngo-wetgeving ter sprake gebracht en het belang van vrijheid van meningsuiting benadrukt. In Cuba heeft de MRA gesproken over willekeurige arrestaties van mensenrechtenverdedigers en de ernstige inperking van ruimte voor maatschappelijke organisaties. In Rusland heeft Nederland zorgen geuit over de wijzigingen van de zogenaamde *foreign agents* wetgeving. In Pakistan sprak de MRA in haar openingstoespraak tijdens de Asma Jahangir conferentie over het belang van bescherming van mensenrechtenverdedigers en sprak ze vele aanwezige mensenrechtenverdedigers.

Bovendien uit Nederland in tal van landen zorgen over individuele zaken tegen mensenrechtenverdedigers of maatschappelijke organisaties, zeker wanneer hun veiligheid in het geding is. Dat gebeurt in gezamenlijkheid met EU-partners of tijdens de bilaterale gesprekken, ook op politiek niveau. In lijn met motie-Alkaya spreekt Nederland overheden aan op hun verantwoordelijkheid om mensenrechtenverdedigers te beschermen, ook indien de intimidatie of het geweld afkomstig is van niet-staatelijke actoren (Kamerstuk 34 952 V, nr. 89).

Multilateraal

Nederland gebruikt de verschillende multilaterale kanalen en instrumenten om de veiligheid van mensenrechtenverdedigers te bevorderen, de verantwoordelijkheid van staten en niet-statelijke actoren te benadrukken en om de onmisbare rol van mensenrechtenverdedigers en het maatschappelijk middenveld te onderstrepen.

In de Mensenrechtenraad en in de Derde Commissie van de Algemene Vergadering van de VN heeft Nederland, al dan niet samen met gelijkgezinde landen, zich sterk uitgesproken tegen represailles tegen mensenrechtenverdedigers of maatschappelijke organisaties als gevolg van hun bijdrage aan VN processen. Nederland acht het van cruciaal belang dat samenwerking tussen de VN en het maatschappelijk middenveld mogelijk is, zonder dat mensenrechtenverdedigers bang hoeven te zijn voor negatieve gevolgen. Daarnaast heeft Nederland in VN verband expliciet aandacht gevraagd voor de verhoogde risico's voor vrouwelijke mensenrechtenverdedigers en de noodzaak voor sterke mensenrechtenwaarborgen in het gebruik en de ontwikkeling van nieuwe digitale technologieën.

In 2019 is de resolutie over 'de bijdrage van milieuactivisten aan mensenrechten, milieubescherming en duurzame ontwikkeling' aangenomen in de Mensenrechtenraad. In EU-verband heeft Nederland tijdens de onderhandelingen ingezet op het benadrukken van de risico's die milieuactivisten lopen als gevolg van hun werk en het benadrukken van de verantwoordelijkheden voor bedrijven en andere niet-statelijke actoren in het beschermen van milieuactivisten. Daarnaast is dankzij Nederland een specifieke verwijzing naar landrechten opgenomen in de resolutie. Ook in de moeilijke onderhandelingen over de resolutie over 'een veilige omgeving voor mensenrechtenverdedigers' heeft Nederland samen met de EU ingezet op ambitieuze taal ter bescherming van mensenrechtenverdedigers, met specifieke aandacht voor de meest kwetsbare groepen.

Binnen de EU zet Nederland zich consequent in om waar mogelijk preventief op te treden om te voorkomen dat de vrijheid van vereniging en vergadering worden ingeperkt door landen. Nederland steunde dan ook dat in de Raadsconclusies over democratie werd opgenomen dat toenemende restricties voor het maatschappelijke middenveld een risico vormen voor democratie. Ook pleit Nederland binnen de EU voor een consistente implementatie van de EU-richtsnoeren voor mensenrechtenverdedigers wereldwijd. Zo steunde de Nederlandse ambassade in Beijing verschillende EU-verklaringen over mensenrechtenverdedigers Wang Quanzhang, Yu Wensheng en Huang Qi. In Colombia heeft Nederland bijgedragen aan de EU-campagne "#DefendamosLaVida", waarmee de EU steun biedt aan 40 mensenrechtenverdedigers die hoge risico's lopen vanwege hun werk.

Nederland spreekt zich ook uit in statements tijdens de OVSE-Permanente Raad. Daarnaast is er veel contact het maatschappelijk middenveld, onder andere om met organisaties te spreken over hun zorgen over vrijheid van vereniging en vergadering. De Nederlandse Permanente Vertegenwoordiging bij OVSE maakt tevens deel uit van het *Democracy Defenders Initiative*, dat jaarlijks een award uitreikt aan een organisatie of persoon die uitzonderlijk werk heeft gedaan en steun kan gebruiken.

Steun aan vreedzame demonstranten

Het jaar 2019 werd gekenmerkt door massale protesten door burgers in o.a. Irak, Chili, Libanon, Hongkong en Iran. De inzet van Nederland, inclusief in EU verband, is gericht op de bescherming van vrijheid van vereniging en de ruimte voor burgers en het maatschappelijk middenveld om zich uit te spreken, zeker ook over legitieme grieven ten aanzien van de overheid, in lijn met motie-Van Ojik/Ploumen (Kamerstuk 35 300 V, nr. 20).

In de Raad voor Buitenlandse Zaken heeft minister Blok alle EU lidstaten opgeroepen om steun uit te spreken voor burgers die opkomen voor hun (mensen)rechten en om het gebruik van geweld tegen vreedzame demonstranten te veroordelen. Nederland heeft verschillende EU-statements gesteund, onder andere over de situatie in Irak, Albanië, Colombia, Libanon en Hongkong. In een aantal landen is een gezamenlijke demarche gedaan door Nederland en andere EU lidstaten om deze boodschappen direct over te brengen aan de autoriteiten. Ook in VN verband heeft Nederland het gebruik van disproportioneel geweld tegen vreedzame demonstranten veroordeeld, waaronder in Sudan en Zimbabwe.

Daarnaast zijn de Nederlandse ambassades actief door bijvoorbeeld protesten te observeren, nauw contact te houden met maatschappelijke organisaties en mensenrechtenadvocaten die betrokken zijn bij vreedzame demonstraties, partners te steunen zodat zij lobby kunnen voeren voor een beter wetgevend kader ter bescherming van vreedzame demonstranten, of door een project te steunen waarmee vreedzame demonstranten die hun land moeten ontvluchten vanwege de harde repressie worden bijgestaan door middel van psychosociale steun en *capacity building*.

5 Gelijke rechten voor LHBTI's

Inleiding

“The Kingdom of the Netherlands welcomes the fact that the rights of lesbian, gay and transgender people, and of other minority communities, are being laid down in law in more and more places around the world. We hope this trend continues. But ultimately, words must translate into action. The fight against discrimination, whether open or hidden, must continue on every continent.” - Koning Willem-Alexander tot de AVVN, New York – 24 september 2019

Iedereen moet zichzelf kunnen en mogen zijn, ongeacht wie je bent of van wie je houdt. De bevordering van gelijke rechten van LHBTI's is een prioriteit binnen het mensenrechtenbeleid, waar het kabinet op heeft geïntensiveerd. Nederland zet zich specifiek in voor de afschaffing van strafbaarstelling van seksuele oriëntatie en genderidentiteit, het tegengaan van discriminatie en geweld richting LHBTI's en het bevorderen van sociale acceptatie van LHBTI's.

Koning Willem-Alexander benadrukte tijdens de opening van de 74^e zitting van AVVN op 24 september 2019 de voortgang op het gebied van gelijke rechten voor LHBTI's. Positieve ontwikkelingen waren onder meer te zien met de decriminalisering van homoseksualiteit in Botswana en de verlenging van het mandaat van de onafhankelijk expert op gebied van seksuele oriëntatie en genderidentiteit in de VN-Mensenrechtenraad. Tegelijk blijft er ook actie noodzakelijk om discriminatie en geweld tegen LHBTI's te voorkomen. De invoering van de doodstraf voor homoseksualiteit in Brunei was daarbij een triest voorbeeld in 2019. Nederland heeft net als in voorgaande jaren onverminderd ingezet op de bevordering van gelijke rechten voor LHBTI's. Nederland heeft zijn stevige profiel op dit dossier versterkt door een actieve rol op bilateraal en multilateraal vlak, steun aan het maatschappelijk middenveld en door samenwerking met internationale organisaties en het bedrijfsleven.

Inzet en resultaten

Bilateraal

Tijdens bilaterale ministeriële en hoog-ambtelijke bezoeken, waaronder van de Mensenrechtenambassadeur, werden gelijke rechten voor LHBTI's regelmatig aan de orde gesteld, onder meer in Cuba, Egypte, Kosovo en Pakistan. In het kader van de intensivering van het mensenrechtenbeleid steunt het ministerie voor de komende jaren drie nieuwe projecten van maatschappelijke organisaties vanuit

het Mensenrechtenfonds om voor gelijke rechten van LHBTI's op te komen, onder meer door het tegengaan van conversietherapie. Daarnaast hebben Nederlandse ambassades in 2019 verschillende projecten van lokale LHBTI-organisaties gesteund met financiële bijdragen, het bieden van een veilige omgeving of door het deelnemen aan bijeenkomsten. Ook hebben verschillende ambassades meegelopen in *prides* om zichtbaarheid en veiligheid te vergroten en om de politieke steun voor de LHBTI-beweging te tonen. In het kader van *Shelter City* verbleven enkele LHBTI-mensenrechtenverdedigers tijdelijk in Nederland.

Transgender

In 2019 heeft Nederland nadrukkelijk aandacht gegeven aan de positie van transpersonen. Zo richtte het jaarlijkse bezoekersprogramma voor LHBTI-activisten zich in 2019 op trans-activisten uit Latijns-Amerika. Voorafgaand aan de *Amsterdam Pride* heeft deze groep een programma gevolgd om kennis uit te wisselen en hun regionale netwerk te versterken. De positie van transpersonen in Latijns-Amerika is zorgwekkend, ondanks voortgang op wetgeving, aangezien discriminatie en geweld richting transpersonen in veel landen in de regio aan de orde van de dag zijn. Ook voor de activiteiten rond de internationale dag tegen homofobie en transfobie (IDAHOT) hebben het ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag en verschillende ambassades specifiek de positie van transpersonen centraal gezet.

Doodstraf

Verder heeft Nederland expliciet aandacht gevraagd voor de doodstraf op basis van seksuele oriëntatie of genderidentiteit, door het organiseren van een sessie bij het Wereldcongres tegen de doodstraf in februari 2019. Dit sluit nauw aan op de later aangenomen motie-Voordewind c.s. (Kamerstuk 32 735 V, nr. 255). Het doel van de bijeenkomst was het agenderen van de doodstraf op basis van seksuele oriëntatie bij de bredere beweging tegen de doodstraf. Daarbij ging het gesprek ook breder over decriminalisering en buitengerechtigde executies.

COC Nederland

Het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft een strategisch partnerschap met COC Nederland. Het doel van dit partnerschap is het ondersteunen van lokale LHBTI-organisaties in landen als Vietnam, Ghana en Haïti, zodat ze lokaal actief kunnen worden en blijven om gelijke rechten voor LHBTI's te bepleiten. Dit gaat onder meer om onder-

steuning aan organisaties die bijdragen aan rechtszaken en wetswijzigingen op gebied van LHBTI-kwesties. Ook biedt COC Nederland binnen dit partnerschap lokale LHBTI-organisaties en -mensenrechtenverdedigers steun om zelf voor hun rechten op te komen in multilaterale organisaties, zoals de VN-Mensenrechtenraad, de Afrikaanse Commissie voor Volken- en Mensenrechten, de OVSE en de Organisatie van Amerikaanse Staten (OAS). Via dit partnerschap bereikt COC Nederland rond de 120 LHBTI-organisaties in meer dan 35 landen.²⁰

Private sector

In lijn met de actualisering en intensivering van het mensenrechtenbeleid heeft de samenwerking met het bedrijfsleven op het LHBTI-dossier meer aandacht gekregen. Nederland is al een aantal jaren partner in het *Global Equality Fund*, een publiek-privaat partnerschap van gelijkgezinde landen en private sector ter bescherming van de gelijke rechten voor LHBTI's. In dit fonds steunt Nederland specifiek het mechanisme voor noodondersteuning aan LHBTI-mensenrechtenverdedigers. In het kader van de intensivering heeft Nederland voorgesteld om de jaarlijkse partnerbijeenkomst te organiseren in oktober 2020.

De MRA sprak op de jaarlijkse *Workplace Pride* conferentie om bedrijven op te roepen in hun internationale optreden specifiek aandacht te besteden aan de gelijke rechten van LHBTI's. Verder werkte het ministerie samen met *Workplace Pride* voor regionale bijeenkomsten, waaronder in Singapore en Kiev, om internationale en lokale bedrijven samen te brengen om discriminatie van LHBTI's op de werkvloer tegen te gaan.

Multilateraal

Nederland blijft een voorloper op LHBTI-gebied in multilaterale organisaties. Binnen de EU, de VN, de OVSE en de Raad van Europa heeft Nederland in het afgelopen jaar aandacht gevraagd voor de positie en rechten van LHBTI's.

Verenigde Naties

Nederland heeft in 2019 gepleit voor de verlenging van het mandaat van de onafhankelijk expert op gebied van seksuele oriëntatie en genderidentiteit (SOGI) in de VN-Mensenrechtenraad. Hoewel Nederland nog geen lid van de Mensenrechtenraad was, heeft het met gelijkgezinde landen en maatschappelijke organisaties steun vergaard voor de verlenging van het mandaat. Uiteindelijk is deze verlenging in juli 2019 met een ruime meerderheid werkelijkheid geworden. Verder heeft Nederland eind 2019 een nieuwe bijdrage geleverd aan het *Office of the High Commissioner for Human Rights* (OHCHR) onder meer om samenwerking met het bedrijfsleven te versterken op het terrein van gelijke rechten van LHBTI's.

²⁰ <https://international.coc.nl/>

In New York is Nederland co-voorzitter van de *UN LGBTI Core Group*, samen met Argentinië. Deze groep landen pleit voor de positie van LHBTI's binnen de VN-agenda. Zo organiseerde Nederland samen met Argentinië onder meer een *side event* tijdens de ministeriële week van de AVVN, waarbij sprekers als de premier van Luxemburg Xavier Bettel openlijk spraken over hun persoonlijke ervaringen als LHBTI. Hiermee is op hoog niveau op krachtige wijze geïllustreerd dat dit onderwerp uiteindelijk gaat over het welzijn van individuele personen.

Equal Rights Coalition

De *Equal Rights Coalition* (ERC) heeft ook in 2019 als coalitie van 42 landen zich openlijk en achter de schermen ingezet voor de gelijke rechten voor LHBTI's. Zo heeft de coalitie begin 2019 publiekelijk zorgen geuit over hernieuwde meldingen van arrestaties van homoseksuelen in Tsjetsjenië²¹ en in april over de invoering van de doodstraf op homoseksualiteit in Brunei²². Achter de schermen is de coalitie in actie gekomen bij situaties in onder meer Haïti, Uganda en Tanzania. Zoals in de voorgaande mensenrechtenrapportage toegelicht (Kamerstuk 32 735 V, nr. 198), is hier geen publieke aandacht aan gegeven omdat stille diplomatie in deze gevallen effectiever is.

In juni 2019 hebben het VK en Argentinië het co-voorzitterschap van de ERC overgenomen van Canada en Chili. Nederland is een actieve rol blijven spelen binnen de ERC, onder meer als co-voorzitter van de werkgroep internationale diplomatie en als lid van het adviserend comité (*Executive Committee*).

²¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/diplomatieke-verklaringen/2019/01/24/diplomatieke-verklaring-over-de-equal-rights-coalition>

²² <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/diplomatieke-verklaringen/2019/04/15/verklaring-equal-rights-coalition-over-zorgelijke-situatie-in-brunei>

Voorbeelden van projecten

In Maleisië heeft de Nederlandse Ambassade 45 vertegenwoordigers van LHBTI-organisaties in de regio bijeengebracht tijdens een sessie van vier dagen ter versterking van het netwerk en om te werken aan een strategie om hun activiteiten op een effectieve en veilige manier te kunnen voortzetten.

In Brazilië loopt een project van Nederland waarbij aandacht wordt gevraagd voor de positie van LHBTI-gevangenen. Deze groep heeft te maken met slechte behandeling en geweld, mede op basis van hun seksuele oriëntatie of genderidentiteit. Het project is erop gericht om externe controle te verbeteren en om het beleid ter bescherming van LHBTI-gevangenen te versterken.

Nederland speelt in Kenia een belangrijke rol in het coördineren van de verschillende donoren op gebied van gelijke rechten voor LHBTI. Er is regulier overleg tussen gelijkgezinde landen, VN-instellingen en LHBTI-organisaties, waardoor de inzet van de diplomatieke gemeenschap eenduidig is en gedragen wordt door lokale LHBTI-organisaties. Dit was onder meer van belang tijdens de rechtszaak rond decriminalisering van homo-seksualiteit ('*same sex conduct*'), waarbij de wens van de lokale organisaties was dat westerse landen geen publieke verklaringen zouden uitbrengen. Deze lijn is via het netwerk snel uitgedragen.

6 Bevordering internationale rechtsorde/Strijd tegen straffeloosheid

Inleiding

Het bevorderen van de internationale rechtsorde en een effectief multilateraal systeem zijn cruciaal voor de veiligheid van Nederland en de rest van de wereld, zoals het kabinet ook in de Geïntegreerde Buitenland- en Veiligheidsstrategie stelt. De ontwikkeling van de internationale rechtsorde is daarbij ook als doelstelling verankerd in de Nederlandse Grondwet. Een sterke rechtsstaat en een klimaat van rechtvaardigheid, met een adequaat stelsel van internationale normen met bijbehorende instituties vormen samen de basis voor vrede en democratie en waarborging van mensenrechten. Vanuit dit perspectief draagt Nederland ook in het kader van het mensenrechtenbeleid bij aan de bevordering van de internationale rechtsorde en de bestrijding van straffeloosheid.

Resultaten

Bilateraal

Canada en het Koninkrijk der Nederlanden verwelkomden in december 2019 het verzoek dat Gambia aanhangig heeft gemaakt bij het Internationaal Gerechtshof tegen Myanmar over de vermeende schending van het Verdrag inzake de voorkoming en de bestraffing van genocide (Genocideverdrag). Om de internationale verantwoordelijkheid te handhaven en straffeloosheid te voorkomen, hebben Canada en Nederland hierbij de intentie uitgesproken om gezamenlijk alle opties te onderzoeken om Gambia bij deze inspanningen te ondersteunen en bij te staan. Dit geschiedt mede ter uitvoering van motie-Van Ojik (Kamerstuk 32 735 V, nr. 238) en motie-Koopmans (Kamerstuk 32 735 V, nr. 248).

Multilateraal

Accountability

Nederland is nauw betrokken bij de versterking van het Internationaal Strafhof. Tijdens de bijeenkomst van verdragspartijen in december 2019 werd concrete vooruitgang geboekt (Verslag in Kamerbrief over Jaarlijkse Vergadering van verdragspartijen van het [Internationaal Strafhof](#) van 30 januari 2020, Kamerstuk 28 498, nr. 46). De verdragspartijen mandateerden onafhankelijke experts

een *review* uit te voeren naar de *governance* van het Strafhof, de organisatie en het verloop van de rechtspraak en de organisatie van het werk van de Aanklager. Nederland was in 2019 ook *focal point for universality* binnen de Haagse werkgroep van het Strafhof en zette zich in dit kader in om landen te overtuigen zich aan te sluiten bij het Statuut van Rome. Het kabinet was dan ook verheugd dat de eilandrepubliek Kiribati op 26 november jl. toetrad tot het Statuut van Rome, waarmee het aantal verdragspartijen op 123 staat.

Daarnaast was Nederland ook in 2019 aanjager van initiatieven zoals de bewijzenbank voor Syrië (*International, Impartial and Independent Mechanism to assist in the investigation and prosecution of persons responsible for the most serious crimes under International Law committed in the Syrian Arab Republic since March 2011: IIIM*), respectievelijk Myanmar (*Independent Investigative Mechanism for Myanmar: IIMM*). Mede door Nederlandse inzet is het IIIM opgenomen in het reguliere budget van de VN en is het IIMM verder geoperationaliseerd.

Samen met het IIIM voor Syrië, het IIMM voor Myanmar en de griffie van het ICC organiseerde Nederland een bijeenkomst over samenwerking tussen *accountability* mechanismen en het maatschappelijk middenveld. Het is essentieel de samenwerking en het delen van informatie en bewijs aan te moedigen en getroffen gemeenschappen te betrekken bij de werkzaamheden van de *accountability* mechanismen. Daarom organiseert Nederland samen met Zwitserland twee keer per jaar een bijeenkomst tussen het IIIM en Syrische ngo's om te werken aan gerechtigheid voor de slachtoffers. *Accountability* voor mensenrechtenschendingen wordt ook nagestreefd door ondersteuning van het Vredestribunaal in Colombia.

Nederland bepleitte tevens de noodzaak van gerechtigheid voor de slachtoffers van de misdrijven gepleegd door ISIS, op een succesvolle bijeenkomst die veel aandacht heeft gekregen en die samen met Irak werd georganiseerd tijdens de AVVN en werd voorgezeten door Amal Clooney. Nederland onderstreepte in die bijeenkomst dat een gezamenlijke inzet ten aanzien van berechting van

Bijeenkomst in New York over gerechtigheid voor slachtoffers van ISIS

ISIS-strijders noodzakelijk is, gelet op de impact die ISIS heeft gehad en het grote aantal landen die bij dit onderwerp betrokken zijn. Bewijsverzameling, onder meer door de bewijsbank Syrië (IIM) en het bewijsgaringsmechanisme voor Irak (*United Nations Investigative Team to Promote Accountability for Crimes Committed by Da'esh/ISIL: UNITAD*), is hiervoor essentieel. Nederland heeft tijdens de bijeenkomst opgeroepen samen te werken om een internationaal tribunaal voor de kopstukken van ISIS te kunnen oprichten. Daarnaast vindt Nederland het belangrijk dat nationale vervolging voldoet aan internationale mensenrechtenstandaarden en zet het de dialoog over berechting met landen, inclusief Irak, voort.

Nederland heeft in 2019 in totaal EUR 2 miljoen euro toegekend aan OHCHR ter versterking van de vaste capaciteit van het Commissariaat op het gebied van *accountability*. Specifiek zijn de fondsen bedoeld ter ondersteuning van de verschillende *accountability* mechanismen, waarvan het aantal toeneemt op basis van landen-specifieke mandaten van de VN-Mensenrechtenraad. Op dit moment opereren de mechanismen die onderzoek doen naar mensenrechtenschendingen (*commissions of inquiry, fact finding missions* en bijvoorbeeld het bewijsgaringsmechanisme voor Myanmar) in grote mate onafhankelijk van elkaar. Het is van belang dat OHCHR de kwaliteit en continuïteit van de verschillende missies waarborgt. Daarvoor heeft OHCHR echter te weinig en onvoldoende gekwalificeerde staf. Nederland zal ook andere donoren verzoeken om een vergelijkbare ondersteuning. Het op nationale titel versterken van de bestaande inzet van de VN tegen straffeloosheid en specifiek de capaciteit van OHCHR geeft ook

uitvoering aan een van de aanbevelingen van Speciale Rapporteur Agnes Callamard in haar rapport over de dood van de journalist Khashoggi, zoals gevraagd in de motie-Van Ojik/Karabulut (Kamerstuk 32 735 V, nr. 250). Voor wat betreft twee van haar andere aanbevelingen geldt dat er op dit moment weinig draagvlak is voor het instellen van nieuwe algemene VN-mechanismen die wereldwijd kunnen optreden. Om te voorkomen dat het formeel agenderen van deze voorstellen zou leiden tot een negatieve beslissing is het momenteel beter de nadruk te leggen op het ten volle benutten van de bestaande mandaten.

Nederland financierde in 2019 in Benelux-verband het werk van de Internationale Onderzoekscommissie voor Mali die onderzoek doet naar mensenrechtenschendingen gepleegd in Mali tussen 2012 en 2018. Nederland zal zich het komende jaar hard maken voor opvolging van de aanbevelingen uit het eindrapport.

International Commission for Missing Persons (ICMP)

ICMP zet zich wereldwijd in voor de opsporing van vermiste personen. Nederland steunde in 2019 een project in Irak dat zich richt op vermiste personen en hun families, zowel slachtoffers van IS als uit de periode daarvoor. ICMP levert technische steun en capaciteitsopbouw voor onderzoek naar vermiste personen en werkt aan documentatie en bewustwording.

Hoven en tribunalen

Nederland zette zich in 2019 onverminderd in voor het onafhankelijk en effectief functioneren van hoven, tribunalen en de restmechanismen die toezien op de

uitvoering van de wettelijke verplichtingen van inmiddels gesloten hoven. Dit kwam onder andere tot uiting in de Nederlandse financiële steun voor de aanleg van een kopie van het archief van het Restmechanisme van het Sierra Leone Tribunaal in Freetown (Sierra Leone). Hiermee draagt Nederland bij aan het behouden van de erfenis van dit tribunaal en zijn bijdrage aan de strijd tegen straffeloosheid. De Nederlandse inzet beperkt zich niet tot de in Nederland gevestigde hoven en tribunalen: Nederland steunde in 2019 het Speciaal Strafhof voor de Centraal Afrikaanse Republiek financieel. De Nederlandse toezegging om, waar mogelijk, Gambia te ondersteunen in zijn verzoek aan het Internationaal Gerechtshof inzake de mogelijke schending van het Genocideverdrag door Myanmar, dient ook in het licht van de Nederlandse inzet voor het effectief functioneren van hoven en tribunalen gezien te worden.

Raad van Europa

De Raad van Europa is een institutie van de internationale rechtsorde die geheel gewijd is aan de bescherming en bevordering van de mensenrechten, de rechtsstaat en de democratie. Deze organisatie zat tot medio 2019 in een patstelling als gevolg van het feit dat lidstaat Rusland de facto door één van beide statutaire organen, de Parlementaire Assemblee, was geschorst, maar niet door het andere, het Comité van Ministers. Rusland was daarmee een soort half lid, een status die nergens was voorzien en in de praktijk uitsluitend nadelen had. Mede met steun van Nederland en door constructieve samenwerking tussen beide organen is een uitweg gevonden uit de impasse. Deze uitweg bestond uit de ontwikkeling van een nieuwe procedure, waarin beide organen participeren, en die in potentie kan leiden tot een schorsing of roeyement van een lidstaat uit de Raad van Europa bij ernstige schending van statutaire verplichtingen, maar niet meer tot een half lidmaatschap²³.

De uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zijn van grote invloed op de bevordering van de internationale rechtsorde op het gehele Europese continent en dikwijls daarbuiten. Nederland speelt een kritisch-constructieve rol in de vergadering van het Comité van Ministers van de Raad van Europa waarin toezicht wordt uitgeoefend op de tenuitvoerlegging van de uitspraken. Dat toezicht is essentieel voor de geloofwaardigheid en effectiviteit van het EVRM-systeem. Zo heeft Nederland geïntervenieerd in Roemeense en Griekse zaken betreffende slechte detentie- of opvangomstandigheden. Bij Bulgarije heeft Nederland aangedrongen op aanpassing van wetgeving in lijn met adviezen van de Venetië-Commissie van de Raad van Europa inzake effectief strafrechtelijk onderzoek, waaronder de positie en bevoegdheden van de hoofdaanklager. In 2019 is ook de zaak *Baka tegen Hongarije* behandeld

over voortijdige beëindiging van het mandaat van de president van het hooggerechtshof door het invoeren van *ad hominem* wetgeving op constitutioneel niveau zonder toegang tot rechterlijke controle, een maatregel die werd genomen met het oog op zijn kritische uitspraken over de hervormingen van de rechtspraak. Nederland heeft zijn zorgen geuit over het fnuikende effect van de maatregel op rechters in Hongarije. Voorts heeft Nederland er bij Hongarije op aangedrongen een omgeving te creëren waarin rechters niet hoeven te vrezen voor represailles als zij zich kritisch uitlaten over het functioneren of hervormen van de rechtspraak.

Voor de bestrijding van straffeloosheid was relevant het thematische debat dat het Comité van Ministers van de Raad van Europa jaarlijks organiseert in het kader van zijn toezichthoudende rol op de tenuitvoerlegging van uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Onderwerp van debat in 2019 was 'de verplichting om onderzoek te doen naar schendingen van artikelen 2 en 3 EVRM door politiefunctionarissen/rechtshandhavers'. Vanuit Nederland deelde een gespecialiseerde officier van justitie van het Landelijk Parket Openbaar Ministerie ervaringen hoe in Nederland op EVRM-conforme wijze onderzoek wordt gedaan naar vermeend onrechtmatig politiegeweld.

²³ Zie Kamerstukken 20 043, nr. 116, 119, 121, 122

7 Mensenrechten en andere beleidssectoren

7.1 Mensenrechten in het BHOS-beleid

Inleiding

De duurzame ontwikkelingsdoelen (*Sustainable Development Goals* – SDG's) van Agenda 2030 vormen de internationale leidraad voor het Nederlandse beleid op het terrein van buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking (BHOS). In Agenda 2030 hebben de lidstaten van de VN erkend dat mensenrechten het leidend kader voor de SDG's vormen. De SDG's zijn gegrond op internationale mensenrechtenverdragen en richten zich net als mensenrechten op het waarborgen van menselijke waardigheid en vrijheden. Nederland sluit zich aan bij de visie van de huidige Secretaris-Generaal van de VN die de SDG's als ultieme preventieagenda beschouwt. Investeren in deze agenda draagt bij aan een van de doelen van het BHOS-beleid: voorkomen van conflict en instabiliteit.

De centrale rol van de mensenrechtenbenadering in zowel het buitenlandbeleid als BHOS-beleid van het Koninkrijk komt voort uit de overtuiging dat respect voor mensenrechten een voorwaarde vormt voor duurzame ontwikkeling, vrede en veiligheid. De praktijk in veel landen toont aan dat systematische mensenrechtenschendingen ontwikkeling en stabiliteit in de weg staan. Ook het omgekeerde geldt: voor het duurzaam borgen van menselijke waardigheid zijn ook op mensen gerichte ontwikkeling en veiligheid nodig. Nederland voert dan ook een geïntegreerd beleid waarin op deze onderlinge afhankelijkheid wordt ingespeeld. Zie hiervoor ook de [Resultatenrapportage Ontwikkelingssamenwerking in beeld 2019](#).

In het beleidsproces wordt rekening gehouden met mensenrechtenprincipes als participatie, verantwoording en non-discriminatie. Dit zijn kernelementen in de zogenaamde mensenrechtenbenadering. Uiteindelijk wordt beoogd dat rechthebbenden (*rights holders*) in staat worden gesteld de overheid (*duty bearers*) ter verantwoording te roepen over het nakomen van mensenrechtelijke verplichtingen.

De SDG-campagne richt zich vanwege de groeiende ongelijkheid in landen vooral op degenen die achtergesteld zijn: *leaving no one behind*. Nederland wil bijdragen aan gelijke kansen en sociaaleconomische ontwikkeling van onder andere vrouwen en meisjes die zijn achtergebleven en nog vaak zijn uitgesloten van besluitvorming rond ontwikkeling. Zinnvolle participatie van gemarginaliseerde groepen en verantwoording door overheden bevorderen duurzame ontwikkeling en stabiliteit.

Mensenrechten worden ernstig bedreigd door klimaatverandering. Daarom werkt Nederland op verschillende niveaus aan het tegengaan van klimaatverandering en het beperken van de negatieve gevolgen ervan. Dit gebeurt onder andere via de programma's op het gebied van water, voedselzekerheid, duurzame energie en bossen. Daarbij is oog voor de meest kwetsbaren die door klimaatverandering het hardst worden geraakt.

Daarnaast is er binnen de Nederlandse inzet voor mensenrechtenverdedigers in 2019 ook specifieke aandacht besteed aan bescherming, zichtbaarheid en legitimiteit van het werk van landrechtenverdedigers en milieuactivisten. Zie hiervoor ook hoofdstuk 4 en de betreffende [kamerbrief](#).²⁴

Inzet en resultaten

Bilateraal

Maatschappelijke organisaties houden een belangrijke rol bij het bevorderen van meer gelijkheid in de samenleving, het verlenen van diensten aan burgers, het stimuleren van een veilige omgeving en als waakhond om de praktijk van overheden en bedrijven meer inclusief te maken. Dit is van groot belang nu de maatschappelijke ruimte wereldwijd onder druk blijft staan. Door het programma *Samenspraak en Tegenspraak* blijft Nederland dan ook flink investeren in het versterken van lokale ngo's in hun rol als lobbyist en pleitbezorger. Doel is de maatschappelijke ruimte groter te maken. Dit stelt kwetsbare burgers in staat om hun stem te laten horen en zo beter hun eigen overheid ter verantwoording te roepen.

²⁴ Kamerbrief over Parlementaire verzoeken op het gebied van mensenrechten d.d. 12 november 2019 (Kamerstuk 32 735, Nr. 272)

Ontwikkelingsgerichte opvang in de regio

Met het Nederlandse beleid voor opvang in de regio (OIDR) worden landen rond Syrië en in de Hoorn van Afrika gesteund om de situatie van vluchtelingen en kwetsbare gastgemeenschappen te verbeteren. Hierbij wordt met name ingezet op een ontwikkelingsgerichte aanpak van langdurige ontheemding met focus op sociale bescherming en rechtspositie, toegang tot onderwijs en vakopleiding en het vergroten van de kans op werk en inkomen. Dat geeft vluchtelingen perspectief; ze krijgen de kans om in het land van opvang een bestaan op te bouwen en zich te ontplooiën, totdat zij kunnen terugkeren naar hun thuisland. Het OIDR-beleid draagt als zodanig bij aan de verwezenlijking van de SDG's, mensenrechten en duurzame ontwikkeling — met name SDG 1 over het uitbannen van extreme armoede en het implementeren van maatregelen voor sociale bescherming en VN-mensenrechtenverdragen op het gebied van economische, sociale, culturele en ook kinderrechten.

Landrechten voor uitgesloten groepen

Nederland zet zich in voor het versterken en toekennen van landrechten voor met name gemarginaliseerde mensen en duurzaam landgebruik. Dit gebeurt onder meer via het recent gelanceerde LAND-at-scale programma, maar ook via nauwe samenwerking met bijvoorbeeld de *International Land Coalition*, het *Global Land Tool Network* en het Kadaster, en via deelname in strategische partnerschappen met bijvoorbeeld *Both Ends*, *Action Aid* en *Oxfam* en hun lokale partners. Daarnaast vond ook in 2019 weer de Nederlandse *High Level LANDdialoog* plaats waar overheid, bedrijfsleven, academici en maatschappelijke organisaties gezamenlijk werken aan de concrete toepassing van de wereldwijd geaccepteerde *Voluntary Guidelines on Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forests*.

Vergrote rol mensenrechten bij exportcontrole

Bij exportcontrole worden specifieke goederen gecontroleerd bij uitvoer uit de EU om verspreiding van massavernietigingswapens en ongewenst militair eindgebruik te voorkomen. Exportcontrole maakt daarbij gebruik van een vergunningensysteem aan de hand van een zorgvuldige afweging waarbij gekeken wordt naar de aard van de goederen en de eindbestemming. Nederland heeft mensenrechten een steviger plek binnen het afwegingskader van de vergunningverlening gegeven. Zo zijn exporterende bedrijven in bepaalde gevallen gehouden om een *internal compliance programme* te hanteren waarin het voorkomen van mensenrechtenschendingen dient te worden opgenomen. Ook wordt er voor bepaalde exportvergunningen een aanvullende 'mensenrechten-clausule' opgenomen waarin staat dat export niet mag plaatsvinden als de exporteur kan vermoeden dat er met zijn goederen mensenrechten geschonden worden. Het gaat hierbij om exportvergunningen die afgegeven worden voor specifieke

goederen en bestemmingen die de overheid als risicovol beoordeelt als het gaat om mensenrechtenschendingen.

Multilateraal

Nederland heeft ook binnen de Verenigde Naties en internationale ontwikkelingsbanken stevig ingezet op de institutionele verankering van de mensenrechtenbenadering. In mensenrechtenfora als de VN Mensenrechtenraad en de 3^e Commissie van de AVNN heeft Nederland tegenwicht geboden tegen narratieven die de rol van mensenrechten binnen de ontwikkelings- en veiligheidspilaren van de VN ontcrachten. Mede door Nederlandse inzet is de mensenrechtenbenadering als programmeringsprincipe behouden gebleven binnen het UN Development System.

Jongerenparticipatie bij klimaatbeleid

Nederland werkt aan het vergroten van betekenisvolle jongerenparticipatie bij totstandkoming van internationaal klimaatbeleid in het kader van de Kabinetsopdracht voor klimaatdiplomatie. De United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) identificeert jongeren als een belangrijke maatschappelijke groep en roept regeringen op de politieke deelname van jongeren te vergroten. Op 12 oktober lanceerde de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking het *Global Partnership We Are Tomorrow* van de Jonge Klimaatbeweging (JKB). De JKB werkt met soortgelijke organisaties uit 9 landen aan jonge klimaatagenda's, via *peer to peer* kennisuitwisseling met als doel de nationale klimaatplannen (NDC's) te beïnvloeden in de aanloop naar COP26 in Glasgow. Nederland faciliteert dit proces en assisteert met toegang tot lokale beleidsmakers.

Erkenning voor toegang tot recht

Door middel van het co-voorzitterschap van de *Task Force on Justice* zette Nederland zich in om meer draagvlak en actie van landen op SDG16 te realiseren. Zo organiseerde Nederland in februari 2019 een conferentie met de *The Hague Declaration* als resultaat, waarin het belang van toegang tot recht en mensenrechten onderstreept wordt. Dankzij het rapport van de *Task Force on Justice* — dat tevens het belang van respect voor mensenrechten onderstreept — was er tijdens het *High Level Political Forum*, een cruciaal overlegplatform van betrokken partijen over de SDG's, een brede erkenning van het belang van toegang tot recht.

Steun gemobiliseerd voor seksuele en reproductieve gezondheidsrechten (SRGR)

Zie hiervoor hoofdstuk 3.

Mensenrechten en Bedrijfsleven

In 2019 heeft het thema 'Mensenrechten en Bedrijfsleven' veel aandacht gekregen in het parlement en in de media. Er was zowel positieve berichtgeving over afspraken over bijvoorbeeld leefbaar loon in het voedingsmiddelenconvenant, als ook negatieve berichtgeving over het niet respecteren van mensenrechten door bedrijven.

Bedrijven zijn verantwoordelijk voor het respecteren van mensenrechten, in hun gehele keten. Daarbij dient de impact van bedrijfsactiviteiten op de mens het uitgangspunt te zijn. Overheden nemen een actieve rol om deze rechten te beschermen, door middel van adequate wet- en regelgeving en handhaving. Zowel overheden als bedrijven dienen toegang tot herstel voor mensenrechtenslachtoffers te verlenen via remedie-mechanismen. De *UN Guiding Principles on Business and Human Rights* (UNGP's) vormen het kader voor het Nederlands beleid op het gebied van Mensenrechten en Bedrijfsleven. De UNGP's zijn uitgewerkt in het Nationaal Actieplan Mensenrechten en Bedrijfsleven.

Het Nederlandse beleid op Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO) draagt bij aan een samenhangende inzet op het thema 'Mensenrechten en Bedrijfsleven'. Het kabinet verwacht van Nederlandse bedrijven dat zij ondernemen in lijn met de UNGP's en de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen. De richtlijnen vragen bedrijven om mogelijke risico's in hun waardeketens – waaronder mensenrechtenschendingen – te identificeren, deze risico's te voorkomen of aan te pakken en hierover transparant te rapporteren.

Resultaten

Zoals vastgelegd in het Nationaal Actieplan mensenrechten en bedrijfsleven is een *e-learning* cursus ontwikkeld voor internationaal opererende ambtenaren en uitvoeringsorganisaties om goede en eenduidige voorlichting te geven over mensenrechten en bedrijfsleven. Verder is er in 2019 besloten het Nederlandse Nationaal Actieplan mensenrechten en bedrijfsleven (NAP) te herzien. Als eerste stap in dit proces wordt een *Nationale Baseline Assessment* (NBA) uitgevoerd door het College voor de Rechten van de Mens en het Deense mensenrechteninstituut. De NBA zal inzicht bieden in hoeverre Nederlands beleid en wetgeving voldoen aan de doelstellingen van de UNGP's en waar verdere ruimte voor verbetering ligt. Conform de afspraak in het Regeerakkoord "Vertrouwen in de Toekomst" wordt het IMVO-beleid momenteel geëvalueerd en wordt bezien of, en zo ja welke, dwingende maatregelen genomen kunnen worden. In deze evaluatie wordt ook bezien hoe dit samenhangt met de recent aangenomen Wet Zorgplicht Kinderarbeid (WZK).

In 2019 zijn het Fonds Bestrijding Kinderarbeid (FBK) en Fonds Verantwoord Ondernemen (FVO) open gegaan voor inschrijvingen. Deze fondsen richten zich op het bevorderen van samenwerkingsverbanden waarin ondernemingen samen met maatschappelijke organisaties de risico's en misstanden in hun waardeketens aanpakken. Ook helpt FVO maatschappelijke organisaties bij het uitvoeren van IMVO-convenanten waarbij zij partij zijn. Waar mogelijk wordt ook inhoudelijke ondersteuning geboden aan het ontwikkelen van NAP's wereldwijd, onder meer door het delen van ervaringen en geleerde lessen. In 2019 was er bijvoorbeeld samenwerking met Maleisië.

Multilateraal

Van 14-18 oktober 2019 heeft de vijfde sessie van de *Open-ended intergovernmental working group on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights* (OEIGWG) plaatsgevonden. Op aandringen van enkele EU-lidstaten, waaronder Nederland, hebben de Europese Commissie en de Europese Dienst voor Extern Optreden (EDEO) de OEIGWG bijgewoond en namens de EU een verklaring uitgesproken. Hierin werd aandacht gevraagd voor de betrokkenheid van het maatschappelijk middenveld, bedrijven en vakbonden bij de onderhandelingen. Voorts werd uitgesproken dat de EU zich zal blijven inzetten om wereldwijd met alle staten en belanghebbenden samen te werken om vooruitgang te boeken met betrekking tot de agenda voor mensenrechten en bedrijfsleven. De motie-Alkaya/Diks (Kamerstuk 35 300 XVII, nr. 35) verzoekt de regering om in haar diplomatieke contacten met de landen die niet deelnemen aan het onderhandelingsproces hun deelname te stimuleren. De betreffende diplomatieke posten wordt gevraagd om hierover actief het gesprek aan te gaan. Nederland zet zich ook in EU-verband actief en constructief in voor het onderhandelingsproces van het VN-verdrag en voor een mandaat voor een gezamenlijke EU-positie.

Nederland pleit ook actief voor een initiërende en coördinerende rol van de Europese Commissie op IMVO, door de oproep tot het aanwijzen van een *lead DG* en de oproep tot het opstellen van een EU IMVO-Actieplan. Een EU IMVO-actieplan zou moeten bestaan uit een doordachte mix van maatregelen, vrijwillig en bindend. Nederland pleitte hier onder andere voor in de Raad Buitenlandse Zaken Handel (21 november 2019) en Raad Buitenlandse Zaken Ontwikkelingssamenwerking (25 november 2019) en kreeg hierbij steun van verschillende andere EU-lidstaten.

Tijdens het jaarlijkse *VN Business & Human Rights Forum* was er een ruime Nederlandse vertegenwoordiging en ook deelname en presentatie in een panel over *Business & Human Rights in Conflict-Affected Settings*. In deze sessie werden het beleid en de *toolkit* gepresenteerd die ontwikkeld zijn voor *private sector development* ontwikkelingsprojecten in conflictgebieden. Tevens was er een sessie georganiseerd door de SER over het IMVO-beleid en de convenantenaanpak.

Voorbeelden

Leefbaar loon conferentie

In november 2019 werd *'The Only Way is Up'* conferentie georganiseerd door het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken, het Duitse Ministerie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (BMZ), GIZ, Hivos, *Fairfood*, *Fairtrade*, *Rainforest Alliance* en IDH. Gedurende twee dagen stond het bereiken van leefbare lonen en leefbare inkomens in *agri-food supply chains* centraal. De conferentie benadrukte dat een leefbaar loon en inkomen een fundamenteel mensenrecht is en derhalve prioriteit moet hebben. Bij de conferentie waren betrokkenen vanuit veel werkgebieden aanwezig, waaronder bedrijven, ngo's, juristen, brancheverenigingen en overheden van zowel producerende als consumerende landen. De conferentie werd afgesloten met concrete toezeggingen door bedrijven.

Voedingsmiddelenconvenant: leefbaar loon in de bananenteelt

Nederlandse supermarkten hebben vastgelegd dat zij zich gezamenlijk inzetten voor een leefbaar loon voor arbeiders in de bananenteelt. De supermarkten streven ernaar om binnen vijf jaar het verschil tussen het huidige loon en het leefbaar loon voor hun totale bananenassortiment te verminderen met ten minste 75%. De overeenkomst van het 'Bananenproject' is in oktober 2019 ondertekend door Albert Heijn, Superunie, Boni, Boon, Coop, Deen, Hoogvliet, Jan Linders, Jumbo, Plus, Poiesz, Sligro, Spar, Vomar en het Centraal Bureau Levensmiddelenhandel (CBL). De afspraken zijn een onderdeel van het Convenant Voedingsmiddelen op het gebied van Internationaal Verantwoord Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO).

7.2 Vrede, veiligheid en mensenrechten

Inleiding

Juist in situaties van (gewapend) conflict worden mensenrechten bedreigd. Nederland draagt actief bij aan de vermindering van geweld tegen en angstgevoelens van burgers. Fysieke en geestelijke integriteit van mensen is een essentieel recht. Het mensenrechtenbeleid kan en moet daarom niet los worden gezien van de Nederlandse veiligheidsstrategie. Veiligheidsinzet draagt bij aan andere doelstellingen van het buitenlandbeleid, waaronder de bescherming van mensenrechten. Het gaat hierbij in dit verband in eerste instantie om *voorkomen en versterken*.²⁵ Voorkomen van onveiligheid en mensenrechtenschendingen is een langetermijninvestering; het is goedkoper dan bestrijden en bovendien duurzamer. Versterken betekent hier het bevorderen van de internationale rechtsorde en een effectief multilateraal systeem. In voorafgaande hoofdstukken zijn reeds enkele onderdelen aan de orde gekomen. Vermelding verdient ook de permanente inzet, nationaal, via de EU en andere fora om concrete internationale of binnenlandse conflicten op te lossen, te beëindigen, te beheersen, dan wel te voorkomen.

Veiligheid is meer dan de afwezigheid van (gewapend) conflict. Meer specifiek gaat bijvoorbeeld het Veiligheid en Rechtsordebeleid uit van een *mensgerichte benadering* waarin de belangen van burgers, duurzame en inclusieve vredesopbouw en het beschermen van mensenrechten centraal staan. Zie hiervoor ook het hoofdstuk Veiligheid en rechtsorde van de [Resultatenrapportage](#) Ontwikkelings-samenwerking in beeld 2019. Hieronder wordt nader ingegaan op enige thematische aspecten.

Inzet en resultaten

Steun voor veiligheidssector in fragiele landen

Nederland werkt met een aantal landen samen aan de opbouw van een effectieve en goed ingekaderde veiligheidssector. Daarbij is er aandacht voor de mensenrechtendimensie. Zo financierde Nederland een programma van het *Geneva Centre for Security Sector Governance* (DCAF) dat technische assistentie verleent aan de Malinese veiligheidsinstanties om op meer transparante wijze verantwoording af te leggen aan het parlement, maatschappelijk middenveld, de ombudsman en de media.

VN-vredesmissies

In het kader van de geïntegreerde benadering ten aanzien

van mensenrechten, vrede en veiligheid was er in 2019 blijvende aandacht voor het versterken van VN-vredesmissies en het versterken van de capaciteit van het VN systeem voor preventie en duurzame vredesopbouw. Vredesmissies zijn een cruciaal instrument in de uitvoering van het vredes- en veiligheidsmandaat van de VN, in situaties van (dreigend) gewapend conflict. Nederland zet zich daarom, los van eigen personele inzet, zowel bilateraal als multilateraal in voor de bevordering van de effectiviteit en efficiëntie van VN-missies.

In januari 2019 organiseerde Nederland in samenwerking Rwanda en de VN een *preparatory conference* over VN-vredesmissies ter voorbereiding van de Peacekeeping Ministeriële conferentie in maart 2019 in New York. De conferentie richtte zich op de bescherming van de burgerbevolking en het verbeteren van de mandaatuitvoering (performance) van missies.

Gedurende het jaar heeft Nederland zich ingezet voor de verdere implementatie van de *Action for Peacekeeping* (A4P) agenda voor de hervorming van VN-vredesmissies, die in maart 2018 onder Nederlands voorzitterschap van de Veiligheidsraad gepresenteerd werd door de Secretaris-Generaal van de VN.

Bescherming van burgerbevolking

De bescherming van de burgerbevolking blijft een prioritair onderwerp voor Nederland. Minister Blok sprak tijdens het jaarlijkse debat in de VN-Veiligheidsraad gewijd aan de bescherming van de burgerbevolking in gewapend conflict over de centrale rol van de *protection of civilians* (PoC) in mandaten van vredesmissies en het belang van *accountability* (het afleggen van verantwoording) voor schendingen van het internationaal recht.

In september 2019 organiseerde Nederland een eerste succesvolle A4P *protection* bijeenkomst, die aandacht voor het thema opleverde, alsmede concrete ideeën over de bescherming van de burgerbevolking door missies.

In 2019 organiseerde Nederland evenals in voorgaande jaren een geïntegreerde PoC *train-the-trainer* cursus in samenwerking met US Africom, Rwanda en de *UN Integrated Training Service*, waarbij in totaal 30 militairen, politiemensen en civiele personeelsleden werden getraind op het terrein van beschermingstaken van *peacekeepers*. Eind 2019 organiseerde Nederland in samenwerking met PAX een conferentie over de geleerde lessen en *best practices* met betrekking tot training ten behoeve van de bescherming van de burgerbevolking.

Naast de concrete invulling van de A4P *championship* en de organisatie van conferenties en trainingen, stond 2019 ook in het teken van nieuwe partnerschappen met het maat-

²⁵ Zie ook de Notitie Geïntegreerde Buitenland- en Veiligheidsstrategie, 19 maart 2018, Kamerstuk 33 694 nr. 12.

schappelijk middenveld ten bate van de bescherming van de burgerbevolking. Deze grote, meerjarige partnerschappen, gefinancierd uit het Stabiliteitsfonds, met PAX (EURO 11 miljoen; september 2019 – december 2023) en het *Centre for Civilians in Conflict* (CIVIC; EURO 7,5 miljoen; medio 2019 – medio 2022), richten zich op onderzoek, training en *lobby & advocacy*.

Dankzij Nederlandse financiële steun is in samenwerking met ngo-partners en de VN maar liefst 10,8 miljoen m2 land mijnvrij gemaakt. Deze verminderde dreiging heeft direct een bijdrage geleverd aan de veiligheid van meer dan een half miljoen mensen in onder andere Afghanistan, Irak en Mali. Nederland heeft zich kandidaat gesteld voor het voorzitterschap van het Antipersoneel Landmijnverdrag in 2021 en is hiervoor ook verkozen. Dit verdrag is gericht op een mijnvrije wereld in 2025.

Duurzame vredesopbouw

Nederland streeft naar het inclusiever maken van politieke processen, het bevorderen van stabiliteit te bevorderen en het bewerkstelligen van duurzame vrede. Dit doet het onder meer door het versterken van politieke partijen en parlementen en het stimuleren van deelname van jongeren en vrouwen aan politieke besluitvorming. In 2018/2019 heeft VNG International met Nederlandse steun trainingen gegeven over onderwerpen als genderbewustzijn en lokaal bestuur. Ook ondersteunt Nederland inclusieve vredesprocessen. Met de *Clingendael Mediation Facility* zijn bemiddelaars en onderhandelaars opgeleid om wereldwijd een constructieve rol te spelen in vredesprocessen.

Nederland benadrukte ook in 2019 stelselmatig het belang van betere samenwerking tussen de VN, de EU, Internationale Financiële Instellingen en andere partners. Een van de prioritaire gebieden voor versterkte samenwerking betreft vredesopbouw en conflictpreventie in fragiele en conflictlanden (o.a. via het VN *Peace Building Fund* en concept fragiliteitsstrategie van de Wereldbank). Meer in het algemeen steunt Nederlandse initiatieven voor verbetering van coördinatie op landenniveau die VN, WB en EU in staat moeten stellen om beter samen te werken. Nederland financiert daartoe de hervorming van VN-landenteams, ter verbetering van de strategische samenwerking met partners. Nederland is ook een van de pleitbezorgers voor de ontwikkeling door de Internationale Financiële Instellingen van landenplatforms, die coördinatie onderling, en met andere partners, moet versterken.

Preventie

De preventie van mensenrechtenschendingen en conflict is een wezenlijk onderdeel van het Nederlands buitenlandbeleid. Om instabiliteit tegen te gaan en het risico op gewapend conflict te verminderen is een preventieagenda die bijdraagt aan armoedebestrijding en inclusieve,

duurzame ontwikkeling essentieel. Daarom maakt Nederland zich hard voor de aanpak van structurele grondoorzaken van conflict (structurele preventie) waarbij ook aandacht uitgaat naar het voorkomen van terugkerend geweld. Zo werkt Nederland met regionale partners in de Darfur regio in Sudan aan gemeenschapsgerichte conflictoplossing, met de nadruk op water- en landconflicten en het bieden van kansen op levensonderhoud. Met als resultaat meer vreedzame conflictbeslechting, minder conflicten tussen stammen en een verbeterd gevoel van veiligheid.

Het voorkomen van terugkerend geweld betekent het bestrijden van grondoorzaken in het vroegste stadium. Om vroegtijdig conflict-risico's in instabiele regio's te signaleren heeft Nederland in 2019 verder ingezet op de ontwikkeling van een kennis- en samenwerkingsplatform over (big)data toepassingen voor *Early Warning, Early Action*. De opzet van de Interdepartementale Werkgroep *Early Warning, Early Action (IW-EWEA)* dient tot het identificeren en adresseren van conflict-risico's en dreigingen voor mensenrechten. Als medeoprichter van het EU *Early Warning, Early Action Forum* creëert Nederland verdere bewustwording op dit onderwerp binnen de EU.

Tijdens een *intersessional seminar on prevention* in Genève in november 2019 heeft Nederland opgeroepen tot verbeterde samenwerking tussen de Mensenrechtenraad en de VN pilaar voor vrede en veiligheid en een centrale rol voor de Raad op het gebied van preventie. Hieraan zal tijdens het lidmaatschap van de Mensenrechtenraad in 2020-2022 vervolg worden gegeven, waarvoor conflictpreventie als een van de speerpunten is geïdentificeerd.

Nederland heeft in EU- en VN-verband wederom aandacht gevraagd voor de operationalisering en toepassing van het principe van *Responsibility to Protect (RtoP)* — dat door de VN is aanvaard in het *World Summit Outcome Document* van 2005 — voor de preventie van genocide, etnische zuivering, misdrijven tegen de menselijkheid en oorlogsmisdrijven. Binnen de *Group of Friends of the Responsibility to Protect* in Genève, onder gezamenlijk voorzitterschap van Nederland en Rwanda, wordt gekeken naar de rol van verschillende mensenrechtenmechanismen (MRR, OHCHR, *Universal Periodic Review - UPR*) om grootschalige schendingen te voorkomen. In een door gelijkgezinden aangevraagd debat in de AVVN wees Nederland op de preventie rol van de Mensenrechtenraad, de preventieve rol van *accountability*-mechanismen en de noodzaak om *RtoP* in een breder kader van preventie te plaatsen.

Om de diplomatieke inzet kracht bij te zetten werd de financiële steun aan het *Global Center for the Responsibility to Protect* en het *Auschwitz Institute for Peace and Reconciliation* in 2019 voortgezet.

Lijst genoemde Kamermoties en toezeggingen

Kamerstuk motie	hoofdindieners	onderwerp	hoofdstuk	pagina
22 112 V, nr. 2529	Omtzigt	EU sanctie-regime	Box EU	12
32 735 V, nr. 217	Koopmans/Van Helvert	Projecten in OESO-landen	Inleiding	7
idem			Toelichting financiën	53
32 735 V, nr. 238	Van Ojik	Zaak tegen Myanmar	6	42
32 735 V, nr. 248	Koopmans	Zaak tegen Myanmar	6	42
32 735 V, nr. 250	Van Ojik/Karabulut	Aanbevelingen tegen straffeloosheid	6	43
32 735 V, nr. 255	Voordewind	Doodstraf specifieke categorieën	2	26
idem			5	39
32 735 V, nr. 256	Voordewind	Blasfemie	2	26
32 735 V, nr. 257	Van der Staaij	Projecten Midden-Oosten	2	25
32 735 V, nr. 264	Van Ojik/Ploumen	Bescherming vrouwelijke journalisten	1	17
33 694 V, nr. 13	Voordewind	Vrijheid van religie en levensovertuiging	2	23
34 775 V, nr. 26	Sjoerdsma	Noodfonds voor journalisten	1	17
34 775 V, nr. 29	Voordewind	Vrijheid van religie en levensovertuiging	2	23
34 952 V, nr. 89	Alkaya	Mensenrechtenverdedigers	4	36
35 078 V, nr. 22	De Graaf/Omtzigt	EU-gezant religie en levensovertuiging	2	27
35 000 V, nr. 26	Van Helvert	Aanstelling speciaal gezant religie en levensovertuiging	2, Box	24
35 000 V, nr. 36	Van der Staaij	Klassieke vrijheidsrechten en jongeren	2, Box	28
35 300 V, nr. 20	Van Ojik/Ploumen	Vreedzame protestbewegingen	Box EU	12
idem			4, Box	36
35 300 V, nr. 32	Sjoerdsma	EU sanctie-regime	Box EU	12
35 300 V, nr. 33	Sjoerdsma	Prioriteiten in Mensenrechtenraad	Inleiding	9
35 300 V, nr. 34	Ploumen/Van Ojik	internationale coalitie voor versterking van de multilaterale organisaties en voor gecoördineerde bescherming van universele mensenrechten	inleiding	6
35 300 V, nr. 35	Ploumen/Van Ojik	Versterking van de VN- Mensenrechtenraad	Inleiding	9
35 300 XVII, nr. 35	Alkaya/Diks	Inzet diplomatieke contacten met derde landen over bindend VN-verdrag over bedrijven en mensenrechten	7.1, Box	47
Datum of kenmerk van toezegging				
16-11-2016 DMM 2		Toezegging M: op basis van de uitkomsten van de evaluatie receptorproject besluit M over verdere financiering van dit project	Toelichting financiële bijlage	53

T/DOBBZ/14-112019/1	Toezegging M: Kamer in jaarlijkse Mensenrechtennota te informeren over speciaal gezant voor godsdienstvrijheid en vrijheid v. levensovertuiging. O.a. wat de ambities voor het komende jaar zijn, welke activiteiten zijn en worden ondernomen en budget	2, Box Speciaal gezant voor religie en levensovertuiging	24
T/27-11-2019/BPZ3	Toezegging M om in MRrapportage volgend jaar in te gaan op wijze hoe NL follow-up geeft aan Istanboel proces	2	26

Toelichting financiële bijlage

De financiële bijlage geeft een overzicht van projecten van het ministerie van Buitenlandse Zaken met als specifieke doelstelling het beschermen en/of bevorderen van mensenrechten uit het Mensenrechtenfonds en andere fondsen (Accountabilityfonds, SBE Internationale Rechtsorde, FLOW, Shiraka, Publieksdiplomatie, MATRA, Programma Ondersteuning Buitenland Beleid, Strategische Partnerschappen). Hieronder wordt nog een aantal relevante ontwikkelingen geschetst op het gebied van financiering van mensenrechtenprojecten.

Financiering in OESO-landen

De Tweede Kamer heeft op 1 juli 2019 in het jaarlijkse notaoverleg mensenrechten verheldering gevraagd over de lijst met projecten. Daarnaast is de motie-Koopmans/Van Helvert (Kamerstuk 32 735 V, nr. 217) op 5 november 2018 aangenomen, waarin de Kamer het kabinet verzoekt om behoudens relevante uitzonderingen, voortaan geen middelen uit het Mensenrechtenfonds meer te besteden aan OESO-landen met een functionerende rechtsstaat. Mede op basis van deze verzoeken, heeft het ministerie de verschillende fondsen die bijdragen aan mensenrechten nader bekeken en geanalyseerd in welke OESO-landen en andere relatief rijke landen het ministerie non-ODA fondsen uitgeeft ter bevordering van de rechtsstaat en mensenrechten. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen fondsen die via OESO-landen en/of relatief rijke landen worden besteed in andere landen (bijv. via *Freedom House* in de VS aan mensenrechtenverdedigers in landen wereldwijd) en fondsen die daadwerkelijk in dat land zelf worden besteed. In de analyse was te zien dat het Mensenrechtenfonds beperkt in OESO-landen werd uitgegeven. In zoverre het geen relevante uitzondering betreft of een slecht functionerende rechtsstaat, zal in die landen geen nieuwe financiering vanuit het Mensenrechtenfonds plaatsvinden. Uit de analyse bleek ook dat verschillende projecten die voorheen in de mensenrechtenrapportage waren opgenomen niet als primaire doelstelling het bevorderen en beschermen van mensenrechten hebben, maar bijvoorbeeld bijdragen aan versterking van de bilaterale relatie, het opbouwen van internationale allianties of het versterken van de Nederlandse positie.

Om deze redenen is de financiële bijlage verkort tot enkel projecten met als expliciete doelstelling het bevorderen of beschermen van mensenrechten, zodat uw Kamer een helder beeld heeft waar financiering voor het mensenrechtenbeleid belandt. Verder zal het aandeel van projecten in OESO-landen de komende jaren afnemen, doordat het Mensenrechtenfonds enkel in OESO-landen ingezet wordt bij een niet goed functionerende rechtsstaat of vanwege een relevante uitzondering.

Receptorbenadering

Tot slot heeft het kabinet de Kamer op 16 november 2016 toegezegd om een eindevaluatie te laten uitvoeren naar het pilotproject 'Toepassing van de receptorbenadering op gebied van mensenrechten'. Het ministerie heeft de uitvoerder van het pilotproject nauw betrokken bij het opstellen van de *terms of reference* van de evaluatie, waarbij het doel was om duidelijk te maken wat het nut en de toepasbaarheid is van de receptorbenadering voor het Nederlandse buitenlandse mensenrechtenbeleid door te kijken in hoeverre sprake is van een vernieuwende benadering en toegevoegde waarde.

De evaluatie is na enige vertraging tussen september 2019 en januari 2020 uitgevoerd door een externe, onafhankelijke evaluator. Deze evaluatie van het 5-jarige pilotproject concludeert dat er geen aantoonbare meerwaarde van de receptorbenadering is. Bovendien blijkt uit de evaluatie dat de receptorbenadering lijkt bij te dragen aan een discours dat onder steeds meer landen weerklank vindt en dat tegen de mensenrechtenagenda ingaat die Nederland uitdraagt (universaliteit, ondeelbaarheid vs. non-interventie, soevereiniteit en collectieve rechten). Verschillende aspecten van de kritiek op de receptorbenadering uit deze evaluatie sluiten aan bij een advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (april 2012)²⁶.

Op basis van deze conclusies zal het kabinet geen nieuw project op gebied van de receptorbenadering financieren.

²⁶ 'De receptorbenadering. Een kwestie van maatvoering' (Adviesraad Internationale Vraagstukken), 13 april 2012.

Financiële bijlagen: overzicht uitgaven per thema

1. Overzicht uitgaven Mensenrechtenfonds (MRF) per thema
2. Overzicht uitgaven overige fondsen per thema²⁷

Totaal Mensenrechtenfonds

Thema	Uitgaven in Euro's	Aantal projecten
Vrijheid van meningsuiting & internetvrijheid	19.740.039	116
Vrijheid van religie en levensovertuiging	5.343.683	45
Gelijke rechten voor vrouwen en meisjes	7.841.900	127
Mensenrechtenverdedigers	9.081.997	71
Gelijke rechten voor LHBTI's	4.861.531	80
Bevordering internationale rechtsorde / Strijd tegen straffeloosheid	3.232.490	28
Overig		
• Mensenrechten algemeen	601.403	19
• Mensenrechten en bedrijfsleven	1.379.227	24
• Ernstigste schendingen	1.036.820	17
• Overig	2.615.178	62
Totaal	€ 55.734.268	589

Totaal overige fondsen

Thema	Uitgaven in Euro's	Aantal projecten
Vrijheid van meningsuiting & internetvrijheid	7.133.686	26
Vrijheid van religie en levensovertuiging	29.791	3
Gelijke rechten voor vrouwen en meisjes	30.213.747	55
Mensenrechtenverdedigers	16.444.270	15
Gelijke rechten voor LHBTI's	4.291.102	22
Bevordering internationale rechtsorde / Strijd tegen straffeloosheid	1.703.584	18
Overig		
• Mensenrechten algemeen	11.365.427	4
• Mensenrechten en bedrijfsleven	186.197	7
• Ernstigste schendingen	118.699	2
• Overig	1.273.333	16
Totaal	€ 72.759.836	168

²⁷ Accountabilityfonds, Mensenrechten multilateraal, SBE Internationale Rechtsorde, FLOW, Shiraka, Publieksdiplomatie, MATRA, Programma Ondersteuning Buitenland
Beleid (POBB), Strategische Partnerschappen binnen het BHOS-beleid. Daarnaast nog enkele kleine projecten uit andere fondsen.

1 Overzicht uitgaven per thema Mensenrechtenfonds (MRF) per thema

Thema: Vrijheid van meningsuiting & internetvrijheid

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Abidjan, Ivoorkust	Ivoorkust	World Press Day 2019	2.026
Abidjan, Ivoorkust	Ivoorkust	World Press Photo	24.219
Abuja, Nigeria	Nigeria	Media Narratives on Conflict and Humanitarian Crises in Nigeria	70.866
Amman, Jordanië	Jordanië	Digital Rights: Improving Human Rights <i>Online</i> in Jordan	136.539
Amman, Jordanië	Jordanië	Exploring Equality and Human Rights in Jordan with Podcasts	169.767
Amman, Jordanië	Jordanië	Internet Freedom in Jordan	40.186
Amman, Jordanië	Jordanië	Promoting Accountability and Local Governance in Jordan through Independent Media	96.800
Amman, Jordanië	Jordanië	Increased Access to Information on Human Rights through Media in Jordan	63.739
Ankara, Turkije	Turkije	Diverse projecten vertrouwelijk	125.719
Nur-Sultan, Kazachstan	Kazachstan	Digital rights in Kazakhstan	37.800
Nur-Sultan, Kazachstan	Kazachstan	World Press Photo Exhibitions	2.000
Nur-Sultan, Kazachstan	Kazachstan	Independent Media School in Kazakhstan	63.990
Athene, Griekenland	Griekenland	The Young Journalists	10.000
Bagdad, Irak	Irak	World Press Photo Exhibition	75.082
Bangkok, Thailand	Thailand	World Press Photo Exhibition	28.938
Boedapest, Hongarije	Hongarije	Network of Independent Regional <i>Online</i> Newspapers	8.000
Boedapest, Hongarije	Hongarije	Reclaiming Democracy	3.000
Boedapest, Hongarije	Hongarije	Empowerment Through Media Skills: Roma Women as Role Models	7.000
Boedapest, Hongarije	Hongarije	From Local News Towards Local Democracy	7.000
Beiroet, Libanon	Libanon	Digital Rights as Human Rights	60.923
Boekarest, Roemenië	Roemenië	Journalists Against Organized Crime in Romania	24.890
Boekarest, Roemenië	Moldavië	Support for Russian Version of Print and <i>Online</i> Versions of Investigative Newspaper Ziarul de Garda	113.817
Boekarest, Roemenië	Moldavië	Romano FM Radio in Soroca	20.129
Boekarest, Roemenië	Moldavië	<i>Online</i> Russian language News Platform Newsmaker.Md	105.500
Boekarest, Roemenië	Moldavië	Boosting Support to Russian-language Independent Media and Media Literacy Efforts	39.876
Boekarest, Roemenië	Moldavië	Support of Freedom of Speech, Independent Press and Opinion Pluralism	38.000

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Boekarest, Roemenië	Moldavië	World Press Photo	10.500
Boekarest, Roemenië	Roemenië	Media X Files: Establishing Good Practice in Reporting on Violence against Women & Girls	35.000
Bogotá, Colombia	Colombia	Strengthening Innovation and Research on Freedom of Expression	45.188
Bogotá, Colombia	Colombia	World Press Photo Exhibition	17.715
Bogotá, Colombia	Colombia	Support Leaders and Communities Affected by the Armed Conflict in Sharing their Stories in Local Media	40.734
Bogotá, Colombia	Colombia	League Against Silence - Combating Media Self-Censorship	37.960
Brasilia, Brazilië	Brazilië	Human Rights Day Seminar	12.695
Brasilia, Brazilië	Brazilië	Local Democracy Index	22.561
Bratislava, Slowakije	Slowakije	Bellingcat training for investigative journalists	12.672
Bratislava, Slowakije	Slowakije	Fund for Investigative Journalism Contribution	2.500
Bratislava, Slowakije	Slowakije	Investigative Center of Jan Kuciak	10.000
Bujumbura, Burundi	Burundi	Vertrouwelijk	694.192
Caracas, Venezuela	Venezuela	Fabrica de Cine	9.206
Caracas, Venezuela	Venezuela	Peliculas que Importan	4.250
Caracas, Venezuela	Venezuela	World Press Photo 2019	24.053
Caracas, Venezuela	Venezuela	Vertrouwelijk	24.990
Dhaka, Bangladesh	Bangladesh	Voice of Rural Journalism	45.109
Genève, Zwitserland (PV Genève)	Zwitserland	World Press Exhibition	20.879
Harare, Zimbabwe	Zimbabwe	Strategic Litigation for Media and Access to Information Law Reform	85.000
Havana, Cuba	Cuba	Potaje Urbano 2019: Freely expressing the Cuban Cultural Identity	1.285
Havana, Cuba	Cuba	Diverse projecten vertrouwelijk	103.792
Islamabad, Pakistan	Pakistan	Pakistan Center for Excellence Evolution	162.096
Islamabad, Pakistan	Pakistan	Voice and Visibility	154.107
Istanbul, Turkije	Turkije	Vertrouwelijk	36.908
Jakarta, Indonesië	Indonesië	Diverse projecten vertrouwelijk	46.019
Jakarta, Indonesië	Timor Leste	Strengthening Media Self-Regulatory in Timor Leste	129.755
Jakarta, Indonesië	Indonesië	Support for Press Freedom	137.218
Jakarta, Indonesië	Indonesië	Vertrouwelijk	29.164
Kabool, Afghanistan	Afghanistan	The Empowerment of Afghan Children and Women through the Film Project: 'When Pomegranates Howl'	20.000
Kairo, Egypte	Egypte	Freedom of Expression Program	27.432
Kairo, Egypte	Egypte	Digital Rights Project	36.258
Kairo, Egypte	Egypte	Freedom of Expression Program II	24.200
Khartoem, Soedan	Soedan	Diverse projecten vertrouwelijk	519.419
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Economic Education for Public Participation in Decision Making	4.838
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Protection of Freedom of Speech in the East of Ukraine	10.923
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	TV Bridges	5.935
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Digital Rights Agenda	49.352

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Freedom of information for Crimea	46.303
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Strengthening the Capacity of Journalists and the Media	2.790
Kigali, Rwanda	Rwanda	Club de la Presse	40.376
Kinshasa, Democratische Republiek Congo	Democratische Republiek Congo	La Securite des Journalistes et Droit a l'Information au Nord et Sud Kivu	250.000
Kinshasa, Democratische Republiek Congo	Democratische Republiek Congo	World Press Photo Exhibition	65.552
Kuala Lumpur, Maleisië	Maleisië	Freedom Film Fest 2019	6.352
Lima, Peru	Peru	World Press Photo Exhibition	14.000
Lima, Peru	Ecuador	World Press Photo Exhibition	14.875
Manilla, Filipijnen	Filipijnen	Safety of Journalists	48.572
Maputo, Mozambique	Mozambique	World Press Photo Exhibition	20.496
Mexico-Stad, Mexico	Mexico	International Human Rights Day 2019	4.000
Mexico-Stad, Mexico	Mexico	Vertrouwelijk	52.000
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Enabling the next generation	9.200.000
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Article 19 – Breaking the impasse	79.200
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Access Now	332.511
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Safety for Media Professionals	700.000
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Digital Defenders Partnership	1.014.879
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Resilient Information Spaces	439.948
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Small Media Foundation	305.708
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Viable Media for Empowered Societies	1.113.172
Moskou, Rusland	Rusland	Diverse projecten vertrouwelijk	148.807
Panama-Stad, Panama	Panama	Workshop and Training Press Freedom	4.675
Parijs, Frankrijk (PV UNESCO)	Jemen	International Programme for the Development of Communication	380.171
Parijs, Frankrijk (PV UNESCO)	Wereldwijd	Voorzitterschap Internationale Programma voor de Ontwikkeling van Communicatie	14.000
Peking, China	China	Diverse projecten vertrouwelijk	69.412
San José, Costa Rica	Costa Rica en El Salvador	World Press Photo Exhibition	34.828
San José, Costa Rica	Centraal-Amerika	Improving the Safety of Journalists in Remote Areas of Central America	212.564
Skopje, Noord-Macedonië	Noord-Macedonië	Vidi Vaka Medium for Digital Natives: Preserving a Free Flow of Information	9.443
Sofia, Bulgarije	Bulgarije	Anti-Corruption Media Training Seminar	2.978
Sofia, Bulgarije	Bulgarije	The Role of Independent Media in Corruption Prevention	13.995
Sofia, Bulgarije	Bulgarije	Monitoring and Analyzing Media Attacks on the Judiciary in Bulgaria	10.080

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Tbilisi, Georgië	Armenië	Protecting the Rights of Journalists and Countering the Narrative Discrediting European Values	72.000
Tripoli, Libië	Libië	Human Rights Day event 'Draw your Right'	7.000
Tunis, Tunesië	Tunesië	The Right to Access to Information	127.370
Tunis, Tunesië	Tunesië	Promoting Investigative Journalism in the Regional and National Media in Tunisia	1.903
Tunis, Tunesië	Tunesië	Supporting Freedom of Expression and Media Development in North-West Tunisia	3.063
Warschau, Polen	Wit-Rusland	Diverse projecten vertrouwelijk	261.860
Warschau, Polen	Wit-Rusland	The Belarusian Internet Library: Freedom of Speech and Intellectual Property	10.500
Warschau, Polen	Wit-Rusland	Access to Propaganda-free Information in Belarus	95.000
Warschau, Polen	Wit-Rusland	World Press Photo Belarus 2019	24.950
Warschau, Polen	Wit-Rusland	Enhancing Access of Belarusian People to Objective News and Information via Euroradio	20.000
Washington D.C. Verenigde Staten	Wereldwijd	Support for a Transatlantic High Level Working Group on Content Moderation Online and Freedom of Expression	125.000
Wenen, Oostenrijk (PV OVSE)	OVSE-regio	Challenging Restrictions on Freedom of Expression and Access to Information in Belarus, Kazakhstan and Kyrgistan	94.000
Wenen, Oostenrijk (PV OVSE)	OVSE-regio	Election Observation Development Programme	40.000
Yangon, Myanmar	Myanmar	Vital News and Reporting to Support Human Rights in Myanmar	9.444
Yangon, Myanmar	Myanmar	Investigative Journalism Project	10.005
Yangon, Myanmar	Myanmar	Protecting Human Rights Through Legal Advocacy	65.000
Yangon, Myanmar	Myanmar	Vital News Reporting to Support Human Rights	42.500
Yangon, Myanmar	Myanmar	Investigative Journalism Project	29.921
Yangon, Myanmar	Myanmar	Yangon Photo Festival 2019	17.000
Yangon, Myanmar	Myanmar	Human Rights Tulip Promotion	2.125
Totaal			€ 19.740.039

Thema: Vrijheid van religie en levensovertuiging

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Abuja, Nigeria	Nigeria	Transforming the Farmer-Herder Conflicts	269.000
Abuja, Nigeria	Nigeria	Unity in Diversity	78.360
Nur-Sultan, Kazachstan	Kazachstan	Promoting Freedom of Religion and Belief in Kazakhstan through Freedom of Expression	34.000
Bagdad, Irak	Irak	Freedom of Religion and Belief Day	5.000
Colombo, Sri Lanka	Sri Lanka	Religious Freedom: Unlocking the Roots of Religious Violence	6.178
Genève, Zwitserland (PV Genève)	Wereldwijd	Istanboel Proces	71.478
Genève, Zwitserland (PV Genève)	Wereldwijd	Side Event Freedom of Religion and Belief	7.299
Islamabad, Pakistan	Pakistan	Preserving Freedom of Religious Belief in Pakistan	100.796

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Islamabad, Pakistan	Pakistan	Engage Foundation – blasphemy	135.726
Islamabad, Pakistan	Pakistan	Legal Aid and Advocacy for Minorities	77.734
Islamabad, Pakistan	Pakistan	EPIC- Engaging Pakistani Interfaith Communities	28.592
Islamabad, Pakistan	Pakistan	Social and Economic Empowerment of Minorities	25.654
Islamabad, Pakistan	Pakistan	Mainstreaming Minorities Agenda Democratic Process	8.180
Islamabad, Pakistan	Pakistan	Team Muhafez and Basila & the Street Crew	107.943
Islamabad, Pakistan	Pakistan	Legal Aid Assistance for Minorities	12.714
Istanbul, Turkije	Turkije	Diverse projecten vertrouwelijk	145.038
Jakarta, Indonesië	Indonesië	Media and Religious Moderation	126.193
Jakarta, Indonesië	Indonesië	Religious Freedom Protection	131.273
Kairo, Egypte	Egypte	Minorities Project	63.894
Kairo, Egypte	Egypte	Together we Develop Egypt Phase II	114.293
Kairo, Egypte	Egypte	Promoting Cultural of Dialogue: Building Capacities towards Religious Tolerance and Mutual Coexistence	48.400
Khartoum, Soedan	Soedan	Vertrouwelijk	46.504
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Promoting Tolerance via Jewish History and Culture	9.300
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Promotion of Religious Diversity	41.775
Lima, Peru	Peru	Catolicas por el Derecho a Decidir Peru	19.459
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Istanboel Proces - conferentie	16.783
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Midden-Oosten en Noord-Afrika	Countering four pillars of discrimination	574.645
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	A Religious Mosaic	470.000
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Voices for Inclusion	411.369
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Kameroen en de Filipijnen	Freedom of Religion and Belief in Cameroon and the Philippines	815.775
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Sub-Sahara Afrika	Charting a Course for Muslim Advocates for Freedom of Religion or Belief and Women's Rights	121.500
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Minority Rights Group International London	23.808
Moskou, Rusland	Rusland	Diverse projecten vertrouwelijk	20.000
Nairobi, Kenia	Kenia	Enhancing Freedom of Religion or Belief	151.696
Nicosia, Cyprus	Cyprus	Religious Heritage of Cyprus	2.250
Peking, China	China	Vertrouwelijk	114.139
Tbilisi, Georgië	Armenië	Promoting Freedom of Religion and Belief in Armenia	102.113
Tbilisi, Georgië	Georgië	Humans in Religion	4.294
Tbilisi, Georgië	Georgië	Protecting the Rights of Non-dominant Religious Groups	32.592
Tbilisi, Georgië	Georgië	Fostering Religious Tolerance and Cultural Diversity in Public Schools	69.115
Tirana, Albanië	Albanië	Exploring the Role of Religion in Western Balkan Societies	8.000
Washington D.C. Verenigde Staten	Wereldwijd	Protecting Belief Fund	376.406

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Wenen, Oostenrijk (PV OVSE)	Oekraïne	Ukraine: Faith in Religious Pluralism	94.470
Wenen, Oostenrijk (PV OVSE)	Centraal-Azië	Forum 18 News Service	39.993
Yangon, Myanmar	Myanmar	Religious Freedom Initiative Plus	50.000
Yangon, Myanmar	Myanmar	Cultivation for religious freedom and belief	121.452
Yangon, Myanmar	Myanmar	Human Rights Tulip Winner Myanmar	8.500
Totaal			€ 5.343.683

Thema: Gelijke rechten voor vrouwen en meisjes

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Abuja, Nigeria	Nigeria	Red Diamond 2 - Women and Girls	134.670
Abuja, Nigeria	Nigeria	Towards Ending Child Marriage	130.548
Accra, Ghana	Ghana	Equal Rights and Economic Empowerment for women	83.537
Algiers, Algerije	Algerije	Renforcement de la Protection	285.000
Amman, Jordanië	Jordanië	Supporting Women's Voices in Marriage and Advocating for the Rights of Women with Disabilities	653.541
Amman, Jordanië	Jordanië	Integrated Development Center for Policy Research and Innovation Advancement	265.312
Amman, Jordanië	Jordanië	Improving Jordan's Microfinance Industry to protect the socio-economic rights of Jordan's most vulnerable specially women	69.404
Amman, Jordanië	Jordanië	From Principle to Practice: Understanding patriarchal attitudes and pave the way for policy reform	101.029
Amman, Jordanië	Jordanië	Equality for Prosperity	104.184
Ankara, Turkije	Turkije	Vertrouwelijk	133.917
Nur-Sultan, Kazachstan	Kazachstan	WikiGap Kazakhstan	16.745
Athene, Griekenland	Griekenland	Melissa Project Empowering Female Refugees against Gender Based Violence	7.000
Bagdad, Irak	Irak	Empowering Feminist Journalists	38.250
Bagdad, Irak	Irak	National Action Plan on Equal Rights for Women	54.497
Bagdad, Irak	Irak	Middle East and North Africa Regional Forum	17.850
Bakoe, Azerbeidzjan	Azerbeidzjan	Learn, Launch, Lead: Promoting Social Entrepreneurship as a Woman Empowerment Tool	25.000
Bakoe, Azerbeidzjan	Azerbeidzjan	Vertrouwelijk	48.000
Bakoe, Azerbeidzjan	Azerbeidzjan	Promotion of the Girl Child (rights) through Sport	25.000
Bangkok, Thailand	Thailand	Human Library: Putting a Spotlight on Invisible Women, Lending a Voice to Unheard Women	2.630
Bangkok, Thailand	Thailand	MySis ChatBot Against Violence on Women	13.150
Boedapest, Hongarije	Hongarije	Let us Work Together - Stop Violence Against Women!	6.000
Boedapest, Hongarije	Hongarije	Social Economy and Social Entrepreneurship for Inclusion of Disadvantaged Women in Labour Market	2.000
Boedapest, Hongarije	Hongarije	Helping Small Communities in the Countryside by Strengthening the Role of Women	12.000
Beiroet, Libanon	Libanon	Women in Politics programma	131.453

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Beiroet, Libanon	Libanon	Encouraging Women in Politics	13.597
Belgrado, Servië	Servië	Agora 2.0: Interactive Educational Project aimed at providing Political and Media Literacy to Young People Focusing on Gender Identity	24.800
Belgrado, Servië	Servië	Public: Working with Youth on Understanding Discrimination and Social Acceptance with Focus on Women	39.880
Belgrado, Servië	Servië	New Spaces, New Voices: End News Media Sexism	8.106
Belgrado, Servië	Servië	Be Equal in the Value Chain	8.008
Boekarest, Roemenië	Roemenië	EveryGirl Everywhere Tour and Awareness Campaign	24.100
Boekarest, Roemenië	Roemenië	Preventing Sexual Offences and Recruitment of Teenagers through <i>Online</i> Social Networks	13.988
Boekarest, Roemenië	Moldavië	Development of Resilience to Sexual and Commercial Exploitation for Adolescents in Vocational Schools	67.550
Bogotá, Colombia	Colombia	Gender Equality in Territorial Peace Processes in Montes de María	72.944
Brasilia, Brazilië	Brazilië	Indigenous Women & Good Living	13.660
Brasilia, Brazilië	Brazilië	Migrant Women & Justice	26.761
Brasilia, Brazilië	Brazilië	Cycle of Silence Documentary	17.250
Brasilia, Brazilië	Brazilië	Migrant Women Leaving the Prison System	1.906
Buenos Aires, Argentinië	Argentinië	The Next Women Pitch Competition 2019	12.000
Buenos Aires, Argentinië	Argentinië	Festival de Cine	19.168
Buenos Aires, Argentinië	Argentinië	Girl Empowerment through Sports	40.000
Buenos Aires, Argentinië	Argentinië	Dispositivo Integral de Fortalecimiento de la Ley de Educación Sexual	38.947
Buenos Aires, Argentinië	Argentinië	Women's rights	20.125
Buenos Aires, Argentinië	Argentinië	Fortaleciendo la Red Municipalista de Lucha contra las Violencias a las Mujeres de la Provincia de Córdoba	1.426
Caracas, Venezuela	Venezuela	ImpactGirls	20.397
Dakar, Senegal	Gambia	Awareness raising on Harmful Traditional Practices and Sexual and Reproductive Health among Adolescents	19.220
Dakar, Senegal	Guinee-Bissau	Equipping a Shelter for Children and Young Girl Victims of Gender Violence	19.131
Dakar, Senegal	Senegal	Opening of a Women's Rights House	7.165
Dakar, Senegal	Senegal	Advocacy for Access to Reproductive Health for Adolescents and Young People	93.790
Dakar, Senegal	Mauritanië	Combating Sexual Violence in Mauritania	6.977
Dakar, Senegal	Senegal	Mobilizing Grandmothers and Teachers to Promote Girl's Rights and Education and to Prevent Child Marriage	17.559
Dakar, Senegal	Senegal	Maison Rose: Protection of Children and Women Victims of Violence	17.150
Dhaka, Bangladesh	Bangladesh	Leaping Boundaries: Empowering Girls in Bangladesh	18.917
Erbil, Irak	Irak	Combat Female Genital Mutilation in Iraqi Kurdistan and Help Victims	89.590

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Genève, Zwitserland (PV Genève)	Zwitserland	Artistic Project against Domestic Violence	874
Harare, Zimbabwe	Zimbabwe	Protection and Access to Justice for Girls and Women in Zimbabwe	796.249
Harare, Zimbabwe	Zimbabwe	Mitigating Violence Against Women in Political Spaces	125.384
Havana, Cuba	Cuba	Proyecto Palomas Documentary	2.742
Havana, Cuba	Cuba	Christian Centre for Reflection and Dialogue - Inclusion and non-discrimination project	17.997
Havana, Cuba	Cuba	Cuban National Center for Sex Education: Program on Sexual Health and Human Rights	85.000
Islamabad, Pakistan	Pakistan	Strengthening Law Enforcement Capacity for Effective Service Delivery	105.038
Istanbul, Turkije	Turkije	Vertrouwelijk	66.182
Jakarta, Indonesië	Indonesië	Vertrouwelijk	110.964
Kabool, Afghanistan	Afghanistan	My Red Line: Campaign for Advocacy of Afghan Women in Peace Building	16.830
Kairo, Egypte	Egypte	Together to Combat Trafficking in Women	63.293
Kairo, Egypte	Egypte	Training and Employment for Women and Youth	41.126
Kairo, Egypte	Egypte	Addressing Female Migrants Vulnerability to Sexual Exploitation	1.298
Khartoum, Soedan	Soedan	Vertrouwelijk	19.066
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Access to Justice for Women-victims of Violence	14.906
Kigali, Rwanda	Rwanda	Capacity building, Legal Assistance, and Advocacy for Women Street Vendors Rights	45.274
Kuala Lumpur, Maleisië	Maleisië	Child Marriage Workshops for Rohingya Refugee Communities in Penang	6.479
Kinshasa, Democratische Republiek Congo	Democratische Republiek Congo	Promoting Women's Political Participation	187.000
Kinshasa, Democratische Republiek Congo	Democratische Republiek Congo	Lutte Contre les Violences Faites aux Femmes et Jeunes Filles dans la Province de Tshopo et Ville Province de Kinshasa	170.000
Luanda, Angola	Angola	Promotion of Civil Society Women Networks and Empowerment of Young Women in Angola	50.000
Manilla, Filipijnen	Filipijnen	Workshop for Aspiring Female Entrepreneurs	33.327
Maputo, Mozambique	Mozambique	World Press Photo CIVICUS	12.000
Mexico-Stad, Mexico	Mexico	Protection of Indigenous Women	24.456
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Evaluatie Karama	27.830
Moskou, Rusland	Rusland	Diverse projecten vertrouwelijk	165.583
New Delhi, India	India	Equal Rights for Women in Urban Slums of Aurangabad	3.567
New Delhi, India	India	Creating Favourable Ecosystem for Non-traditional Livelihoods for Women	2.377
New Delhi, India	India	Empowering Rural Women in Protecting their rights	4.435
New Delhi, India	India	Gendercide Project	98.770
New Delhi, India	India	Training Unemployed Women in Jharkhand	62.266
New Delhi, India	India	Menstrual Ad Education, Awareness, Production and Sale	9.569
New Delhi, India	India	Women Agriculture Entrepreneurs	14.755

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Peking, China	China	Diverse projecten vertrouwelijk	994.801
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Advancing the Rights of women, girls and LGBTI communities	27.990
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Gender Based Violence Prevention Programme	28.763
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Tsoga! Rights and empowerment of Township-based women	57.276
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Project Access II: Youth Zones Protecting Disadvantaged Youth in their Development	62.497
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Ruben Richards Foundation: Human Rights Practice in Vulnerable Communities	16.318
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Consultation Dialogue: Young women as Drivers of Democracy	2.714
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Women's Rights, Internet Governance and Online Safety and Security	7.353
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Shared Goals, Different Paths - Women, Peace & Security	10.300
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Advancing the Rights of Women and Girls	3.056
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Restoring Dignity to Women - Soap Project	2.215
Paramaribo, Suriname	Suriname	Human Rights Research in the Wayana community in the South of Suriname	20.780
Rabat, Marokko	Marokko	Fighting Violence Against Women	3.211
Rabat, Marokko	Marokko	Activities to Protect Women against Sexual Harassment	78.392
Rabat, Marokko	Marokko	Promoting Best Practices in the State Response to Sexual Violence against Women	104.344
Rabat, Marokko	Marokko	Counselling Center to Support Female Victims of Violence	13.046
Rabat, Marokko	Marokko	Pour Une Politique Pénale et Carcérale qui Intègre le Genre	56.584
Rabat, Marokko	Marokko	Stop Aux Violences Numériques	80.400
Riyad, Saudi-Arabië	Saudi-Arabië	Female Career Fair	14.950
San José, Costa Rica	Centraal-Amerika	Improve Environment for Women to Fully Exercise their Sexual and Reproductive Health and Rights	162.271
Skopje, Noord-Macedonië	Noord-Macedonië	Support for the Implementation of the National Action Plan for the Istanbul Convention	74.526
Skopje, Noord-Macedonië	Noord-Macedonië	Mentor with Impact - Mentoring Program for Women Entrepreneurs and Professionals	3.693
Santo Domingo, Dominicaanse Republiek	Dominicaanse Republiek	COIN: Access to information, Health and Legal Aid for Sexworkers and Dutch Detainees in the Dominican Republic	44.000
Santiago, Chili	Chili	Convencion Hay Mujeres 2019	2.600
Tbilisi, Georgië	Georgië	Role of Women in National Security	60.480
Tbilisi, Georgië	Armenië	Preventing Domestic Violence against Women	25.000
Tel Aviv, Israël	Israël	Cracking the Glass Ceiling	16.828
Tirana, Albanië	Albanië, Noord-Macedonië, Kosovo	Handle with Care: Educate the Public about the Topic of Human Trafficking and Prostitution	1.260
Tirana, Albanië	Albanië	Dare and Care: Raising Awareness and Educating Young People about Human Trafficking	41.600
Tirana, Albanië	Albanië	Education - No Early Marriage	22.455

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Tirana, Albanië	Albanië	See Women: Supporting Vulnerable Groups	26.695
Tripoli, Libië	Libië	Freedom Fields Movie	25.000
Warschau, Polen	Wit-Rusland	Vertrouwelijk	45.600
Warschau, Polen	Wit-Rusland	Promoting Democratization and Human Rights in Belarus	19.200
Warschau, Polen	Wit-Rusland	Women Leaders in Belarus	14.000
Washington D.C. Verenigde Staten	Wereldwijd	Due Diligence Project: Framework to Counter Violence Against Women	14.025
Wenen, Oostenrijk (PV OVSE)	OVSE-regio	Combating Violence Against Women in Southeast and Eastern Europe	100.000
Yangon, Myanmar	Myanmar	Vagina Monologues Performances	2.533
Yangon, Myanmar	Myanmar	Women Media Project	25.161
Yangon, Myanmar	Myanmar	Human Rights Tulip Myanmar Winner	8.500
Yangon, Myanmar	Myanmar	Platform for Women's Skill Development	2.017
Totaal			€ 7.841.900

Thema: *Mensenrechtenverdedigers*

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Ankara, Turkije	Turkije	Vertrouwelijk	79.983
Nur-Sultan Kazachstan	Kazachstan	Coalition of New Human Rights Defenders in Kazakhstan	23.568
Bagdad, Irak	Irak	Human Rights Tulip Award Ceremony	9.304
Bakoe, Azerbeidzjan	Azerbeidzjan	Vertrouwelijk	26.730
Bangkok, Thailand	Thailand	Raise Your Voice for Environmental Rights	25.503
Bogotá, Colombia	Colombia	Autonomous Development, Effective and Peaceful Leadership in Nariño & Chocó	19.708
Bogotá, Colombia	Colombia	Strengthening Capacities of Self-Protection of Individuals, Groups and Communities at Risk because of their Human rights Work and Leadership	80.616
Bogotá, Colombia	Colombia	Self-Protection and Security of Human Rights Defenders and Organizations	34.894
Brasilia, Brazilië	Brazilië	Strengthening Human Rights Defenders Working in Brazil	10.000
Bujumbura, Burundi	Burundi	Diverse projecten vertrouwelijk	265.909
Caracas, Venezuela	Venezuela	Diverse projecten vertrouwelijk	19.247
Caracas, Venezuela	Venezuela	Capacity Building of Espacio Anna Frank	8.497
Caracas, Venezuela	Venezuela	Human Rights of Indigenous People	1.723
Colombo, Sri Lanka	Sri Lanka	Vertrouwelijk	9.416
Dakar, Senegal	Guinee-Bissau	Building the Capacity of Civil Society in Rural Guinea-Bissau to Promote and Protect Human Rights	9.944
Harare, Zimbabwe	Zimbabwe	Human Rights Support to Human Rights Defenders	237.257
Harare, Zimbabwe	Zimbabwe	Hivos	137.485
Istanbul, Turkije	Turkije	Diverse projecten vertrouwelijk	63.195
Jakarta, Indonesië	Indonesië	Various Human Rights Activities	4.442
Jakarta, Indonesië	Indonesië	Vertrouwelijk	103.884

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Juba, Zuid-Soedan	Zuid-Soedan	Vertrouwelijk	500.000
Kaboel, Afghanistan	Afghanistan	Local Human Rights Tulip	5.322
Kampala, Oeganda	Oeganda	Strengthening Protection Mechanisms for Human Rights Defenders in Uganda	471.352
Khartoum, Soedan	Soedan	Vertrouwelijk	89.681
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Protection, Legal Assistance, Support of Victims in Crimea	12.369
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Ensuring Legal Protection of Human Rights Defenders	49.600
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Legal Support for Human Rights Defenders in Crimea	68.633
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Human Rights Tulip 2019	4.247
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Fight for Rights: Empowering disability of Human Rights Defenders	45.334
Kigali, Rwanda	Rwanda	Strengthening Human Rights Defenders Practical Knowledge in Human Rights Research Methodology and Information Protection	2.399
Kigali, Rwanda	Rwanda	Human Rights Defenders Capacity Building in Research Methodology and Security	53.900
Kinshasa, Democratische Republiek Congo	Democratische Republiek Congo	Diverse projecten vertrouwelijk	432.880
Kinshasa, Democratische Republiek Congo	Democratische Republiek Congo	Local Human Rights Tulip	10.132
Manilla, Filipijnen	Filipijnen	Communications for Human Rights	24.150
Manilla, Filipijnen	Filipijnen	Capacity Building for Young Human Rights Defenders	6.294
Manilla, Filipijnen	Filipijnen	Vertrouwelijk	22.915
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Shelter City Initiative	446.469
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Movies that Matter	80.750
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Holistic Protection – Integrated security and protection capacity development for most-at-risk Human Rights Defenders	308.750
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Sub-Sahara Afrika	Foundations for Human Rights – Supporting change agents to act for human rights	452.340
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Latijns-Amerika	Improved protection and support to (women) human rights defenders in Latin America	142.911
Ministerie van Buitenlandse Zaken	OVSE-regio	Support for Human Rights Defenders in Post-Soviet Countries	96.225
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Uitreiking Mensenrechtentulp	9.680
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Pakistan	Project winnaar Mensenrechtentulp 2016: Digital Rights Foundation	4.100
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Mauritanië	Project winnaar Mensenrechtentulp 2015: Initiative for the Resurgence of the Abolitionist Movement	3.750
Moskou, Rusland	Rusland	Diverse projecten vertrouwelijk	230.400
Nairobi, Kenia	Kenia	Safety & Security of Human Rights Defenders	173.489
Panama-Stad, Panama	Panama	Human Rights Film	2.890
Peking, China	China	Diverse projecten vertrouwelijk	445.861
Rabat, Marokko	Marokko	Advancing Human rights Jurisprudence	25.995

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Rabat, Marokko	Marokko	Institutionalization of International Human Rights Agreements	16.853
Ramallah, Palestijnse Gebieden	Palestijnse Gebieden	United Nations Development Programme: Civil Society Organizations Support	2.040.000
Sarajevo, Bosnië en Herzegovina	Bosnië en Herzegovina	Women Human Rights Defenders	54.715
San José, Costa Rica	Nicaragua	Diverse projecten vertrouwelijk	293.756
San José, Costa Rica	Guatemala, Honduras en Nicaragua	Planet Protectors	253.272
Tbilisi, Georgië	Georgië	Tbilisi Shelter City	94.080
Tel Aviv, Israël	Israël	Safeguarding Israeli Democracy	36.000
Tel Aviv, Israël	Israël	Advocacy for Palestinian Citizens of Israel	44.811
Tripoli, Libië	Libië	Human Rights Day 2018	11.314
Warschau, Polen	Wit-Rusland	Diverse projecten vertrouwelijk	240.403
Washington D.C. Verenigde Staten	Wereldwijd	Lifeline: Embattled CSO Assistance Fund	170.000
Washington D.C. Verenigde Staten	Noord- en Zuid-Amerika	Inter-American Commission on Human Rights	238.000
Wenen, Oostenrijk (PV OVSE)	OVSE-regio	Shelter and Resilience for Human Rights Defenders	25.000
Wenen, Oostenrijk (PV OVSE)	OVSE-regio	Winning Public Support for Human Rights Defence	20.000
Wenen, Oostenrijk (PV OVSE)	OVSE-regio	Advanced Human Rights Monitoring Training for Human Rights Defenders	49.805
Wenen, Oostenrijk (PV OVSE)	OVSE-regio	Democracy Defenders Award 2019	538
Wenen, Oostenrijk (PV OVSE)	OVSE-regio	Human Dimension Implementation Meeting 2019 - Side Events	6.189
Wenen, Oostenrijk (PV OVSE)	OVSE-regio	Civil Society Advocacy on Human Dimension	50.000
Yangon, Myanmar	Myanmar	Strengthening Human Rights Protection in Myanmar	43.138
Totaal			€ 9.081.997

Thema: Gelijke rechten voor LHBTI's

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Abuja, Nigeria	Nigeria	Vertrouwelijk	165.959
Algiers, Algerije	Algerije	Diverse projecten vertrouwelijk	35.093
Ankara, Turkije	Turkije	Diverse projecten vertrouwelijk	72.278
Nur-Sultan, Kazachstan	Kazachstan	Capacity Building for LGBTI activists	40.290
Athene, Griekenland	Griekenland	Lexicon for LGBTI Asylum Seekers	7.000
Bagdad, Irak	Irak	Diverse projecten vertrouwelijk	13.000
Bangkok, Thailand	Thailand	LGBTI Business Conference 2019	8.548
Bangkok, Thailand	Thailand	Hero Awards 2019	7.364
Bangkok, Thailand	Thailand, Cambodja en Laos	LGBTI documentary Events in Thailand, Cambodia and Laos	13.967
Boedapest, Hongarije	Hongarije	Without Taboos about LGBTI+ People	5.000

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Beiroet, Libanon	Libanon	LGBTI Youth Platform	115.118
Beiroet, Libanon	Libanon	Vertrouwelijk	169.229
Belgrado, Servië	Servië	Belgrade Pride 2019	10.000
Belgrado, Servië	Servië	Novi Sad Pride 2019	6.145
Belgrado, Servië	Montenegro	Pdgorica Pride 2019	5.000
Belgrado, Servië	Servië	Dignity at Work	47.856
Boekarest, Roemenië	Moldavië	Fearless Together - LGBTI Rights Lobby and Advocacy Programme	7.180
Bogotá, Colombia	Colombia	Sexual and reproductive health services for transgender people at Profamilia clinics	2.820
Bogotá, Colombia	Colombia	Strengthen the Strategic Response Capacity of the LGBTI Movement in Colombia against Misinformation Campaigns	44.760
Bogotá, Colombia	Colombia	Empowering Transgender People for a Better Access to Health Services	43.231
Brasilia, Brazilië	Brazilië	I Exist: Right to Exist for Transgender People in Brazil	13.440
Brasilia, Brazilië	Brazilië	Visibility to the Invisible: Greater Protection of LGBTI People Deprived of Freedom of Abuse and Institutional Violence	28.930
Brasilia, Brazilië	Brazilië	LGBTI Film Festival 2019	852
Brasilia, Brazilië	Brazilië	Six Stripes: a Platform to Foster and Empower those who are part of the LGBTI Community	2.625
Brasilia, Brazilië	Brazilië	Creating awareness of LGBTI People in Detention	2.022
Buenos Aires, Argentinië	Argentinië	Reducción de Violencias con Jóvenes en Situación de Vulnerabilidad Psicosocial	24.999
Bujumbura, Burundi	Burundi	Vertrouwelijk	42.075
Colombo, Sri Lanka	Sri Lanka	Human Rights Day	5.514
Dakar, Senegal	Gambia en Senegal	Diverse projecten vertrouwelijk	9.552
Havana, Cuba	Cuba	Orgullo Trans Cubano	850
Havana, Cuba	Cuba	Festival Diversidad de la Rambla al Malecon	2.975
Havana, Cuba	Jamaica	LGBTI Family Film Screening	384
Havana, Cuba	Jamaica	Vertrouwelijk	22.950
Islamabad, Pakistan	Pakistan	Vertrouwelijk	123.628
Istanbul, Turkije	Turkije	Vertrouwelijk	28.616
Kairo, Egypte	Egypte	Vertrouwelijk	55.981
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Empowering Civil Society	5.762
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	KyivPride	10.349
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Mykolaiv the City of Equality	6.387
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Lviv: Becoming Human Rights City	37.744
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Journalists for Gender Equality and LGBTI Rights	34.100
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Coming Out of Isolation	50.122
Kuala Lumpur, Maleisië	Maleisië	Rainbow Forward Strategy Retreat	2.994
Manilla, Filipijnen	Filipijnen	International Day against Homophobia, Transphobia and Biphobia 2019	8.356
Mexico-Stad, Mexico	Mexico	Campaign International Day Against Homophobia, Transphobia and Biphobia 2019	8.667

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Ensemble Contre la Peine de Mort	2.000
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Oost-Europa en Centraal-Azië	Support of the LGBTI grassroots in Eastern Europe	540.000
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Sub-Sahara Afrika	Ending LGBTI Conversion Therapy	490.535
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Advancing Equal Rights for LGBTI People Amidst Closing Civic Space & Religious Conservatism	800.573
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Intersekse Internationaal Mensenrechtenbeleid	100.000
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Centraal-Amerika en Zuid-Oost Azië	Documentary M/F/X outreach and impact program	99.600
Moskou, Rusland	Rusland	Diverse projecten vertrouwelijk	101.540
New Delhi, India	India	Smile - Equal Rights Programme for LGBT	5.274
New Delhi, India	India	LGBTI Suicide Prevention	24.925
Panama-Stad, Panama	Panama	Contrastes Documentary: Videos and Documentary about LGBTI Community in the Netherlands	5.100
Panama-Stad, Panama	Panama	Fundacion Iguales	4.675
Panama-Stad, Panama	Panama	Building Bridges Visitors Program	1.317
Peking, China	China	Diverse projecten vertrouwelijk	561.928
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Realising LGBTI Rights in Africa	97.700
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	IDAHOT Day 2019	1.621
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Societal Challenges - Photography Project and LGBTI	4.321
Rabat, Marokko	Marokko	Vertrouwelijk	533
Seoul, Zuid-Korea	Zuid Korea	Korean Queer Culture Festival	6.800
San José, Costa Rica	Centraal-Amerika	Free to Be	212.775
Skopje, Noord-Macedonië	Noord-Macedonië	Skopje Pride Parade 2019	6.980
Santiago, Chili	Chili	Organizando Trans Diversidades - Transfest 2019	5.850
Tbilisi, Georgië	Armenië	LGBT community Building in Armenia	64.700
Tbilisi, Georgië	Georgië	Sensitizing Key Stakeholders on LGBTI Issues	69.989
Tbilisi, Georgië	Armenië	Environment of Dialogue through Education and Support	3.894
Tunis, Tunesië	Tunesië	Vertrouwelijk	3.114
Warschau, Polen	Polen	Impact of the Inclusive Working Culture on the Company Performance	19.950
Warschau, Polen	Wit-Rusland	Vertrouwelijk	4.340
Washington D.C. Verenigde Staten	Wereldwijd	Dignity for all – Emergency Support for LGBTI Human Rights Defenders	147.000
Wenen, Oostenrijk (PV OVSE)	Macedonië	LGBTI Rights and Freedoms in Macedonia	30.000
Wenen, Oostenrijk (PV OVSE)	Rusland	Moscow Mechanism: Improving Human Rights in Chechnya	1.117
Wellington, Nieuw-Zeeland	Pacifische regio	Support for LGBTI activists	14.564
Yangon, Myanmar	Myanmar	Promoting and Protecting LGBTI Rights in Myanmar	50.817
Yangon, Myanmar	Myanmar	Proud - LGBTI Community and Culture	28.263
Totaal			€ 4.861.531

Thema: Bevordering internationale rechtsorde / Strijd tegen straffeloosheid

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Algiers, Algerije	Algerije	Diverse projecten vertrouwelijk	42.297
Caracas, Venezuela	Venezuela	Vertrouwelijk	14.739
Dakar, Senegal	Gambia	Media training on Transitional Justice Gambia	8.778
Genève, Zwitserland (PV Genève)	Wereldwijd	Accountability Conferentie	25.450
Jakarta, Indonesië	Indonesië	Empowering Indonesian Victims' Voices	22.458
Juba, Zuid-Soedan	Zuid-Soedan	Vertrouwelijk	147.900
Kairo, Egypte	Egypte	Vertrouwelijk	126.964
Khartoem, Soedan	Soedan	Support Darfur Bar Association	6.656
Khartoem, Soedan	Soedan	Building the New Sudan	269.460
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Communication and Advocacy Support to a Human Rights Strategy	11.759
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Access to Justice for Vulnerable Groups	16.973
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Promoting Respect for Humanitarian Law	7.794
Kinshasa, Democratische Republiek Congo	Democratische Republiek Congo	Fighting against Impunity	320.000
Koeweit-Stad, Koeweit	Koeweit	Capacity Building Training for Judges and Prosecutors in Identifying Victims of Human Trafficking	7.822
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	International Research And Exchanges Board	13.120
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	The Commission for International Justice and Accountability	619.380
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	International Commission Of Jurists	157.859
Nairobi, Kenia	Kenia	Combating Impunity	100.040
Peking, China	China	Diverse projecten vertrouwelijk	283.111
Ramallah, Palestijnse Gebieden	Palestijnse Gebieden	Youth Peace Initiative	80.000
Sanaa, Jemen	Jemen	International Development Law Organization	472.000
Seoul, Zuid-Korea	Zuid-Korea	Training on Transitional Justice for North and South Korean Students	24.995
Sofia, Bulgarije	Bulgarije	Seminars by the Dutch Permanent Representative to the Council of Europe	2.935
Straatsburg, Frankrijk (PV RvE)	Europa	Human Trust Fund	200.000
Straatsburg, Frankrijk (PV RvE)	Europa	Ondersteuning Europees Hof voor de Rechten van de Mens	100.000
Straatsburg, Frankrijk (PV RvE)	Oekraïne	Council of Europe Action Plan for Ukraine	100.000
Straatsburg, Frankrijk (PV RvE)	Georgië	Council of Europe Action Plan for Georgia	30.000
Straatsburg, Frankrijk (PV RvE)	Europa	Ondersteuning Raad van Europa – Platform voor Journalisten	20.000
Totaal			€ 3.232.490

Thema: Mensenrechten algemeen

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Ankara, Turkije	Turkije	Vertrouwelijk	470
Nur-Sultan, Kazachstan	Kazachstan	Capstone Projects: Development of Human Rights Courses for Higher Education Institutions in Kazakhstan	67.770
Nur-Sultan, Kazachstan	Kazachstan	Roadmaps for Implementation of UN treaty Bodies Decisions by Kazakhstan's Government	71.100
Nur-Sultan, Kazachstan	Kazachstan	Kazakhstan's Universal Periodic Review 2019	42.660
Boekarest, Roemenië	Moldavië	Human Rights Film Festival	25.000
Bogotá, Colombia	Colombia	Small Activities on Human Rights	19.035
Brasilia, Brazilië	Brazilië	Citizenship and Democracy in Schools	22.055
Genève, Zwitserland (PV Genève)	Werelwijd	Building national Universal Periodic Review Architecture	200.000
Genève, Zwitserland (PV Genève)	Wereldwijd	Ondersteuning Campagne Mensenrechtenraad	10.398
Genève, Zwitserland (PV Genève)	Wereldwijd	Boekje ter gelegenheid van het 70 jarig bestaan van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens	4.092
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Saoedi-Arabië	Vertrouwelijk	10.000
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Saoedi-Arabië	Vertrouwelijk	10.890
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Mensenrechtencursus 2019	36.460
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Kandidaatstelling Mensenrechtenraad	3.945
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Mensenrechtenrapportage 2018	1.312
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Viering 70 jaar Universele Verklaring van de Rechten van de Mens	2860
Moskou, Rusland	Rusland	Vertrouwelijk	25.400
Ramallah, Palestijnse Gebieden	Palestijnse Gebieden	Al Mezan Center for Human Rights	9.775
Ramallah, Palestijnse Gebieden	Palestijnse Gebieden	Yesh Din volunteer for human rights	8.181
Sarajevo, Bosnië en Herzegovina	Bosnië en Herzegovina	Human Rights Day of the 25th Sarajevo Film Festival	30.000
Totaal			€ 601.403

Thema: Mensenrechten en bedrijfsleven

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Accra, Ghana	Ghana	Human Rights and Business	24.835
Amman, Jordanië	Jordanië	Socio Economic Development for Marginalized Workers in Jordan	107.168
Nur-Sultan, Kazachstan	Kazachstan	Support to the National Contact Point in Kazakhstan	1.558
Bagdad, Irak	Irak	Roundtable on Human Rights & Water	3.000
Bogotá, Colombia	Colombia	Trust and Consensus Building: Conflict Transformation, Peaceful Coexistence and Addressing Remedy Measures in the Coal Mining Region in Cesar	113.006

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Bogotá, Colombia	Colombia	Strengthening of the Ombudsman's Office	2.482
Bogotá, Colombia	Colombia	Research on multinational corporations in Colombia	11.000
Brasilia, Brazilië	Brazilië	Creating Employment opportunities for detainees	48.941
Brasilia, Brazilië	Brazilië	Human Rights in Construction: Research on Human Rights of Children and Adolescents in the Construction Industry of Rio de Janeiro	20.546
Brasilia, Brazilië	Brazilië	Making Corporate Social Responsibility Effective through Dialogue and Multi-stakeholder Monitoring	1.527
Brasilia, Brazilië	Brazilië	Indigenous Rights and Corporate Social Responsibility	1.207
Harare, Zimbabwe	Zimbabwe	Exchange Program between Tilburg University and Midlands University in Zimbabwe in Areas of Human Rights and Business	691
Jakarta, Indonesië	Indonesië	Support to Business & Human Right Agenda	104.228
Kuala Lumpur, Maleisië	Maleisië	Business and Human Rights Conference	419
Kinshasa, Democratische Republiek Congo	Democratische Republiek Congo	Improving the Field Implementation of the Voluntary Principles for Security and Human Rights in South Kivu	148.770
Lima, Peru	Peru	Bijdrage aan ICCO	18.750
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	The International La Strada Association	13.361
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Shelter Me II	3.029
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen	527.567
Moskou, Rusland	Rusland	Diverse projecten vertrouwelijk	25.400
New Delhi, India	India	Supporting Advocacy to Address Negative Impacts of Unsustainable Business Practices on Human Rights	41.166
New Delhi, India	India	Indus Forum on Corporate Social Responsibility and Sustainability	30.393
Peking, China	China	Vertrouwelijk	64.183
Yangon, Myanmar	Myanmar	Myanmar Centre for Responsible Business	66.000
Totaal			€ 1.379.227

Thema: Ernstigste schendingen

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Accra, Ghana	Ghana	Africa Centre for International Criminal Justice	116.411
Beiroet, Libanon	Libanon	Prevention of Torture	57.800
Beiroet, Libanon	Libanon	Rehabilitation of Victims of Torture	213.101
Boekarest, Roemenië	Moldavië	Improving the Access of Children Victims/Witness of Violence, Neglect, Exploitation and Trafficking to Specialized Services	14.854
Boekarest, Roemenië	Moldavië	Holocaust Education for Non-Jewish Youth in Moldavia	7.000
Bogotá, Colombia	Colombia	Support to the Colombian Commission of Jurists	53.653
Bogotá, Colombia	Colombia	Strengthening Resilience Capacities of Former Combatants in the Process of Reincorporation and in Communities to Prevent Victimization and Stigmatization	132.051
Bogotá, Colombia	Colombia	Contributing to the Access of Land Restitution Rights for the Displacement Victims in Antioquia	4.958

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Dakar, Senegal	Gambia	Truth, Reconciliation and Reparations Commission - Stories of Women and Marginalized Groups	9.948
Hanoi, Vietnam	Vietnam	Training Program on the United Nations Convention Against Torture	75.000
Islamabad, Pakistan	Pakistan	Public and Policy Advocacy against the Death Penalty	78.757
Kigali, Rwanda	Rwanda	Vertrouwelijk	2.076
Kinshasa, Democratische Republiek Congo	Democratische Republiek Congo	Strengthening Capacity to Prosecute International Crimes 2019	5.820
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	World Organisation Against Torture	212.500
Rabat, Marokko	Marokko	Capacity Reinforcement Prison Personnel on Human Rights	33.343
Sarajevo, Bosnië en Herzegovina	Bosnië en Herzegovina	Youth Countering the Violent Extremism	19.548
Totaal			€ 1.036.820

Thema: Mensenrechten overig

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Amman, Jordanië	Jordanië	Second Chance: Enhancing Legal Protection for Juveniles and Vulnerable Youth	123.937
Ankara, Turkije	Turkije	Vertrouwelijk	264.496
Nur-Sultan, Kazachstan	Kazachstan	Smart Pavlodar Initiative: Involvement of Citizens into the Management of City Territories and Utility	23.993
Nur-Sultan, Kazachstan	Kazachstan	Anti-corruption Interactive Map	29.812
Athene, Griekenland	Griekenland	Strengthening the Organizational Capacity of the Greek Ombudsman in Handling Complaints from Asylum Seekers and Refugees	27.246
Athene, Griekenland	Griekenland	Different People, Same Country Initiative: Supporting a Change in the Narrative about Migrants and Refugees	10.850
Athene, Griekenland	Griekenland	Assisting Professionals to Support and Empower Refugee and Migrant Women against Gender-Based Violence	6.650
Beiroet, Libanon	Libanon	Peacebuilding & Reconciliation	4.604
Beiroet, Libanon	Libanon	Youth now - Peace building Youth	14.731
Bogotá, Colombia	Colombia	Constructors of Peace: peacebuilding and training young activists	11.670
Bogotá, Colombia	Colombia	Anne Frank Educational Programme	21.370
Bogotá, Colombia	Colombia	Anne Frank - A History For Today	4.491
Caracas, Venezuela	Venezuela	Vertrouwelijk	12.648
Colombo, Sri Lanka	Sri Lanka	Election Monitoring	12.662
Dakar, Senegal	Senegal	Vocational Training for Economic and Social Integration of Asylum Seekers, Refugees and Migrants from the Sub-Region Living in Senegal	24.686
Havana, Cuba	Cuba	AfroAtenas: Support for Non-violence and Non-discrimination	4.610
Istanbul, Turkije	Turkije	Vertrouwelijk	912
Jakarta, Indonesië	Indonesië	Vertrouwelijk	70.400
Kairo, Egypte	Egypte	Rehabilitation and Reintegration of Children in Conflict with the Law	7.064

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Open Data Monitoring	4.668
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Countering Discrimination against Incurable Patients	14.248
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Protecting the Right to Life and Safety of Civilians	49.600
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Rating of Accessibility in Ukrainian Cities	39.944
Kuala Lumpur, Maleisië	Maleisië	Sponsorship Participation in Conference on Statelessness	1.600
Kuala Lumpur, Maleisië	Maleisië	Forum on Political Funding	4.180
Kuala Lumpur, Maleisië	Maleisië	Refugee Festival 2019	1.672
Lima, Peru	Peru	Bijdrage aan Aynimundo	22.206
Lima, Peru	Peru	Programme Futuro Presente	19.397
Manilla, Filipijnen	Filipijnen	Youth-Friendly Health Centers	4.192
Mexico-Stad, Mexico	Mexico	Vertrouwelijk	41.195
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Evaluatie Receptorbenadering	22.467
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Netwerkbijeenkomst Mensenrechtenambassadeur	1.104
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Bezoek Hoge Commissaris Mensenrechten van de VN aan Nederland	1.817
Moskou, Rusland	Rusland	Diverse projecten vertrouwelijk	67.194
New Delhi, India	India	Rights for Nomadic Narikkuravar Children	2.246
New Delhi, India	India	Programme for Children Living on Construction Sites	9.840
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Countering Violence and Extremism in Southern Africa	35.066
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Political Dialogues	18.397
Pretoria, Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Improving Governance in South Africa to Strengthen Checks and Balances, Prohibit Wrongdoing and Promote Democracy	24.890
Rabat, Marokko	Marokko	Support for Civil Society in Public Policy Participation	10.027
Rabat, Marokko	Marokko	Appui à l'Intégration des Migrants et Droits à la Diversité	13.585
Ramallah, Palestijnse Gebieden	Israël	Breaking The Silence	9.115
Ramallah, Palestijnse Gebieden	Israël / Palestijnse Gebieden	Diverse projecten vertrouwelijk in het kader van verzoening	415.625
Ramallah, Palestijnse Gebieden	Israël	Gisha - Legal Center for Freedom of Movement	3.076
Ramallah, Palestijnse Gebieden	Israël	B'Tselem - The Israeli Information Center for Human Rights	8.800
Ramallah, Palestijnse Gebieden	Palestijnse Gebieden	The Palestinian Working Women Society for Development	4.250
Ramallah, Palestijnse Gebieden	Israël	Bimkom - Planners for Planning Rights	3.960
Ramallah, Palestijnse Gebieden	Israël / Palestijnse Gebieden	Stichting Aleh - Peace Bottom-Up	92.624
Sanaa, Jemen	Jemen	Documenting, Supporting and Advocating Human Rights in Yemen	577.626
Tbilisi, Georgië	Georgië	Understanding and Combating Far-Right Extremism and Ultra Nationalism	77.448
Tbilisi, Georgië	Armenië	A Story to Learn From - the Diary of Anne Frank in Armenia	54.000

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Tbilisi, Georgië	Georgië	Civic Education for All	40.320
Teheran, Iran	Iran	Crime Prevention and Criminal Justice	129.898
Tel Aviv, Israël	Israël / Palestijnse Gebieden	Settlement Watch 2017-2019	6.738
Tel Aviv, Israël	Israël / Palestijnse Gebieden	Detention and Interrogation of Children in Police Stations	29.811
Tel Aviv, Israël	Israël	Human rights of the Arab Minority in Israel	9.112
Tel Aviv, Israël	Israël / Palestijnse Gebieden	Israel/Palestine Center for Research and Information: Forums Towards Partnership Building	4.438
Tripoli, Libië	Libië	Human Rights Carousel	10.000
Warschau, Polen	Wit-Rusland	Increasing Awareness of the 2nd European Games Accessibility and Sports for Persons with Disabilities	1.970
Wenen, Oostenrijk (PV OVSE)	Rusland	Vertrouwelijk	50.000
Totaal			€ 2.615.178

2 Overzicht uitgaven overige fondsen per thema

Thema: Vrijheid van meningsuiting & internetvrijheid

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Ankara, Turkije	Turkije	Vertrouwelijk	22.522
Belgrado, Servië	Servië, Kosovo	Media Incubator for the Western Balkans	100.000
Belgrado, Servië	Servië	Media and Information Literacy	36.450
Belgrado, Servië	Servië, Albanië, Montenegro, Macedonië, Bosnië en Herzegovina, Kosovo	Integrity and Authorship in Journalism	40.000
Belgrado, Servië	Montenegro	Facts Do Matter 2 - For the Media that We Deserve	50.800
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Free Press Unlimited: No News is Bad News	6.410.250
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Investigative Media	4.572
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Examining Elections through the Lens of Human Rights	29.810
Kinshasa, Democratische Republiek Congo	Democratische Republiek Congo	World Press Photo Exhibition	12.000
Manilla, Filipijnen	Filipijnen	Coconet II: Connecting Communities and Networks	23.715
Pristina, Kosovo	Kosovo	Empowering Media for Democracy	40.000
Pristina, Kosovo	Kosovo, Noord-Macedonië, Bosnië, Servië, Montenegro	Regional Digital Media Event	48.000
Riga, Letland	Letland	Fact-checking Hub for Investigative Journalists	24.500
Riga, Letland	Letland	Public Service Media in Latvia	19.967
Riga, Letland	Letland	Young Media Sharks – Mentoring and Summer School	19.980
Riga, Letland	Letland	Platform for European Russians in Latvia and the Baltics	18.000
Riga, Letland	Letland	Movies that Matter and Latvian Journalist Association	3.050
Skopje, Noord-Macedonië	Noord-Macedonië	Monitoring and Policy for a Reformed Media Sector	23.862
Tallinn, Estland	Estland	World Press Photo Exhibition 2019	10.000
Tbilisi, Georgië	Georgië	Privacy Rights in Georgia	78.590
Tirana, Albanië	Albanië	Constructive Journalism in Albania	18.040
Tirana, Albanië	Albanië	Media Freedom: Self Regulation Act III	30.000
Tirana, Albanië	Albanië	Jan Jansen Newspaper Archive	4.550
Tirana, Albanië	Albanië	World Press Photo Exhibition 2019	10.000
Yangon, Myanmar	Myanmar	Legal Reform Movement Freedom of Expression	17.000
Yangon, Myanmar	Myanmar	Investigative Journalism Training	37.534
Totaal			€ 7.133.686

Thema: Vrijheid van religie en levensovertuiging

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
New Delhi, India	India	Empowerment of Social Activists to Address Religious Intolerance	5.498
New Delhi, India	India	Capacity Building for Religious Minorities	14.293
Warschau, Polen	Wit-Rusland	Vertrouwelijk	10.000
Totaal			€ 29.791

Thema: Gelijke rechten voor vrouwen en meisjes

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Abuja, Nigeria	Nigeria	Promoting Gender Equality and Accountability through Policy	102.379
Abuja, Nigeria	Nigeria	Protect Women's Rights and Promote Gender Equality	87.496
Abuja, Nigeria	Nigeria	Programmes, Policies and Legislation for Gender Equality in Nigeria	94.507
Abuja, Nigeria	Nigeria	Community Advocacy against Female Genital Mutilation	4.277
Abuja, Nigeria	Nigeria	Increasing Advocacy Capacity of Young Women on Sexual and Reproductive Health Rights	73.070
Algiers, Algerije	Algerije	Vertrouwelijk	30.769
Amman, Jordanië	Jordanië	16 Days of Activism Against Gender-Based Violence	10.141
Ankara, Turkije	Turkije	Vertrouwelijk	20.656
Bamako, Mali	Mali	Actions pour la Santé de la Reproduction et la Promotion des Droits des Femmes et des Filles	1.505.816
Boekarest, Roemenië	Roemenië	Romanian Independent Working Group against Trafficking and Smuggling	950
Bratislava, Slowakije	Slowakije	Human Rights Day 2019 - Women's Rights are Human Rights	1.939
Dakar, Senegal	Senegal	Human Rights Day - Film Screening for Students	564
Dakar, Senegal	Kaapverdië	Project for Mediation in Family Conflicts	4.986
Dakar, Senegal	Senegal	National Coalition for the Abandonment of Child Marriage in Senegal	57.935
Dakar, Senegal	Kaapverdië	Involving Young People in Discussions around Sexuality and Gender-Based Violence	18.753
Doha, Qatar	Qatar	Screening 'A Thousand Girls Like Me'	2.585
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Count Me In! Project on Equal Rights for Women	6.089.738
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Girls Advocacy Alliance	7.932.940
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Leading from the South	10.000.000
Hanoi, Vietnam	Vietnam	An Improved Legal Framework for Sexual Violence against Women and Girls	92.794
Harare, Zimbabwe	Zimbabwe	Building Capacity of Girls and Young Women in Zimbabwe	34.747
Harare, Zimbabwe	Zimbabwe	Ground Up: Movement Building for Political Accountability	66.992

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Istanboel, Turkije	Turkije	Vertrouwelijk	21.189
Juba, Zuid-Soedan	Zuid-Soedan	16 Days of Activism Against Gender-Based Violence	666
Kairo, Egypte	Egypte	Leadership and Participation of Young Women and Girls	639.049
Kairo, Egypte	Egypte	Scaling up the Safe Cities for Women Project	686.375
Kairo, Egypte	Egypte	Sexual and Reproductive Health Rights for Women Living with HIV	374.280
Kairo, Egypte	Egypte	Gender-Sensitizing the Legislative Process	114.505
Kuala Lumpur, Maleisië	Maleisië	Girls Speak: Empowering Girls as Human Rights Defenders	418
Kuala Lumpur, Maleisië	Maleisië	Human Rights Day Film Screening on Women's Rights	2.299
Kinshasa, Democratische Republiek Congo	Democratische Republiek Congo	Civil and Electoral Information for Women	296.637
Manilla, Filipijnen	Filipijnen	Pinsan 3Ds Strategies: Decriminalize, De-stigmatize and D-mystify abortion in the Philippines	169
Maputo, Mozambique	Mozambique	Supporting Sexual and Reproductive Health and Rights	3.300
Maputo, Mozambique	Mozambique	Strengthening of the Sport for Development Network	38.550
Maputo, Mozambique	Mozambique	Women Political Academy	880.581
Nairobi, Kenia	Kenia	Amplifying Voices of Women with Disabilities in Kenya	365.887
New Delhi, India	India	Ending Sexual Harassment: Accountability for Women Workers in the Informal Sector	10.767
New Delhi, India	India	Ensuring Equal Rights for Women	29.853
New Delhi, India	Nepal	Dignified and Just Lives for Dalit Women in Far-West Nepal	48.061
New Delhi, India	India	Male Youth Forums for Gender Equality	23.527
New Delhi, India	India	Go-Girls-Go: Enhancing Agency of Adolescent Girls to Advocate for Equality	24.600
Pristina, Kosovo	Kosovo	Advancing Equality and Non-Discrimination	32.000
Pristina, Kosovo	Kosovo	Increased Participation for Good Governance	16.390
Riga, Letland	Letland	Regional Discussions on Gender Equality	2.000
Riga, Letland	Letland	Women Leadership Programme	1.000
Tbilisi, Georgië	Georgië	Access to Justice for Victims of Sexual Crimes in Georgia	62.630
Tbilisi, Georgië	Georgië	Promoting Diversity in Security and Defense Institutions	40.992
Tbilisi, Georgië	Georgië	Supporting Re-socialization of Female Prisoners	4.095
Tbilisi, Georgië	Georgië	Sexual and Reproductive Health Rights Training for Women with Disabilities	1.976
Tirana, Albanië	Albanië	Women in Politics Training	5.000
Tokio, Japan	Japan	A Better Community for Women Active in the Night Time Economy	11.850
Tripoli, Libië	Libië	Vertrouwelijk	25.000
Yangon, Myanmar	Myanmar	Healing Wounds for Justice and Peace	175.000
Yangon, Myanmar	Myanmar	Raising Gender Awareness in the Conflict Affected Kachin State	37.000
Zagreb, Kroatië	Kroatië	Be the Change! Workshops on Gender Equality	4.020
Totaal			€ 30.213.747

Thema: Mensenrechtenverdedigers

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Juba, Zuid-Soedan	Zuid-Soedan	Versterking netwerk mensenrechtenverdedigers	1.000
Juba, Zuid-Soedan	Zuid-Soedan	Unpaved Road to Peace - Movies that Matter	1.384
Manilla, Filipijnen	Filipijnen	Foster Social Cohesion, Community Resilience and Respect for Human Rights	4.881
Manilla, Filipijnen	Filipijnen	Project Liguasan - Youth Empowerment for Environmental Justice	22.942
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Civicus Programme Support	2.166.000
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	International Center for Not-for-Profit Law	850.000
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Digital Defenders Partnership	1.000.000
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	Freedom from Fear	12.061.000
Nicosia, Cyprus	Cyprus	Travelling Exhibition: International Criminal Court	5.495
Pristina, Kosovo	Kosovo	TrueAktiv: Critical Thinking and Human Rights Program for Youth	55.000
Pristina, Kosovo	Kosovo	Photo Exhibition EmbraceMe-Kosovo	3.000
Tripoli, Libië	Libië	Supporting and Protecting Human Rights Defenders	145.721
Tripoli, Libië	Libië	Human Rights Day 2018	11.314
Warschau, Polen	Wit-Rusland	Diverse projecten vertrouwelijk	24.000
Yangon, Myanmar	Myanmar	Human Rights Education and Advocacy	85.000
Zagreb, Kroatië	Kroatië	Annual Award for Human Rights, Peacebuilding and Non-Violence	4.007
Totaal			€ 16.444.270

Thema: Gelijke rechten voor LHBTI's

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Algiers, Algerije	Algerije	Vertrouwelijk	11.923
Belgrado, Servië	Servië, Montenegro	Human Rights Day	3.400
Belgrado, Servië	Servië	Raising Awareness for the Diversity of the Same-Sex Community	3.600
Belgrado, Servië	Servië	Remedy for Inequality – Access to Justice for LGBT People	87.062
Boekarest, Roemenië	Roemenië	Human Rights Day 2019: LGBT Focus	12.500
Bogota, Colombia	Colombia	Printing of Works of Transgender Artists	1.500
Bogota, Colombia	Colombia	Promoting the Rights of LGBT Victims of the Armed Conflict	138.792
Bratislava, Slowakije	Slowakije	Košice Pride 2019	1.000
Bratislava, Slowakije	Slowakije	Bratislava Pride: Rainbow Zebra	29.634
Bratislava, Slowakije	Slowakije	LGBTI Fund	1.500
Dakar, Senegal	Senegal, Gambia	Diverse projecten vertrouwelijk	30.918
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	COC Nederland - Partnership for Rights, Inclusivity, Diversity and Equality	3.846.150
Nicosia, Cyprus	Cyprus	Workshop LGBTI Pride Festivals	1.182

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Pristina, Kosovo	Kosovo	Advancing the LGBTI Community's Position in Society	45.000
Riga, Letland	Letland	LGBTI House – Riga & LGBTI Tent for Democracy at Lampa Festival	1.500
Tallinn, Estland	Estland	LGBT Conference – The Price of Education: the Wellbeing of LGBT+ Students'	459
Tirana, Albanië	Albanië	Empower the Protection of Intersex People	60.000
Tirana, Albanië	Albanië	Regional Conference LGBTI+ 2019	5.000
Tirana, Albanië	Albanië	EMO Girl Performance at Cloud Festival	3.000
Tokio, Japan	Japan	Pride House Tokyo Charity Marathon	5.000
Tokio, Japan	Japan	Participation of LGBT Activists at Amsterdam Pride	1.500
Wellington, Nieuw-Zeeland	Pacifische regio	Event with UN Independent Expert on Sexual Orientation and Gender Identity with LGBTI Activists in the Pacific	500
Totaal			€ 4.291.102

Thema: Bevordering internationale rechtsorde / Strijd tegen straffeloosheid

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Bogota, Colombia	Colombia	Supporting the Special Jurisdiction for Peace	55.967
Bogota, Colombia	Colombia	Participation of Women and Indigenous Victims in Integral Systems of Truth and Justice	107.556
Bogota, Colombia	Colombia	Empower Families of Victims of Enforced Disappearance and Missing Persons	10.968
Bogota, Colombia	Colombia	Building Truth, Justice and Peace with Victims of the Armed Conflict in Urabá and Bajo Atrato	149.574
Bogota, Colombia	Colombia	Justification for Children and Adolescents Affected by the Armed Conflict in Colombia	117.241
Bogota, Colombia	Colombia	Support to the Truth Commission	165.073
Harare, Zimbabwe	Zimbabwe	Combating Impunity and Promoting Human Rights Accountability	81.549
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Openness of Courts for Media and Public	10.356
Kiev, Oekraïne	Oekraïne	Raising Proficiency of the Judiciary	12.922
Kuala Lumpur, Maleisië	Maleisië	Outreach Event International Criminal Court	2.299
Kinshasa, Democratische Republiek Congo	Democratische Republiek Congo	Strengthening Citizen Election Observer Capacity	22.000
Luanda, Angola	Angola	Advocacy for Access to Justice in Angola	120.000
Luxemburg, Luxemburg	Luxemburg	Screening of 'The Trial of Ratko Mladic'	1.950
Maputo, Mozambique	Mozambique	Transparency and Accountability in the Extractive Industry	703.866
Nairobi, Kenia	Kenia	Access to Justice - Promoting Access to Justice for the Poor and Marginalized	137.333
Tirana, Albanië	Albanië	Video on Rule of Law Cooperation	4.930
Totaal			€ 1.703.584

Thema: Mensenrechten algemeen

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Ministerie van Buitenlandse Zaken	Wereldwijd	UN Office of the High Commissioner of Human Rights	10.649.997
Nairobi, Kenia	Kenia	Human Rights Protection	412.806
New Delhi, India	India	Human Rights Day Activities 2019	2.624
Ramallah, Palestijnse Gebieden	Palestijnse Gebieden	The Independent Commission for Human Rights 2017-2019	300.000
Totaal			€ 11.365.427

Thema: Mensenrechten en bedrijfsleven

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Athene, Griekenland	Griekenland	Integration of Refugees in Greece	800
Manilla, Filipijnen	Filipijnen	Business for Peace	79.578
Manilla, Filipijnen	Filipijnen	Capacity Building for Small to Medium Water Districts in the Philippines	24.504
Tirana, Albanië	Albanië	Promoting and Enhancing Corporate Social Responsibility	48.815
Tirana, Albanië	Albanië	Women Entrepreneurship as Social Innovation	20.000
Tirana, Albanië	Albanië	Women Business Fair 2019	2.500
Warschau, Polen	Wit-Rusland	Vertrouwelijk	10.000
Totaal			€ 186.197

Thema: Ernstigste schendingen

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Bogota, Colombia	Colombia	Support for The Unit of Missing Persons for the Participation of Family Members	116.694
Tokio, Japan	Japan	Information Website on the Death Penalty	2.005
Totaal			€ 118.699

Thema: Mensenrechten overig

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Algiers, Algerije	Algerije	Vertrouwelijk	96.652
Amman, Jordanië	Jordanië	Juvenile Justice Mapping Exercise	61.720
Ankara, Turkije	Turkije	Diverse projecten vertrouwelijk	382.114
Belgrado, Servië	Servië	Mobile Legal Assistance in South Serbia	44.600
Bogota, Colombia	Colombia	Forced Disappearance in Guaviare and Boyacá	67.932
Bogota, Colombia	Colombia	Policy Advice inside the Colombian Peace Process	89.000
Bratislava, Slowakije	Slowakije	Roma Spirit 2019	2.000
Bratislava, Slowakije	Slowakije	Human Forum: Countering extremism	2.000
Bratislava, Slowakije	Slowakije	Anne Frank - Let Me Be Myself	1.000

Post, land/regio	Project heeft betrekking op land/regio	Project/activiteit	Uitgaven in Euro's
Bratislava, Slowakije	Slowakije	Cleveringa Lecture 2019	71.019
Hanoi, Vietnam	Vietnam	Youth leadership for Sexual and Reproductive Health Rights in Vietnam	100.198
Hanoi, Vietnam	Vietnam	Rooted: Land Rights Issues	104.510
Hanoi, Vietnam	Vietnam	Realization of Land Use Rights for Ethnic Minority People with Disabilities	59.534
Hanoi, Vietnam	Vietnam	Community Participation in Water Rights Advocacy in Srepok River Basin	45.000
Istanboel, Turkije	Turkije	Diverse projecten vertrouwelijk	105.151
Sarajevo, Bosnië en Herzegovina	Bosnië en Herzegovina	Improving Access to Freedom of Assembly in Bosnia and Herzegovina	40.903
Totaal			€ 1.273.333

ParamariboAnkaraRabatBelgradoRabatAtheneHarareNewYorkAntwerpenBuenosBogotáKairoHarareLagosManaguaQuitoHamburgLagosColomboMexico
lavlalLusakaBangkokSarajevoDamascusHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoealaLoempoeWellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakarSt
khholmKopenhagenCotonouBuenosAiresAddisAbebaLissabonParijsRabatDüsseldorfTokioLuxemburgMontevideoChicagoBagdadPortOfSpainBoekarestLuxemburgDak
HoustonAlmatyDubaiRomeBamakoBelgradoHamburgRomeDarEsSalaamSofiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagOuagadougouAlgiersKin
tonStPetersburgAmmanMilaanMexicoTeheranAbuDhabiFrankfurtAmMainBelgradoTorontoAddisAbebaAnkaraSarajevoPortOfSpainAiresStockholmAmsterdamAbeba
poliLaPazKairoManaguaBagdadLosAngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNewYorkRiyad
maktoTelAvivKingstonMontevideoLaPazPraagDubaiWenenCotonouBerlijnLaPazDüsseldorfKampalaTeheranSeoelMontevideoBrasiliaPretoriaAnkaraBomaySofiaTo
RomeZagrebWashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaLusakaAntwerpenSao
PauloBagdadLaPazParijsTorontoBrusselBerlijnPekingMontevideoAbuDhabiTelAvivLondenIstanboelAlmatyBangkokHelsinkiSanJoséParamariboAnkaraSaoPauloPretor
BangkokMilaanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKarachiVancouverSantiagoDeChileTunis
AnkaraTeheranCotonouTokioTunisHelsinkiBoekarestHamburgKopenhagenStockholmWellingtonMelbourneKopenhagenRabatBerlijnAntwerpenSanJoséRomeLuxemb
gSofiaHoustonRiyadDüsseldorfAmmanAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoekRi
dLuandaMadridVaticaanstadWarschauBrasiliaVancouverAntwerpenDakarDarEsSalaamDubaiTripoliMaputoDublinBrusselSanJoséTelAvivMilaanBoedapestLusakaFra
furtAmMainMelbourneMünchenAtheneDüsseldorfKampalaCanberraBamakolIslamabadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaoundéRiyadhMuscatKa
alaParijsMadridBelgradoSarajevoPraagKaapstadMelbourneLaPazTunisMoskouLosAngelesNewDelhiAddisAbebaAntwerpenBrusselWashingtonLusakaWen
HongKongBogotáLuandaRabatTokioWellingtonTokioMoskouAlmatyMilaanHamburgTelAvivMontevideoMaputoAlgiersMilaanMontevideoVancouverAnkaraBarcelo
nPraagColomboWarschauMadridPretoriaBonnAthenelIstanboelWashingtonWellingtonKhartoemBonnLusakaDublinShanghaiWenenJakartaStockholmSanJoséManag
NewYorkKhartoemAddisAbebaBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSantiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaHavannaBerlijn
ngKongMilaanCanberraHamburgNairobiPraagIslamabadAbuDhabiQuitoTripoliWashingtonDubaiRomeJakartaLimaLondenStockholmMoskouNewYorkAddisAbeba
ngYorkSingaporeSeoelHongKongFrankfurtAmMainKarachiBratislavaLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraBratislavaTunisLuxemburgZagrebMontrealSofiaSy
eySantiagoDeChileLondenDüsseldorfAtheneNewYorkBrusselJakartaKarachiLuxemburgNairobiDarEsSalaamAntwerpenAddisAbebaRabatSantiagoDeChileHamburgK
eYaoundéAddisAbebaMadridBangkokDüsseldorfTelAvivParijsSeoelParamariboCotonouLaPazHelsinkiPortOfSpainParijsKievBarcelonaAccraZagrebRiyadLosAngelesM
anDarEsSalaamOsloLuandaNewYorkKhartoemBoedapestAbuDhabiHamburgSaoPauloMexicoManillaBangkokMünchenBuenosAiresSarajevoAnkaraStPetersburgSha
haiBagdadJakartaKoealaLoempoeTunisOsloBratislavaMontrealDhakaKigaliTelAvivIstanboelHongKongChicagoslamabadKingstonDamascusTunisBogotáKopenha
nWenenCaracasBernKoealaLoempoeTokioDublinAlmatyNewDelhiAtheneRiyadPortOfSpainBonnShanghaiRiyadKhartoemZagrebSofiaLagosKobeDublinQuitoLonde
retoriaAlmatyKarachiAnkaraTokioHavannaBonnBerlijnBuenosAiresLagosShanghaiKopenhagenBagdadHongKongAlmatyMuscatAbuDhabiWenenSanJoséKoeweitW
nenKievParijsBuenosAiresMadridKoeweitHarareParijsMoskouPretoriaTripoliMadridDamascusPraagKobeKoealaLoempoeKaapstadLuandaKievLusakaDarEsSalaamM
bourneZagrebParijsHoustonWindhoekParamariboBamakoBonnCotonouOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPauloPretoriaMaputoAmmanB
dadNewDelhiLimaLaPazQuitoBogotáBamakoHamburgAlgiersLuandaKingstonRiyadMoskouLagosManaguaBuenosAiresManillaLimaMelbourneMexicoColomboCan
rraAbuDhabiMelbourneWenenDarEsSalaamBrasiliaKoeweitParijsJakartaIstanboelTeheranKhartoemAbujaParijsStockholmTorontoNewDelhiQuitoSeoelBangkokWen
LaPazParamariboBoekarestSarajevoKoealaLoempoeBoekarestKingstonAlgiersStockholmLosAngelesDubaiSingaporeAnkaraAmmanCanberraBogotáParijsLaPazWen
PetersburgParamariboAnkaraRabatBelgradoRabatAtheneHarareNewYorkAntwerpenBuenosBogotáKairoHarareLagosManaguaQuitoHamburgLagosColomboMexico
atislavalLusakaBangkokSarajevoDamascusHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoealaLoempoeWellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakar
ckholmKopenhagenCotonouBuenosAiresAddisAbebaLissabonParijsRabatDüsseldorfTokioLuxemburgMontevideoChicagoBagdadPortOfSpainBoekarestLuxemburgDak
rHoustonAlmatyDubaiRomeBamakoBelgradoHamburgRomeDarEsSalaamSofiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagOuagadougouAlgiers
ngstonStPetersburgAmmanMilaanMexicoTeheranAbuDhabiFrankfurtAmMainBelgradoTorontoAddisAbebaAnkaraSarajevoPortOfSpainAiresStockholmAmsterdamAb
aTripoliLaPazKairoManaguaBagdadLosAngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNewYorkRi
dBamakoTelAvivKingstonMontevideoLaPazPraagDubaiWenenCotonouBerlijnLaPazDüsseldorfKampalaTeheranSeoelMontevideoBrasiliaPretoriaAnkaraBomaySofiaT
ntonRomeZagrebWashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaLusakaAntwerpe
aoPauloBagdadLaPazParijsTorontoBrusselBerlijnPekingMontevideoAbuDhabiTelAvivLondenIstanboelAlmatyBangkokHelsinkiSanJoséParamariboAnkaraSaoPauloP
riaBangkokMilaanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKarachiVancouverSantiagoDeChileT
nisManaguaTeheranCotonouTokioTunisHelsinkiBoekarestHamburgKopenhagenStockholmWellingtonMelbourneKopenhagenRabatBerlijnAntwerpenSanJoséRomeLux
nburgSofiaHoustonRiyadDüsseldorfAmmanAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindho
RiyadLuandaMadridVaticaanstadWarschauBrasiliaVancouverAntwerpenDakarDarEsSalaamDubaiTripoliMaputoDublinBrusselSanJoséTelAvivMilaanBoedapestLusaka
rankfurtAmMainMelbourneMünchenAtheneDüsseldorfKampalaCanberraBamakolIslamabadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaoundéRiyadhMusca
ampalaParijsMadridBelgradoSarajevoPraagKaapstadMelbourneLaPazTunisMoskouLosAngelesNewDelhiAddisAbebaAntwerpenBrusselWashingtonLusaka
enenHongKongBogotáLuandaRabatTokioWellingtonTokioMoskouAlmatyMilaanHamburgTelAvivMontevideoMaputoAlgiersMilaanMontevideoVancouverAnkaraBar
onaPraagColomboWarschauMadridPretoriaBonnAthenelIstanboelWashingtonWellingtonKhartoemBonnLusakaDublinShanghaiWenenJakartaStockholmSanJoséMa
guNewYorkKhartoemAddisAbebaBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSantiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaHavannaBe
aNewYorkSingaporeSeoelHongKongFrankfurtAmMainKarachiBratislavaLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraBratislavaTunisLuxemburgZagrebMontrealSof
ydneySantiagoDeChileLondenDüsseldorfAtheneNewYorkBrusselJakartaKarachiLuxemburgNairobiDarEsSalaamAntwerpenAddisAbebaRabatSantiagoDeChileHambu
KobeYaoundéAddisAbebaMadridBangkokDüsseldorfTelAvivParijsSeoelParamariboCotonouLaPazHelsinkiPortOfSpainParijsKievBarcelonaAccraZagrebRiyadLosAng
MilaanDarEsSalaamOsloLuandaNewYorkKhartoemBoedapestAbuDhabiHamburgSaoPauloMexicoManillaBangkokMünchenBuenosAiresSarajevoAnkaraStPetersbur
hanghaiBagdadJakartaKoealaLoempoeTunisOsloBratislavaMontrealDhakaKigaliTelAvivIstanboelHongKongChicagoslamabadKingstonDamascusTunisBogotáKop
hagenWenenCaracasBernKoealaLoempoeTokioDublinAlmatyNewDelhiAtheneRiyadPortOfSpainBonnShanghaiRiyadKhartoemZagrebSofiaLagosKobeDublinQuitoL
denPretoriaAlmatyKarachiAnkaraTokioHavannaBonnBerlijnBuenosAiresLagosShanghaiKopenhagenBagdadHongKongAlmatyMuscatAbuDhabiWenenSanJoséKoew
WenenKievParijsBuenosAiresMadridKoeweitHarareParijsMoskouPretoriaTripoliMadridDamascusPraagKobeKoealaLoempoeKaapstadLuandaKievLusakaDarEsSala
nMelbourneZagrebParijsHoustonWindhoekParamariboBamakoBonnCotonouOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPauloPretoriaMaputoAm
anBagdadNewDelhiLimaLaPazQuitoBogotáBamakoHamburgAlgiersLuandaKingstonRiyadMoskouLagosManaguaBuenosAiresManillaLimaMelbourneMexicoColom
CanberraAbuDhabiMelbourneWenenDarEsSalaamBrasiliaKoeweitParijsJakartaIstanboelTeheranKhartoemAbujaParijsStockholmTorontoNewDelhiQuitoSeoelBangk
WenenLaPazParamariboBoekarestSarajevoKoealaLoempoeBoekarestKingstonAlgiersStockholmLosAngelesDubaiSingaporeAnkaraAmmanCanberraBogotáParijsLa
zWenenAccraVaticaanstadPortOfSpainHoustonPretoriaLaPazIstanboelBoedapestHamburgVancouverDhakaDubaiBangkokAnkaraAlgiersKhartoemDubaiKobeBruss
MexicoStPetersburgParamariboAnkaraRabatBelgradoRabatAtheneHarareNewYorkAntwerpenBuenosBogotáKairoHarareLagosManaguaQuitoHamburgLagosColomb
MexicoBratislavalLusakaBangkokSarajevoDamascusHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoealaLoempoeWellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMusca
DakarStockholmKopenhagenCotonouBuenosAiresAddisAbebaLissabonParijsRabatDüsseldorfTokioLuxemburgMontevideoChicagoBagdadPortOfSpainBoekarestLux
burgDakarHoustonAlmatyDubaiRomeBamakoBelgradoHamburgRomeDarEsSalaamSofiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagOuagadougou
AlgiersKingstonStPetersburgAmmanMilaanMexicoTeheranAbuDhabiFrankfurtAmMainBelgradoTorontoAddisAbebaAnkaraSarajevoPortOfSpainAiresStockholmAmste
amAbebaTripoliLaPazKairoManaguaBagdadLosAngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNe
YorkRiyadBamakoTelAvivKingstonMontevideoLaPazPraagDubaiWenenCotonouBerlijnLaPazDüsseldorfKampalaTeheranSeoelMontevideoBrasiliaPretoriaAnkaraBom
SofiaTorontoRomeZagrebWashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaLusakaA
werpenSaoPauloBagdadLaPazParijsTorontoBrusselBerlijnPekingMontevideoAbuDhabiTelAvivLondenIstanboelAlmatyBangkokHelsinkiSanJoséParamariboAnkaraSao
uloPretoriaBangkokMilaanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKarachiVancouverSantiago
DeChileTunisManaguaTeheranCotonouTokioTunisHelsinkiBoekarestHamburgKopenhagenStockholmWellingtonMelbourneKopenhagenRabatBerlijnAntwerpenSanJosé
meLuxemburgSofiaHoustonRiyadDüsseldorfAmmanAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMusca
WindhoekRiyadLuandaMadridVaticaanstadWarschauBrasiliaVancouverAntwerpenDakarDarEsSalaamDubaiTripoliMaputoDublinBrusselSanJoséTelAvivMilaanBoeda
stLusakaFrankfurtAmMainMelbourneMünchenAtheneDüsseldorfKampalaCanberraBamakolIslamabadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaoundéRiy
thMuscatKampalaParijsMadridBelgradoSarajevoPraagKaapstadMelbourneLaPazTunisMoskouLosAngelesNewDelhiAddisAbebaAntwerpenBrusselWashingt
LusakaWenenHongKongBogotáLuandaRabatTokioWellingtonTokioMoskouAlmatyMilaanHamburgTelAvivMontevideoMaputoAlgiersMilaanMontevideoVancouverA
araBarcelonaPraagColomboWarschauMadridPretoriaBonnAthenelIstanboelWashingtonWellingtonKhartoemBonnLusakaDublinShanghaiWenenJakartaStockholmSa
osséManaguaNewYorkKhartoemAddisAbebaBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSantiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaHa
nnaBerlijnHongKongMilaanCanberraHamburgNairobiPraagIslamabadAbuDhabiQuitoTripoliWashingtonDubaiRomeJakartaLimaLondenStockholmMoskouNewYorkAddisA
ldisAbebaNewYorkSingaporeSeoelHongKongFrankfurtAmMainKarachiBratislavaLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraBratislavaTunisLuxemburgZagrebMont
alSofiaSydneySantiagoDeChileLondenDüsseldorfAtheneNewYorkBrusselJakartaKarachiLuxemburgNairobiDarEsSalaamAntwerpenAddisAbebaRabatSantiagoDeChile
nburgKobeYaoundéAddisAbebaMadridBangkokDüsseldorfTelAvivParijsSeoelParamariboCotonouLaPazHelsinkiPortOfSpainParijsKievBarcelonaAccraZagrebRiyadLo
sAngelesMoscatDarEsSalaamOsloLuandaNewYorkKhartoemBoedapestAbuDhabiHamburgSaoPauloMexicoManillaBangkokMünchenBuenosAiresSarajevoAnkaraStPet
sburgShanghaiBagdadJakartaKoealaLoempoeTunisOsloBratislavaMontrealDhakaKigaliTelAvivIstanboelHongKongChicagoslamabadKingstonDamascusTunisBogot
KopenhagenWenenCaracasBernKoealaLoempoeTokioDublinAlmatyNewDelhiAtheneRiyadPortOfSpainBonnShanghaiRiyadKhartoemZagrebSofiaLagosKobeDublinQ
oLondenPretoriaAlmatyKarachiAnkaraTokioHavannaBonnBerlijnBuenosAiresLagosShanghaiKopenhagenBagdadHongKongAlmatyMuscatAbuDhabiWenenSanJosé
eweitWenenKievParijsBuenosAiresMadridKoeweitHarareParijsMoskouPretoriaTripoliMadridDamascusPraagKobeKoealaLoempoeKaapstadLuandaKievLusakaDarE
alaamMelbourneZagrebParijsHoustonWindhoekParamariboBamakoBonnCotonouOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPauloPretoriaMapu
tAmmanBagdadNewDelhiLimaLaPazQuitoBogotáBamakoHamburgAlgiersLuandaKingstonRiyadMoskouLagosManaguaBuenosAiresManillaLimaMelbourneMexicoColom
omboCanberraAbuDhabiMelbourneWenenDarEsSalaamBrasiliaKoeweitParijsJakartaIstanboelTeheranKhartoemAbujaParijsStockholmTorontoNewDelhiQuitoSeoelBangk
okWenenLaPazParamariboBoekarestSarajevoKoealaLoempoeBoekarestKingstonAlgiersStockholmLosAngelesDubaiSingaporeAnkaraAmmanCanberraBogotáParijsLa

Deze brochure is een uitgave van:

Het ministerie van Buitenlandse Zaken

Postbus 20061 | 2500 EB Den Haag

© Buitenlandse Zaken | juni 2020